

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ АВИАЦИЯ ИНСТИТУТИ**

«ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАР» КАФЕДРАСИ

**«Ўзбекистонда демократик жамият қуриши
назарияси ва амалиёти» фанидан**

МАЪРУЗАЛАР МАТНЛАРИ

**Тузувчи: катта ўқитувчи
Ю.Ю.Тохтаева**

Тошкент – 2006 й.

Ушбу маъруза матни мустақилигимизни қўлга киритганимиздан кейинги ўтган қисқа вақт ичида республикамизда демократик адолатли ва ҳуқуқий давлатчиликни шакллантириш, б халқимизнинг фаровонлигини ошириш, унинг маънавий руҳи й тикланиши учун зарур бўлган барча шарт-шароитлар яратилмоқда. Жумладан, тараққиётимизнинг ҳуқуқий асослари яратилди, бозор муносабатларини шакллантириш учун зарур бўлган барча шарт-шароитлар вужудга келтирилди, аждодларимиздан қолган барча моддий ва маънавий бойликлар халқимизнинг ўзига қайтарилмоқда, миллий урф-одатлар, анъаналар, қадриятлар тикланмоқда. Миллатимизнинг ўзлигини англаш жарёнлари жадал ривожланмоқда. Буларнинг ҳаммаси мамлакатимизнинг ҳақаро миқиёсда обрў-эътиборининг ошишига ва миллатимизнинг жаҳон цивилизациясидаги муносиб ўрнини қайта тиклашга ижобий таъсирини кўрсатмоқда.

Ушбу маъруза матнлари _____ таълим йўналиши талабалари уячун мўлжалланган.

КИРИШ

Мустақилигимизни қўлга киритганимиздан кейинги ўтган қисқа вақт ичида республикамызда демократик адолатли ва ҳуқуқий давлатчиликни шакллантириш, халқимизнинг фаровонлигини ошириш, унинг маънавий руҳий тикланиши учун зарур бўлган барча шарт-шароитлар яратилмоқда. Жумладан, тараққиётимизнинг ҳуқуқий асослари яратилди, бозор муносабатларини шакллантириш учун зарур бўлган барча шарт-шароитлар вужудга келтирилди, аждодларимиздан қолган барча моддий ва маънавий бойликлар халқимизнинг ўзига қайтарилмоқда, миллий урф-одатлар, анъаналар, қадриятлар тикланмоқда. Миллатимизнинг ўзлигини англаш жарёнлари жадал ривожланмоқда. Буларнинг ҳаммаси мамлакатимизнинг ҳақаро миқёсда обрў-эътиборининг ошишига ва миллатимизнинг жаҳон цивилизациясидаги муносиб ўрнини қайта тиклашга ижобий таъсирини кўрсатмоқда. Аммо қўлга киритилаётган ютуқларимиз қанчалик соалмоқли бўлмасин, навбатда тараққиётимизни таъминлаш борасидаги вазифаларнинг кўлами каттаэканлиги бир дақиқа ҳам эътиборимиздан четда қолмаслиги керак. Ана шу вазифаларимиз қаторида мустақиллигимизни мустаҳкамлаш учун бошлаган ислохотларимиз ва миллий тикланишимизнинг муҳим омилларидан бири бўлган янги маънавий-мафкуравий салоҳиятни вужудга келтиришдир. Чунки маънавий-мафкуравий салоҳият жамиятда одамларни уюштирувчи, давлатнинг маънавий қудратини мустаҳкамловчи, халқимизнинг яратувчилик фаолиятини жадаллаштирувчи ва миллатимиз улуғлигини таъминловчи қудратли кучдир. Маънавий-мафкуравий салоҳиятга эътиборсизлик жамиятни поракандаликка олиб келади ва амалга оширилиши керак бўлган вазифаларнинг халққа етиб бормаслигига. миллий ғурур ва миллий ўзликни англаш жараёнлари ўсишига ўзининг салбий таъсирини кўрсатади. Худди шунинг учун ҳам давлатимиз мустақилликка эришган дастлабки йилларданок маънавият, мафкура масалаларига алоҳида эътибор бериб, уқелжагимизнинг ҳал қилувчи омили эканлиги юксак даражада эътироф этилди. Бу масалаларнинг ечими билан боғлиқ чора-тадбирлар давлат сиёсатининг бош йўналиши этиб белгиланди. Президентимиз И.А.Каримов ўзининг барча асарларида бу масалага алоҳида эътибор билан қараб келмоқда. Хусусан, Президентимизнинг "Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари" китоби "Тафаккур" журнали, "Туркистон" газетаси, "Туркистон - пресс" ахборот агентлиги вакилларининг саволларига берган жавоблари ва кўпгина нутқлари фикримизнинг далили бўла олади. У "Бундан кўзланган асосий мақсад - юртимиздаги турли миллат, ижтимоий тоифа ва касбу-корга мансуб бўлган кенг оммани огоҳликка чақириш, мавжуд хавф ва таҳдидларни моҳиятини англаб етиш, улар ҳақида жамоатчилик фикрини уйғотиш, энг муҳими, миллий ғоя, миллий мафкура асосида халқиимизни бирлаштириш, янада жипслаштиришдан иборатдир" деб таъкидлайди. "Ўзбекистонда демократик жамият қуриш назарияси ва амалиёти" курсининг ҳам асосий мақсади кишиларни давлат мустақиллигининг моҳиятини англаб олишларида, шаклланаётган бозор иқтисодиёти муносабатларининг моҳиятини тушуниб

етишда миллий-мафкуравий салоҳиятнинг ролини илмий ва амалий жиҳатдан асослашдан иборат.

1-Маъруза: Халқимизнинг мустақиллик учун кураши ва унинг босқичлари.

1.1. Мустақил давлат тузиш, ўз тақдирини ўзи белгилаш - ҳар бир халқнинг муқаддас орзуси, қонуний ҳуқуқи.

1.2. туркистонда миллий мустақиллик ғоясининг шаклланиши, халқимизнинг чоризм мустамлака сиёсатига қарши кураши ва унинг босқичлари.

1.3. Собиқ иттифоқ йилларида мустақиллик учун олиб борилган кураш шакллари.

1.1.Мустақил давлат тузиш, ўз тақдирини ўзи белгилаш - ҳар бир халқнинг муқаддас орзуси, қонуний ҳуқуқи.

Ўзбек халқи, республикамизнинг барча меҳнаткашлари Ўзбекистон мустақиллигининг саккиз йиллик муборак тўйини зўр тантана билан муносиб нишонладилар.Баъзи "қаромадгуйлар" Ўзбекистонда мустақилликка гуё бир тарихий тасодиф оқибатида осонгина, ҳеч қандай курашсиз ва қон туқилмасдан эришилди, деб даъво қиладилар. Бу - тарихий ҳақиқатни инқор қилиш, сохталаштириш демақдир. Мустақилликка биз тасодифий равишда ёки булмаса осонликча эришганимиз йук. Унга халқимиз қуп йидлар давом этган жиддий ва машақатли кураш эвазига эришди.

Маълумки, қадимги Туркистоннинг мислсиз табиий ресурслари, моддий ва маънавий бойликлари бир неча юз ва минг йиллар оша ажнабий мамлакатларнинг диққат-эътиборини узига тортиб, босқинчилик иштахаларини ошириб келган. Милоддан аввалги 104-101 йилларда Хитой истилосини ёки V асрда Эфталитлар босқинини, Эрон шохларининг, Юнон-Македон императорларининг, араблар ва татар-муғулларнинг истилочилик ҳаракатларини ёдга олиш бунинг учун қифоядир.

Шу туфайли Туркистон энг қадимий даврлардан бошлаб душманларга қарши курашда буюк жасорат майдони булиб келди. Қайҳусрав бошчилигидаги Эрон босқинчиларига Томарис томонидан қурсатилган мардлик, эрксевар, ватанпарвар Широқнинг Доро қушинларини ақл-идроқ билан енгганлигини тарих ҳеч қачон унутмайди. Юртимизга қилинган - ҳарбий тажовузга халқимиз узининг муносиб жавобини берган. Халқимизнинг асл фарзандлари, Спитаменнинг Александр Македонскийга қарши, арабларга қарши Муқанна бошчилигидаги қузғолон, Чингизхон бошчилигидаги татар-муғул галаларига қарши Жалолиддин Мангуберди, Темур Малик, Маҳмуд Торобий, халқимиз асл фарзандларининг Ватанимиз, халқимиз озодлиги ва мустақиллиги учун кураши йулидаги тарихий хизматлари бунинг ёркин мисолидир.

Демақ, биз ўз тарихимизни чуқур билишимиз, утмиш авлод-аждоқларимизнинг ёркин ва озод ҳаёт учун, порлоқ истиклол учун босқинчи ажнабий золимларга қарши олиб борган курашларини кенг тасаввур этишимиз Жалолиддин Мангуберди сингари довюрак, матонатли халқ йулбошчилари ва қахрамонлари ёркин сиймоларини қалбимизга жо этишимиз, она диёримиз тарихининг мана шу оловли лаҳзалари тугрисида бир овоз билан баралла қуйламоғимиз ҳам фарз, ҳам қарздир.

1.2. Туркистонда миллий мустикаллик ғоясининг шаклланиши, халқимизнинг чоризм мустамлака сиёсатига қарши кураши ва унинг босқичлари.

Миллий мустикаллик учун олиб борилган ҳаёт-мамот жанглари чор Россияси Туркистонни босиб олгандан кейин ҳам давом этди. Дур-жавохирлар улкаси булган Туркистонга булган кизиқиш Рус давлатида Петр Биринчи давридаёқ бошланган. Князь Александр Бекевич-Черкасский бошчилигида 1714 йилда ва 1715 йилда капитан Иван Бухгалтис бошчилигида Хивага килинган иккита юриш маглубиятга учраган. Чор ҳукуматининг Туркистонга қарши кенг миқёсдаги юришлари 1852-1876 йилларни уз ичига олади. 1864 йилда Туркистон, Чимкент, Авлиё Ота, 1865 йилда Тошкент босиб олинди 1867 йилда Еттисув вилояти ташкил этилди. 1868 йилда Самарканд, 1876 йилда Фаргона вилояти Россия тасарруфига утди. 1867 йилда Кукон ва Бухородан тортиб олинган ерлар хисобига Туркистон генерал-губернаторлиги тузилди. Туркистон шу тарика чор Россиясининг том маънодаги мустамлакасига айланди. Махаллий халқ учун мустикаллик утмишга айлана бошлади.

Чор истилочилари Туркистон ерларини эгаллаш учун ҳар қандай ваҳшийлик ва котилликдан тап тортмаган. 1881 йил 12 январида генерал Скобелев буйруги билан Куктепада 22,5 мингдан зиёд бегунох туркман, козок, узбек, киргизларни чошиб ташланиши ёки 30 майдан 1 июнга утар кечаси Самарканд укка тутилиб ва батамом ёкиб юборилиши бунинг исботидир. Чор амалдорлари Туркистон табиий ва иқтисодий бойликларини талаш билан чекланмай, моддий ва маънавий маданият бойликларини ҳам Россияга мажбуран олиб кета бошладилар.

Туркистонда мустамлакачилик зулми, иқтисодий, синфий-сиёсий, миллий таҳкирлашлар, чор амалдорлари ва махаллий ҳукмдорлар томонидан килинган адолатсизлик ерли аҳолини қаҳр-ғазабини ошириб юборди.

Конида эрққа, мустикалликка булган интилиш туркистонликларни мустамлакачилик зулмига қарши курашга чорлади. 1856 йилда Сирдарёда Хонхужа Нурмухаммад, 1871 йилда Эшмухаммад Эшон бошчилигида, 1878 йилда Андижонда Етимхон, 1882 йилда Дарвишхон, 1893 йилда Куконда Шоқирхон, 1893 йилда Андижонда Дукчи Эшон раҳбарлигидаги кузголонлар, 1916 йилда Жиззах кузголови ва шу қаби юзлаб мисолларни келтириш мумкин.

Ушбу халқ ҳаракатлари эрқ, озодлик ва миллий мустикаллик учуи курашда халқ оммаси янада жипсерок ва мустаҳкамрок булишни, бир ёкадан бош чиқариб дадил ҳаракат килиши зарур ва лозимлигини очик-ойдин курсатди.

1.3. Собик иттифоқ йилларида мустикаллик учун олиб борилган кураш шакллари.

1917 йил Октябрь инқилобидан Туркистон халқлари қатта умидлар қутган эдилар. Халқлар Шуро ҳокимияти меҳнатқашларга қинакам бахт-саодат ато этади, турмушни фаровон қилади, эксплуатация, синфий ва миллий зулми, мустамлакачиликни абадий тугатади, миллатларнинг уз тақдирини узи хал

этишини таъминлайди, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини амалга оширади, деб астойдил ишонганди. Шуро ҳокимиятига ишонган Туркистоннинг асл фарзандлари, миллат пешволари озодликка чиқдик, деб ишониб улкамизда мустақил давлат тузиш, миллий халқ вакилларидан иборат ҳокимият тузилмалари барпо этиш ҳаракатида булдилар.

Туркистоннинг миллий раҳбарлари 1917 йилда Кукон шаҳрида мусулмонларнинг IV курилтойида Туркистон Мухтор Жумҳуриятини эълон этишди ва ҳукумат тузишди. Туркистондек бой-бадавлат улкани кулдан чиқаришни сира истамаган янги кийёфадаги мустамлакачилар Кукон мухториятини йукотишга киришдилар. Конга ботирилган мухторийет халқнинг миллий мустақиллик учун олиб бораётган курашининг янгитдан бошланиши ва авж олиб кетишига муқаррар равишда кенг йул очди. Тарихга "босмачилик" ҳаракати деб киритилган миллий озодлик ҳаракати 16 йил давом этди.

Собик Иттифокнинг дастлабки кезларидан бошлаб мустақилликка эришгунимизга қадар узбек халқининг - миллатпарвар зиёлилари, атоқли давлат арбоблари, етук миллий кадрларимиз катагонлик йиллари қурбонлари булган булсаларда узларини мардонавор тутишлари, халқ, миллат манфаатларининг содик ҳимоячилари булиб қолдилар. Президентимиз И.А.Каримов таъкидлаганларидек, - "бизнинг халқимиз ана шундай огир кунларни бошидан кечирди. Уруш жароҳатларидан қам булмаган қора кунларнинг гувоҳи булди. Бирок бу кунлар ҳам бизга тарихдан, кечаги кунимиздан сабоқ булиб қолиши керак. Биз оқу-қорани танидик, одамларни одамлардан ажратишга муяссар булдик".

+исқача хулосалар:

Хулоса қилиб айтганда, авлод-аждодларимиз томонидан олиб борилган курашлар булмаганда биз ҳеч қачон озодликка эришаолмасдик, мустақил булаолмасдик. Халқимизнинг асл фарзандлари яратиб кетган тағзамин булмаса, мустақиллик қасрининг тамал тоши қуйилмаганда орзуларимиз руёбга чиқмасди. "Мустақиллик пойдеворида халқимизнинг бошига тушган огир кунларда катагонларга учраб, гуноҳсиз қурбон булган минглаб забардаст, унутилмас фарзандлари тамал тошларини қуйган".

Таянч иборалар:

Миллий мустақиллик, ғояси, кураш босқичлари, кураш шакллари, жадиличилик, сиёсий қатагонлик.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Ўзбекистон кейинги 130 йил давомида мустамлака , қарам мамлакат эди, халқ асоратда яшарди, деб қуйиниб айтамыз, +арамликдегани нима ўзи?
2. Мустақилликка халқимиз қуп йиллик жиддий ва машаққатли кураш эвазига эришди. Ўзбекистон бир тарихий тасодиф оқибатида осонгина мустақилликни қўлга киритди деган фикрлар бор . Буларни қайси бири

тўғри , асосли?

3. Жадидчилик реакцион, миллатчилик ҳаркатдир, деган концепция мустаҳкам ўрин олган эди , Бу қандай концепция, моҳияти нима?

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. «Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли»-Т.: "Ўзбекистон",1992.
2. Каримов И.А. «Миллий истиклол, иқтисод, сиёсат, мафкура». Т.: "Ўзбекистон", 1996
3. Каримов И.А. «Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари».- Т.: "Ўзбекистон", 1997.
4. Каримов И.А. «Ўзбекистон ХХІ асрга интилмокда» - Т.: "Ўзбекистон", 1999.
5. Жалололидин Мангуберди ўзбек халқининг миллий қахрамони. "Халқ сўзи".
6. Ж.Туленов, З.Гафуров. Мустақиллик ва миллий тикланиш. Т.: "Ўзбекистон", 9-30 бетлар.
7. Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. Том ІХ, 2001.
8. Каримов И.А. Ватанимз тинчлиги ва хавфсизлиги ўз куч-қудратимизга халқимизни ҳамжиҳатлигига ва буқилмас иродасига боғлиқ. ХІV сессия, 29 апрель, 2004.
9. www.google.ru
- 10 www.rambler.ru

2-Маъруза: Ўзбекистон - суверен демократик республика, унинг маъмурий-территориал тузилиши ва бой имкониятлари.

- 2.1. Ўзбекистон - суверен давлат, демократик Республика.
- 2.2. Республиканинг территорияси ва чегараси, унинг маъмурий бўлиниши.
- 2.3. Ўзбекистон бой имкониятларга эга бўлган мамлакат.
- 2.4. Ўзбекистон давлатчилигининг ҳуқуқий асоси - Ўзбекистон Республикасининг конституцияси, Ўзбекистон Республикасининг рамзлари: байроғи, герби, гимни.

2.1. Ўзбекистон - суверен давлат, демократик Республика.

Маълумки, XX асрнинг сўнгги ўн йиллиги жаҳон тарихига туб ўзгаришлар даври, улкан ва унитилмас воқеаларга бой давр сифатида кирди. Жаҳон янги даврга қадам қўйди. XX асрнинг энг асосий, ўзига хос белгиларидан бири - ер юзининг турли минтақалардаги миллий - озодлик ва мустақиллик ҳаракатлари кучайиб, ўзга давлатларга тобе бўлиб келинган мамлакатлар бирин-кетин эркинликка эриша бошлаганлигидир. Бу даврнинг иккинчи ўзига хос белгиси-социалистик лагернинг емирилиши, тоталитар тузумнинг тугатилиши, собиқ совет жамияти ўрнида ёш мустақил давлатларнинг пайдо бўлишидан иборатдир.

Президентимиз айтганларидек "...аср ардоғига келиб тарих тақозоси билан оламдаги йирик ва сунги империялардан бири бўлмиш СССР емирилди. Ҳар қанча олижаноб шоирлар билан безаб бўясада, моҳият эътиборига кўра мустамлака салтанати бўлган Совет Иттифоқи бесамар коммунистик тажриба қурбони бўлди".

Бутун жаҳонни титратиб, ларзага солиб турган, жаҳондорлик дағдағаси билан яшаган Шўро давлати 74 йилдан кейин парчаланиб, қум устига қурилган бинодек тарих қарига абадул-абад кетди. Дунёнинг олтидан бир қисмини эгаллаган улкан мамлакатда мутелик ҳолатида яшаган халқлар қарамлик кишанларидан халос бўлдилар ва ўзларининг миллий давлатларини барпо этишга киришдилар. Бошқа жумҳуриятлар каби Ўзбекистон ҳам ўзининг мустақиллигига эришди. Озодлик, мустақиллик ўзбек халқининг азалий орзу армони эди, у ниятига етди.

"Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги асослари тўғрисида" ги +онунда ҳамда "Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисида Олий Кенгаш Баёнотида" ва бошқа расмий ҳужжатларда айтилишича, Ўзбекистон халқи эндиликда тамомила суверендир. У ўз заминининг, ўзининг озод ва мустақил Ватанининг, давлат ҳокимиятининг бирдан -бир тўла тўла ҳуқуқли соҳибидир. Ўзбекистон халқи ўз ҳокимиятини ҳам бевосита, ҳам вакиллик идоралари тизими орқали амалга оширади.

Биз мустақиллик, суверенитет, эркинлик тушунчалари ҳақида сўз юритмоқдамиз, шуни айтиб ўтишимиз жоизки, улар бир хилдаги тушунчалар сифатада талқин этилади. ВА, давлат ўзининг ички ва ташқи сиёсатини юргизишда, давлат қурилишини, ҳокимият ва бошқарув тизимларини белгилашда ҳеч кимга тобе бўлмаган олий ҳуқуққа эга эканлигини, ҳудуднинг

дахлсизлигини ва унда жойлашган барча ишлаб чиқариш, фан-техника ва табиий бойликлар, маданий қадриятлардан ва тасарруф этиш ҳеч қандай чекланмаган эгалик ҳуқуқини билдиради. Шундай бўлса ҳам, ҳалқаро ва давлат ичкарисидаги сиёсий тажрибалар бу тушунчалардаги бир қадар изчил босқичма-босқичликни ва уларнинг муайян сиёсий-иқтисодий белгилар ва аломатлар билан шартли боғланишни кўрсаташга асос беради.

Мустақилликни эълон қилиш бир зумлик вркеа холос, аммо унинг амалда ташкил топиши, мустаҳкамланиши ва ривожланиши кўпқиррали ва босқичма-босқич жарён бўлиб, унинг амалга ошиши билан жуда катта ижтимоий, сиёсий, иқтисодий, ҳуқуқий аҳамиятга эга бўлган муҳим масалалар ҳал этилади.

Мақсадимиз "демократик, адолатли, фуқоролик жамиятини куриш. Бу бизнинг эгзгу орзуимиз, стратегиямиз". Конституциямизда демократик жамият куришнинг дунёда эътироф этилган бир қатор тамойиллари, ўз миллий хусусиятларини эътиборга олган ҳолда ўз аксини топган. Унга инсоннинг ўз хоҳиш иродасини эркин билдириши ҳамда уни амалга ошириши, озчиликнинг кўпчиликка бўйсунуши, барча фуқороларнинг тенг ҳуқуқлилиги, давлат ва жамият ишларида қонун устиворлиги, давлатнинг асосий органларининг сайланиши ва бошқалар биз қурмоқчи бўлган демократик давлатнинг асосий белгиларидир.

2.2. Республиканинг территорияси ва чегараси, унинг маъмурий бўлиниши.

Ўзбекистон Республикаси Ўрта Осиёнинг (Марказий Осиёнинг) марказий қисмидаги Амударё ва Сирдарё оралиғидада жойлашган. Унинг ҳудудининг каттагина қисми шимолий-ғарбда Турон паст текислигини; жанубий-ғарбда (Амударёнинг ўнг соҳилида) қизил қум чўлларининг бир қисмини эгаллайди, майдони 447.4 минг квадрат километр, аҳолиси 24 млн киши.

Республика чегараларининг умумий узунлиги 5300 кмдан ортиқ бўлиб, унинг кўп қисми текисликлардан ўтади. Шарқий чегарамизда тоғ водийлари, дарралар, ҳамда қор ва қисман музликлар билан қопланган баланд тоғлар бор. +озоғистон Республикаси билан бўлган чегара бутун чегарамизнинг деярли ярмига тенг. Ўзбекистоннинг Турманистон билн чегараси деярли Амударё ороқали ўтади. Бу республикалар Амудаёда кема қатновининг яхшиланиши ва ирригация иншоотларининг барпо этилишидан манфаатдордирлар. Жанубда Ўзбекистоннинг Афғонистон билан бўлган қисқа масофали чегараси ҳам Амударё орқали ўтади.

Республика таркибида ўн икки маъмурий вилоят (Тошкент, Сирдарё, Самарқанд, Навоий, +ашқадарё, Сурхондарё, Фарғона, Андижон, Наманган, Хоразм) ва +орақалпоғистон Республикаси мавжуд. Жумҳурият таркибида 157 кишлок райони, 123 шаҳар, 104 шаҳар типидagi посёлка мавжуд.

Ўзбекистон Республикаси - кўп миллатли давлат бўлиб, бу ерда 129 миллат ва элатлар истиқомат қилади. Шу жумладан ўзбеклар (71.4%), руслар(8.3%), тожиклар(4.7%), қозоқлар(4.1), татарлар(2.4%), қорақолпоқлар(2.1%), қирғиз, корейс, туркман, украин ва бошқа миллатларнинг

вакиллари яшайдилар. Шаҳар аҳолиси 10 млн.га яқин, қишлоқ аҳолиси 14 миллион кишини ташкил қилади. (40% ва 60%).

Бугунги кунда халқаро ҳамжамиятининг тўла ҳуқуқли аъзоси бўлган ёш мустақил давлат - Ўзбекистон Республикаси бутун куч-ғайратини мустақил, иқтисодий ва ижтимоий сиёсатини ишлаб чиқишга мужассамлаштирмоқда. Бу сиёсат ҳаётни янгилашга, халқ хўжалигини ривожлантиришга, халқ фаровонлигини оширишга ҳамда жаҳон иқтисодиёти интеграциясига тезроқ кўшилишига қаратилгандир.

2.3. Ўзбекистон бой имкониятларга эга бўлган мамлакат.

Ўзбекистон жуда катта табиий ва иқтисодий потенциалга эга бўлган мамлакат. Ноёб табиий хом ашё имкониятлари ҳақида алоҳида айтиб ўтиш лозим. Ўзбекистон заминидан мавжуд бўлган бойликларга эга давлатлар жаҳон харитасида кўп эмас.

Ўзбекистонда Менделеев даврий системасининг деярли барча элементларитопилган. Ҳозирга қадар 2.7 мингдан зиёд турли фойдали қазилма конларива маъдан намоён бўлган истиқболли жойлар аниқланган. Улар 100 га яқин минерал хом ашё турлариини ўз ичига олган. Шундан 60 дан ортиғи ишлаб чиқаришга жалб этилган. 900дан ортиқ кон қидириб топилган бўлиб, уларнинг тасдиқланган захиралари 970 миллиард А+Ш долларини ташкил этади, шу билан бирга умумий минерал ашё потециали 3.3 триллион А+Ш долларидан ортиқроқ баҳоланган.

/оят стратегик манбалар - нефть ва газ конденцати, табиий газ бўйича 155 та истиқболли кон, қимматбаҳо металллар бўйича - 40, кончилик-кимё хом ашёси бўйича 15 та кон қидириб топилган.

Ҳар йили республика конларида тахминан 5.5 миллиард долларлик миқдорда фойдали қазилмалар олинмоқда ва улар ёнига 6-7 миллиард долларлик янги захиралар қўшилмоқда.

Олтин захиралари бўйича республика дунёда 4 ўринда, уни қазиб олиш бўйича 7 - ўринда, мис захиралари бўйича 10-11 ўринда, уран захираси бўйича 7-8- ўринда туради. Ҳозир қидириб топилган захиралар негизида 400 га яқин кон, шахта, карьер, нефть-газ конлари ишлаб туирбди.

Республика Марказий Осиёдаги бошқа мамлакатлар ичида қишлоқ хўжалигининг кўп тармоқлилиги билан бир қаторда кенг тармоқли саноати билан ажралиб туради. Саноатда ҳозирги замоннинг бир қатор энг муҳим тармоқлари ривожланиб бормоқда. Ўзбекистоннинг иқтисодий потенциалида оғир саноатнинг ҳиссаси салмоқли ўрин тутаяди. Унинг ярмидан зиёди тарспорт, автомобильсозлик, элетр техника, тўқиачилик ҳамда қишлоқ хўжалик машинасозлиги, киё ва тоғ-кон саноати тармоқлари ташкил этади.

Ўзбекистондаги умумий узунлиги 4000 километрдан зиёд бўлган темир йўллар амалда республиканинг барча иқтисодий марказларини бир-бири билан боғлайди. Республикадаги устки қаттиқ қопламали автомобиль йўлларининг узунлиги 40 минг километрдан зиёддир. Республика ҳамдўстлик мамлакатлари ва бошқа давлатларнинг кўпгина пойтахтлари билан автомобиль йўллари орқали боғланган.

Илмий тадқиқот ишлари кенг миқёсда ривожланиб бормоқда. 1943 йилдан бери республика фанлар Академияси ишлаб турибди. Мустақиллик йилларида янги академиялар, жумладан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузурида Давлат ва жамият қурилиши Академияси, Банк молия Академияси ташкил этилди 1992 йилдан Ўзбекистон Республикасининг «ишлов ҳўжалиги фанлар Академияси фаолият кўрсатиб келмоқда.

Хуллас, Республиканинг илмий-тадқиқот мажмуи академия, олий ўқув юртлари ва тармоқ йўналишидаги 362 муассасани, шу жумладан, 101 илмий тадқиқот институти, олий ўқув юртларидаги 55 илмий-тадқиқот бўлимлари, 65 лойиҳа-конструкторлик ташкилотини, 32 илмий ишлаб чиқариш бирлашмаси ва тажриба корхоналарини, 30 ахборот ҳисоблаш маказини ўз ичига олади. Ўшбу илмий даргоҳларда 100 мингдан зиёд илмий ходимлар меҳнат қилмоқдалар. Ўзбекистон олимлари физика, механика, электроника, математика, кибернетиканинг фундаментал муаммолари соҳасида муваффақиятли иш олиб бормоқдалар. Улар қишлоқ ҳўжалик фанлари соҳасида биофизика, биохимия, микробиология, атроф муҳитни муҳофаза қилиш ва фаннинг бошқа турли йўналишларида салмоқли натижаларга эришди.

Республиканинг энг муҳим бойлиги унинг одамларидир. Инсон салоҳияти энг фаол, энг бунёдкор омил бўлиб, умамлакатнинг ислохотлар ва туб ўзгаришлар йўлидан илгарилаб боришини таъминлаб беради. Ўзбекистоннинг муҳим хусусити шундан иборатки, бу ерда аҳолининг ўсиш суръатлари юқори. 1990 -1996 йилларнинг ўзида мамлакат аҳолисининг сони 13.3 фоиз кўпайди. Аҳолининг ўртача йиллик ўсиш суръатлари 1996 йилда 2.0 фоизни ташкил этди ёки аҳоли бир йилда 450 минг кишига кўпайди. Ҳозир республикада 24 миллион аҳоли яшамоқда.

Ҳозир республика қудратли меҳнат салоҳиятига эга. Меҳнат захиралар бугун аҳолининг деярли 50 фоизини ташкил этади ва ҳар йили 210-220 минг кишига кўпайиб бормоқда. Меҳнат салоҳиятининг муҳим хусусияти - унинг ёш ва касб таркибидадир. Ўзбекистон аҳолисининг ўртача ёши 24 ёшга тенг. Бу XXI аср бўсағасида меҳнат захираларлари юксак меҳнат фаоллиги ва касб тайёргарлиги билан ажралиб турадиган одамлар кўпчилигини ташкил этишига имкон беради.

2.4. Ўзбекистон давлатчилигининг ҳуқуқий асоси - Ўзбекистон Республикасининг конституцияси, Ўзбекистон Республикасининг рамзлари: байроғи, герби, гимни.

Ҳар қандай давлатнинг юзи, орьў-эътибори унинг Конституцияси ҳисобланади. Зотан Конституция давлатни давлат, миллатни миллат сифатида дунёга танитадиган қомусдир. Шу маънода асосий қомусимиз халқимизнинг иродасини, руҳиятини, ижтимоий онги ва иаданияти акс эттиради.

Ҳаммамизга маълум Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси 12 чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 11 сессиясида 1992 йил 8 декабрда қабул қилинган.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси олти бўлимдан ва 26 бобдан иборат бўлиб, уларда давлат суверенитети, фуқоролирининг асосий ҳуқуқлари,

эркинликлари ва бурчлари, жамият ва шахс манфаатлари, муносабатлари, маъмурий-худудий ва давлат тузилиши, давлатлар ҳокимиятини ташкил этиш билан боғлиқ қонуний-ҳуқуқий нормалар тўлиқ акс эттирилган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг асосий принциплари

- Давлат суверенитети.
- Халқ ҳокимиятчилиги.
- Фуқоро эркинликлари ва ҳуқуқларининг дахлсизлиги ва устиворлиги.
- Демократизм.
- Давлат ва шахснинг ўзаро маъсуллиги.
- Ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниши.
- Маҳаллий ўз-ўзини бошқариш.
- Суд (идоралари) тузилиши ва судлов.
- Халқаро муносабатларда ташқи сиёсий ва ташқи иқтисодий алаоқаларнинг фаоллиги.

ДАВЛАТ БАЙРО/И.

"Ўзбекистон Республикасининг Давлат байроғи тўғрисида" қонун 1991 йил ноябрда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг саккинчи сессиясида қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикасининг Давлат байроғи рамзи мамлакатимиз ҳудудида илгари мавжуд бўлган ғоят қудратли салтанатлар байроқларига хос бўлган энг яхши анъаналарни давом эттирган ҳолда республика табиатига хос хусусиятларни, халқимизнинг миллий ва маданий ўзлигини ҳам акс эттиради.

Байроқдаги ҳаворанг-зангори осмон ва мусаффо сув рамзидир. Мовий-ложувард-ҳаворанг Шарқда азалдан кадрланади, вақтида буюк Амир Темур ҳам ўз байроғига бу рангни танлаган.

Оқ - ранг тинчлик ва поклик тимсолидир. Ёш мустақил давлат ўз йўлида баланд давонлардан ошиб ўтиши керак. Байроғимиздаги оқ ранг йўлимизнинг мусаффо ва чароғон бўлиши учун яхши ният рамзидир.

+изил йўллар - бу ҳар бир тирик жоннинг қон томирида уриб турган ҳаётнинг куч, ҳаёт рамзидир.

Яшил ранг - сернеъмат ва оромбахш табиат тимсоли. Ҳозирги вақтда бутун дунёда атроф муҳитни муҳофаза қилиш ҳаракатлари кенг ёйилмоқда: уларнинг рамзи ҳам яшил рангдир.

Яримой - Ўзбекистон халқининг кўп асрлик анъаналарига мувофиқ келади. яримой ва юлдузлар - мусффо осмоннинг ва тинчликнинг рамзларидир.

Байроғимизда 12 юлдуз тасвири бор. 12 рақами қадимдан буён мукаммаллик тимсоли ҳисобланади.

Давлат байроғи - бизнинг ўтмишимиз, бугунги кунимиз ва келажагимиз рамзидир.

ДАВЛАТ ГЕРБИ.

"Ўзбекистон Республикасининг Давлат герби тўғрисида" қонун 1992 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 13 сессиясида қабул қилинди.

Гербнинг марказида тасвирланган - қанотларини кенг ёзиб турган ХУМО куши - бахт-саодат ва эрксеварлик рамзидир. Буюк бобокалонимиз А.Навоий Хумо кушини барча тирик мавжудотлар ичида энг саҳоватлиси деб таърифланган.

Гербнинг юқори қисмида республикамизнинг собит ва барқарорлигининг амзи сифатида саккиз қиррали юлдуз тасвирланган. Унинг ичида яримой ва беш қиррали юлдуз ифодаланган.

+уёш тасвири - давлатимизнинг йўли ҳамиша нурли бўлиши учун билдирилган яхши ният тимсоли. Айни пайтда у Республикамизнинг ноёб табиий иқлим шароитини кўрсатиб туради.

Бошоқлар - ризқ-рўзимиз бўлмиш ғалланинг тимсоли, оппоқ бўлиб очилган пахта чаноқлари- серкуёш юртимизнинг донгини бутун дунёга таратган асосий бойлигимиз рамзидар. Буғдой бошоқлари ва пахта чаноқларининг давлат байроғига ўхшаган лента билан ўраб қўйилганлиги - бу республикада яшаётган халқлар яқдиллигининг тимсолидир.

Герб рангли тасвирда бўлиб, Хумо куши кумуш рангда; куёш, бошоқлар пахта чаноғи ва "Ўзбекистон " деган ёзув тилла рангда; ғўза шохлари ва барглари, водийлар яшилрангда; тоғлар ҳаворангда; чаноқдаги пахта, дарёлар, яримой ва юлдуз оқ рангда; Ўзбекистон Республикасининг Давлат байроғи тасвирланган лента тўрт хил ранда берилган.

ДАВЛАТ МАДҲИЯСИ.

"Ўзбекистон Республикаси Давлат мадҳияси тўғрисида" қонун 1992 йил 10 декабрда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 11 сессиясида қабул қилинган.

Шоир Абдулла Орипов ва бастакор Мутал Бурхонов томонидан таклиф этилган вариант тасдиқланди.

Давлат мадҳияси, давлат мустақиллигининг тимсоли бўлиб, у Ўзбекистон фуқоросида ватанпарварлик туйғусини уйғотади.

Ўзбекистон Республикаси Давлат мадҳияси жамоатчилик олдида ижро этилганида иштирокчилар уни тик туриб, эркалар бош кийимларини олиб ёки унга қўлини "чест" қилиб туриб эшитадилар.

+исқача хулосалар:

1. Ўзбекистон Республиканинг халқи эндиликда тамомила суверендир. Уўз замининг, ўзининг озод ва мустақил Ватанинг, давлат ҳокимиятининг бирдан-бир тўла ҳуқуқий соҳибидир.
2. Ўзбекистон географик ва табиий шароити қулай, зарур бўлган табиий бойликлар, ҳосилдор ерлар, меҳнат ресурслари, қудратли иқтисодий, илмий-техникавий ва маънавий имкониятлар билан таъминланган келажаги буюк давлатдир.

3. Ватанимиз рамзлари Ўзбекистон халқларининг шон-шарафи, тарихий хотираси ва интилишларини ўзида мужасмлаштирилган. Уларни эъзозлаш-қадр қимматини, мамлакатга ва шахсга бўлган ишончни мустаҳкамлаш демакдир.

Таянч иборалар:

Давлат мустақиллиги, референдум, муқобиллик, маъмурий-худудий тузилиш, суверен, рамзлар, табиий ресурслар, илмий-техникавий, маънавий салоҳият.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Ўзбекистон қандай тарихий вазиятда давлат мустақиллигини қўлга киритди? Мустақилликни тинч, парламент йўли билан қўлга киритишнинг афзаллиги нимада?
2. Мустақиллик деганда нималарни тушунамиз? Унинг маъсулияти қандай? Суверен деган сўз қандай маънони англатади?
3. Ўзбекистон Республикасининг ҳудуди, чегаралари, маъмурий худудий тузилиши қандай?
4. "Ўзбекистоннинг келажаги буюк давлат" деганда унинг бой табиий ва иқтисодий потенциали назарда тутилганми?

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси -Т.: "Ўзбекистон", 1992
2. Ўзбекистон Республикаси: мустақил давлатнинг бунёд бўлиши. Т "Ўзбекистон", 1992
3. Каримов И.А. "Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли" -Т.: "Ўзбекистон". 1992
4. Каримов И.А "Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ватаракқиёт кафолотлари". -Т.: "Ўзбекистон" 1997.
5. Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштиришва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари «Ўзбекистон овози» 31 август, 2002.
6. Каримов И.А. «Адолат қонун устуворилигида» Ўзбекистон Республикаси Олий мажлис VI сессия маърузаси.
7. М.Шарифхўжаев «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис сенати», 2005.
8. www.google.ru
9. www.rambler.ru

3-Маъруза: Ўзбекистон демократик ҳуқуқий давлат ва адолатли жамият қуриш йўлида.

3.1. Ҳуқуқий давлат тушунчаси, унинг асосий белгилари ва хусусиятлари.

3.2. Давлат ҳокимиятининг конун чикрувчи, ижро этувчи, суд ҳокимиятларига ажратилиши.

3.3. Давлат жамият иктисодий, сиёсий, ижтимоий ва маънавий сохаларини ислоҳ қилишнинг асоси.

3.1. Ҳуқуқий давлат тушунчаси, унинг асосий белгилари ва хусусиятлари.

Давлат мустақиллигини қўлга киритган Ўзбекистон Республикаси инсонпарвар демократик тузумга утиш йулини узи учун макбул деб билди. Бу фукаролик жамияти ва ҳуқуқий давлатни қуриш ва мустаҳкамлаш йулидир.

Ҳуқуқий давлат шаклан давлатнинг утмишдаги тарихий типларига ухшасада, узининг мазмуни, туб мохияти, кенг халк оммаси мақсад ва манфаатларини узида чуқур акс эттириши, ижтимоий базисининг кенг ва турли-туманлиги, кандай ижтимоий кучга таяниши, фукаролар олдидаги бурчи ва масъулиятининг нихоятда катталиги ва бошка фазилат ҳамда хусусиятларига кура ҳуқуқий булмаган давлатдан кескин фарк килади.

Жамият ва давлатни бошкариш учун конун керак. Конунчиликнинг юраги эса Конституциядир. Ўзбекистондаги ҳуқуқий давлатда биринчи уринга ҳуқуқни, иккинчи уринга давлатнинг куйилиши бежиз эмас. Ҳуқуқий давлатнинг асосий тамойили - ҳуқуқнинг олий ҳукмронлигидир. Ҳуқуқий давлатда конун давлат, унинг барча органлари, шахслари учун мажбурийдир. Конуннинг устиворлиги - ҳуқуқий давлатнинг принциpidир. У хаётнинг барча жабхаларида конуннинг катъиян ҳукмронлигини назарда тутди. Конун барчага баробар. Конуннинг устиворлиги шуни билдирадики, асосий ижтимоий, энг аввало, иктисодий муносабатлар конун билан тартибга солинади, унинг барча катнашчилари эса ҳуқуқ нормаларни бузганлиги учун жавобгар булади.

Ҳуқуқий давлатда конуннинг устиворлиги шуни билдирадики, Конун Ўзбекистон Республикасидаги барча фукароларга ҳам, сиёсий партиялар, табакалар, ижтимоий гуруҳларга ҳам, юртимизда истекомат килаётган жамики халк, элат, миллат вакилларига ҳам тула тааллуқлидир.

Ҳуқуқий давлатда инсон олий кадрият ҳисобланади, унинг ҳуқуқлари конун изми билан муҳофаза килинади.

Ҳуқуқий давлат фукаролар тинчлиги ва хавфсизлигини муҳофаза этади. Тартиб ва интизомга амал қилиш, миллий анъаналарга, миллат тилига, дин, тарих ва кадриятларга узаро ҳурматда булиш, ҳуқуқий давлат фукароларининг муҳим бурчи ва масъулиятидир.

Хулоса қилиб айтганда, ҳуқуқий давлат - конун асосида қуриладиган, конун асосида нафас оладиган, конун белгилаб берган чизикдан хар кандай холатда ҳам чикмайдиган давлатдир. Ҳуқуқий давлатнинг энг олий сўзи, обру-этибори ҳам, калби, жон-тани ва тириклиги ҳам - конундадир. Ҳуқуқий давлатни бошкача ҳам изохлаб, таърифлаб булмайдди.

3.2. Давлат ҳокимиятининг қонун чиқарувчи, ижро этувчи, суд ҳокимиятларига ажратилиши.

Ўзбекистон узининг асосий қонунида давлат тузилиши принципларини ривожлантиришнинг негизларини ва стратегик йуналишларини мустахкамлаб қуйган суверен давлатдир.

Конституцияга мувофиқ, давлат ҳокимияти органларининг аввалги тоталитар тузумдан мутлақо фарқ қиладиган, ҳокимиятларнинг, яъни қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятларининг тузилиши принципларига асосланган тизими яратилди. Уларнинг ҳар бири фаолиятида ҳуқуқий асос-да автотаризм ва тоталитаризмнинг ҳуружларини истисно этувчи чинакам демократик меъёрлар ва йул-йуриқлар қарор топтирилди.

Ташкил топган ижро этувчи ҳокимият органлари тизими олдингиларидан тубдан фарқ қилади. Улар режалаш-таксимлаш вазифаларидан холи булган иқтисодий сиёсатни мувофиқлаштириш ва тартибга солиш ролини бажармоқда. Қўлаб вазирликлар урнига давлат муносабатларига мос булган хужалик бирлашмалари, уюшмалар, концернлар, корпорациялар, холдинг компаниялари ташкил этилди.

Конституцияга мувофиқ, янги сайлов тизими асосида Ўзбекистон тарихида биринчи марта Республика парламенти - Олий вакиллик ҳокимиятининг маҳаллий органларига қўшмақариявийлик асосида сайлоб, қонун чиқарувчи Олий Мажлис вужудга келтирилди.

Ўзбекистон Республикаси давлат бошқарувида жорий этилган Республика президенти институти янги Ўзбекистон ҳокимияти органлари тизимида марказий уринни эгаллайди. Бу эса жамиятда барқарорликнинг ва Ўзбекистон ислохотлар йулидан муваффақиятли олға боришини кўзлаган ҳолда, янги ўзбек давлатчилиги биносининг асосий таянчидир.

3.3. Давлат жамият иқтисодий, сиёсий, ижтимоий ва маънавий соҳаларини ислоҳ қилишнинг асоси.

Мустиқлик йилларида давлатнинг моҳияти бутундай, тубдан ўзгарди. Давлат дастлабки босқичда жамиятни янгилашнинг энг фаол ҳолда, ислохотларнинг ташаббусқори ва йуналтирувчиси, ижтимоий ҳаётдаги янги, асосий амалга оширувчиси бўлиб қолди.

Янги ўзбек давлатчилигини қарор топтиришнинг биринчи босқичидаги вазифалар Ўзбекистоннинг халқаро майдонда обрусининг ортиши ва қўлаб дастлик ва биродарлик ришталарини боғлаш ва ривожлантиришда ўз ифодасини топди.

Ҳозирги пайтда демократик сиёсий тизимнинг энг муҳим субъекти бўлиш давлатчиликни ислоҳ қилишда янги вазифалар қўндаланг турибди. Бу авваламбор, ҳозирги босқичда сиёсий институтларнинг ва нодавлат ижтимоий уюшмаларнинг хилма-хиллиги ҳамда уларнинг роли мустахкамланиши, шунингдек аҳолининг сиёсий фаоллиги асосида жамият ҳаётини янада демократиялаш вазифалари муҳим ва долзарб бўлиб қолганлиги билан изоҳланади. Бу давлатчиликни ривожлантириш соҳасидаги стратегик вазифадир. Бу биз танлаб олган жамиятни демократик ривожлантириш

тамойилига асосланади.

+исқача хулосалар:

1. Ўзбекистонда курилайдиган давлат ўз тақдирини ўзи белгилайдиган, умумбашарий қадриятлар устиворлигига асосланган, инсонпарварлик қоидаларини тан олган демократик давлатдир.
2. Фуқоролар ошошталлиги ва миллий тотувликни таъминлашни ўзи учун мақсад қилиб қўйган тинчлик севар давлатдир.
3. Ўзбек халқининг бой ижтимоий-маънавий меъросига, миллий, маданий-маънавий, ахлоқий, тарихий қадриятлари, миллий урф-одат, удум ва анъаналарга таяниб иш тутадиган инсонпарвар давлатдир.
4. Хозирги ва келажак авлодлар олдидаги юксак маъсулиятни чуқур англаб ва хис қилиб фаол ички ва ташқи сиёсат олиб бораётган давлатдир. Хозирги пайтда Ўзбекистонда қарор топаётган давлат - бу демократик ҳуқуқий давлатдир.

Таянч иборалар:

Ҳуқуқий давлат, эркин, очиқ, демократик давлат, миллий давлатчилик, давлат хокмияти тизими, демократик жамият, ҳуқуқий асос.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Давлат сиёсий тизимининг энг асосий бўлаги эканлигини исботланг?
2. Сиёсий хокимият тушунчасини аниқланг. Ўйлаб кўринг, у нима учун ташкил қилинади?
3. Давлат қайси холларда ва кимларга нисбатан мажбур этиш қуролидан фойдаланади?
4. Ўзбекистон Республикасида қандай бошқарув шаклига асосланган тартибот (парламент ёки президентлик тартиботи) жорий этилган. Уларнинг қайси бири афзал хисобланади, фарқлаб беринг?
5. Ҳуқуқий давлат принципларини изохлаб беринг?
6. Сиз Олий Мажлис депутатлари қандай асосда сайланишини истар эдингиз. Синфийлик асосидами, кўппартиявийлик асосидами ёки профессионаллик асосидами? Ўз фикрингизни асосланг.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси мустикал давлатининг бунёд бўлиши. Т.: "Ўзбекистон", 1992. 3-16, 48а-48б, 51-52, 54-57, 59-67 бетлар.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ аср бусагасида. Т.: "Ўзбекистон", 1997. 137-156 бетлар.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. Т.: "Ўзбекистон", 1998. 19-22 бетлар.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ асрга интилмоқда. Т.: "Ўзбекистон", 1999. 9, 31, 99-100 бетлар.
5. Н. Жураев. Агар оғох сен. Т.: "Шарк", 1998.

6. Б. Илюхин. Кабохат ёхуд... ("узбеклар иши" деган уйдирма хусусида) - Т.: "Ўзбекистон", 1993
7. Каримов И.А. «Адолат қонун устуворилигида» Ўзбекистон Республикаси Олий мажлис VI сессия маърузаси.
8. М.Шарифхўжаев «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис сенати», 2005.
9. www.google.ru
10. www.rambler.ru

4-Маъруза: Сиёсий партиялар ва жамоат бирлашмаларнинг вужудга келиши ва фаолияти. Кўппартиявийлик тизимининг шаклланиши.

- 4.1. Ўзбекистон сиёсий партиялар ва жамоат бирлашмалари ижтимоий-сиёсий тараққиётнинг омиллари сифатида.
- 4.2. Кўппартиявийлик жамиятни демократиялашни муҳим шартидир.
- 4.3. Ўзбекистонда демократик ислохотларни чуқурлаштиришда жамоат бирлашмаларининг туган ўрни ва роли.

4.1. Ўзбекистон сиёсий партиялар ва жамоат бирлашмалари ижтимоий-сиёсий тараққиётнинг омиллари сифатида.

Ўзбекистонда сиёсий партиялар ва жамоат бирлашмалари, халқ характерларининг вужудга келиши ижтимоий-сиёсий тараққиёт маҳсулидир.

Собиқ Иттифокда 1985 йиллардан бошланган демократиялаш ва ошкоралик жамиятни тубдан янгилаш, унинг ҳамма соҳаларини ва қатламларининг сиёсатлашувини жадаллаштирди, ҳаётда янгидан-янги ижтимоий-сиёсий характерларни, бирлашма ва ташкилотларни юзага келишига йўл очди. Бу жараён Ўзбекистоннинг мустақиллик арафаси ва мустақиллик даврига ҳам хосдир.

1988-90 йилларда ижтимоий-сиёсий ташкилотларни интенсив равишда сон жиҳатдан кўпайиб бориш жараёни пайдо бўлди. Жумладан «Бирлик» халқ ҳаракати, «Эрк» демократик партияси ва х.к. Аммо улар ўз фаолиятларида конструктив, сиёсий нуфуз ва ақл-идрок билан сиёсий маданият доирасида иш қурмадилар.

Сиёсий партиялар, ижтимоий ташкилотлар ва ҳаракатларнинг фаолиятини таъминловчи ҳуқуқий асоснинг яратилиши мамлакатда кўп партиявийлик тизимини шакллантириш ва давлатни демократик йўлдан барқарор ривожланиши имконият яратди. Тўла ҳуқуқий асосида ташкил топган партиялар ўзларининг демократик мазмун ва тамойилидаги дастурлари билан чиқиб муҳолифатлар сифатида демократик жараёнларни ривожлантиришда, мамлакат ижтимоий-сиёсий тараққиётига ўз ҳиссаларини қўшиб келмоқдалар.

Сўзимиз охирида партия тушунчасига аниқлик киритиш мақсадида унинг моҳиятини очишга эътиборни қаратамиз. «Партия» лотинчадан олинган бўлиб «қисм» деган маънони англатади. Сиёсий партия бирон бир ижтимоий синфнинг қисми, аниқроғи унинг энг фаол, онгли ва уюшган қисмидир. Маълум мафкурага, сиёсий йўналишга суянган ҳолда ва аниқ социал синфий манфаатлардан келиб чиқиб, партия ҳокимиятини қўлга олиш ва амалга ошириш мақсадида ижтимоий ва сиёсий ҳаётда фаол қатнашишга интилади.

4.2. Кўппартиявийлик жамиятни демократиялашни муҳим шартидир.

Ўзбекистон Республикасида кенг ижтимоий гуруҳларнинг манфаатларини ифодалаш ва ҳимоя қилишга қодир бўлган бешта сиёсий партия ва битта халқ ҳаракати мавжуд. Булар: Ўзбекистон Халқ Демократик партияси (ХДП); Ватан тараққиёти партияси «Адолат» социал Демократик партияси; Ўзбекистон

миллий тикланиш демократик партияси; Ўзбекистон «фидокорлар» миллий демократик партияси, «Бирлик» ҳалқ ҳаракати.

Ўзбекистон Ҳалқ Демократик партияси - ташкилий жиҳатдан тўла тўқис шаклланган, (1991 йил 1 ноябрь) ғоявий сиёсий томондан ўзининг аниқ йўли ва мафкурасига эга, жамиятда муносиб уринни эгаллаган нуфузли сиёсий куч-парламент ҳилидаги партиядир. 1999 йил 5 декабрь Олий Мажлисга, 2000 йил 9 январь Президент сайлови мазкур партия учун жиддий имтиҳон бўлади. Партия меҳнат ахли, ҳар бир оиланинг моддий ва маънавий, баркамол бўлишига имконият яратиш, унинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатлаш, барча фуқаролар шаъни, кадр- қиммати, тинч ҳаётини ишончли ҳимоя қилиш- мазкур партиянинг бош сиёсати, унинг кундалик фаолиятининг муҳим вазифаси ҳамда олий дастурий мақсади.

«Ватан тараққиёти» партияси 1992 йил 24 майда ташкил топди. Партиянинг дастурини мазмуни ва партиянинг олий мақсади, сиёсий йўли Ватан тараққиётига хизмат қилишдир.

«Адолат» социал- демократик партияси 1995 йил февралда ўзининг курилаётган чақириб, партия низоми ва дастурини қабул қилди. Партиянинг асосий мақсади мустақил Ўзбекистон Республикасида яшаётган барча миллат ва элатларнинг умумий манфаатларига мос келадиган сиёсий, иқтисодий демократик тамойилларга асосланган янги ижтимоий муносабатлар қарор топган адолатли фуқаролик жамиятини куришдир.

Ўзбекистон миллий тикланиш демократик партияси 1995 йилнинг 3 июнида ташкил топди. Партия миллий истиқлол ва миллий тикланиш қояларини ўзининг асосий вазифаси деб ҳисоблайди. Партия ўз ҳаракатларининг асосий йўналишлари деб қуйидагиларни билади; миллатларнинг маънавий бирлиги; Ватан (Туркистон) - ягона оила; кучли демократик давлат; миллий кадриятлар; илмий-техника тараққиёти ва умумжаҳоний интеграция; замон кишиси; миллий истиқлол.

Ўзбекистон «Фидокорлар» миллий демократик партияси 1998 йил декабрида ташкил топди. Партия ўзининг дастурида мамлакатда долзарб муаммоларни ҳал этишда фидойилик вазифасини қўйган. Ўзбекистонда сиёсий, иқтисодий муаммоларни ҳал этишда ва ҳилқимизнинг маънавиятли маърифатли қилиб тарбиялашда ҳамда жамиятда ҳалоллик, поклик кадриятларини қарор топтиришда фидокорлик кўрсатишдек улкан вазифани ўз дастурига киритган.

«Бирлик» ҳалқ ҳаракати 1995 йил 9 июнда ташкил топди. Ҳаракат Республикадаги ижтимоий- сиёсий барқарорлик, ислоҳотларнинг қатъий ва изчил бўлишига кўмаклашиши, Ўзбекистон заминида яшаётган аҳолининг барча табақалари, барча миллат ва элатларнинг дўстлиги, ахиллигини ва фуқаролар тотувлигини таъминлашга ўз хиссаларини қўшиш, ҳалқни шунга даъват этишни ўз олдига мақсад қилиб қўйган.

4.3. Ўзбекистонда демократик ислоҳотларни чуқурлаштиришда жамоат бирлашмаларининг туган ўрни ва роли.

Кўппартиявийликни мамлакатда, жамиятда мавжуд бўлган икки ва ундан ортиқ партиялар мажмуи тарзида оддий тушуниш мумкин. Кўппартиявийлик ҳозирги ижтимоий сиёсий ҳаётнинг узвий қисмидир. Турли партиялар, уларнинг дастурлари, тадбирлар орқали ҳозирги замоннинг бой ва сермазмун ҳаёти ўз ифодасини топади, жаҳондаги илғор мамлакатларда, жумладан Ўзбекистонда турли сиёсий партияларнинг фаолияти мамлакатдаги муайян қонун- қоидаларга суянади. Шу қонун қоидалардан чекиниш, жамият манфаатларига зид, деб топилади ва сиёсий партия шу асосда тақикланади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 57 моддасида айнан шу сўзлар ёзиб қўйилган.

Кўппартиявийлик жамият маданиятнинг кўрсаткичидир. Кўппартиявийлик маданияти деганда биз сиёсий партия нима, унинг қандай дастури ва ҳаракат усули тўғри, сиёсий партияга аъзо бўлиш кишига қандай бурч ва ҳуқуқлар беради, жамиятга, унинг раҳбарига қандай муносабатда бўлиш керак каби маълумот билимларни билиш ва унга риоя қилишни тушунамиз.

+исқача хулосалар:

1. Ўзбекистонда сиёсий партиялар ва жамоат бирлашмаларининг вужудга келиши ижтимоий-сиёсий тараққиётнинг объектив жараёни бўлиб у жамият ижтимоий-сиёсий тизими билан боғлиқ
2. Кўппартиявийлик жамиятда соғломликка, трлича ёндашувга муқобилликка, соғлом рақобатга ва самарали танқидга олиб келувчи муҳим омилдир.
3. Жамоат бирлашмалари республика ҳаётида, жамият ишлариини бошқариш роли тобора ортиб бормоқда . Улар ўз вазифаларини фаол бажариш билан давлат сиёситани амалга оширишга, жамиятни янгилаш ишига тобора кўпроқ ҳисса қўшмоқдалар, улар уюшган меҳнаткашларнинг манфаатларини ҳар томонлама ифодалашга фаол қатнашмоқдалар.

Таянч иборалар:

Сиёсий партия, кўппартиявийлик, кўпўоялик, муқобиллик, халқ ҳаракатлари, расмий ва норасмий ташкилотлар жамоат бирлашмалари.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Сиёсий хилма-хиллик нима? Сиз уни қандай тушунасиз ва қандай шароитда шаклланади ҳамда ривожланади?
2. Тушунтириб беринг, нима учун кўппартиявийлик хилма-хилликнинг ажралмас қисми ҳисобланади?
3. Ўйлаб кўринг қайси ҳолатларда сиёсий-партиявий хилма-хиллик жамиятда тартибсизликни кучайишига олиб келади? Мисоллар билан исботлашга ҳаракат қилинг.

4. Сиз қандай ўйлайсиз, бизнинг ошқора ҳаётимизда ўз дастурларида куч ишлатмасдан ижтимоий тузумни ўзгартиришга чақирувчи ташкилотлар, сиёсий партиялар учун йўл очикми?
5. Ўзбекистонда келажакда янги сиёсий партиялар вужудга келиши мумкинми? Агар вужудга келса, сиз уни қандай далилларга асосланиб исбот қилган булар эдиниз?
6. Жамоат ташкилотларининг жамиятни янгилашдаги роли қандай? Улар тузумимиз учун қандайдир янгилик берадими?

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси - Т.: «Ўзбекистон», 1992, 15,19-21 бетлар.
2. «Ўзбекистон Республикасининг жамоат бирлашмалари тўғрисида» ги қонун. - Т.: 1992.
3. Сиёсий партиялар тўғрисида Ўзбекистон Республикаси қонуни. Ҳалқ сўзи, 7 январь 1997
4. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида - Т.: «Ўзбекистон», 1997. 170-188 бетлар.
5. Каримов И.А. Ҳозирги босқичда демократик ислохотларнинг чуқурлаштиришнинг энг муҳим вазифалари - Т.: «Ўзбекистон», 1996.
6. Каримов И.А. Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда - Т.: «Ўзбекистон», 1999. 20-30 бетлар.
7. М.Шарифхўжаев «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис сенати», 2005.
8. Каримов И.А. Миллий давлатчилик, истиқлол мафқураси ва ҳуқуқий маданият тўғрисида. Том XII, 2005.
9. www.google.ru
10. www.rambler.ru

5- Маъруза: Ижтимоий- сиёсий барқарорлик, миллий тотувликнинг таъминланиши янги жамият кўришнинг муҳим омили.

5.1. Ўзбекистонда ижтимоий- сиёсий барқарорлик ва миллатлараро тотувликни таъминланиши мустақил тараққиётнинг асосий ютуғи эканлиги.

5.2. Ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлашда ижтимоий ҳаёт тузилмаларини қарор топтириш асосий омил эканлиги.

5.3. Ўзбекистон ҳалқига муносиб ҳаёт барпо этишнинг тўрт шarti.

5.1. Ўзбекистонда ижтимоий- сиёсий барқарорлик ва миллатлараро тотувликни таъминланиши мустақил тараққиётнинг асосий ютуғи эканлиги.

Нима учун жамиятда ижтимоий-сиёсий барқарорлик муаммоси ўта долзарб муаммога айланди? Бунинг сабаларини ўтмишимиз тарихидан изланишимиз керак. 1985 йилларда бошланган демократия, ошкоралик, хилма хил расмий ва норасмий ташкилотлар ҳамда ҳаракатларни юзага келтирди, кейинчалик улар ўзларини сиёсий партиялар деб эълон қилдилар. Бу партиялар ва ижтимоий ҳаракатлар сиёсий ҳокимиятни қўлга киритиш учун курашни авжига миндириб, амалпарастликдан иборат мақсад- мудаоларини биринчи ўринга қўйиб ҳаракатларни бошладилар. Митингбозлик қилишди, шовқин сурон солишди. Айрим сиёсий ташкилотларнинг баъзи вакиллари жумхуриятимизда қилинаётган ишлардан тўла хабардор бўлмаган ёшларни нотўғри йўлга солишга ҳаракат қилдилар. Улар вазият қанча оғир бўлса, бизга шунча яхши бўлади қалбида иш кўриб вазиятни кескинлаштирмоқчи бўлдилар. Бундай бебошлик, сохта демократик ҳаракатларнинг олди олинди, бунда мамлакат раҳбариятининг, аввало И.А. Каримовнинг роли катта бўлди.

Ички омилар билан бирга ташқи омилар ҳам жуда тезлик билан ривожланмоқда эдики, бу ўта хавфли омилар ҳисобланади.

Мамлакатда ижтимоий- сиёсий барқарорликни сақлашнинг асоси ва энг муҳим омили бу кўп миллатли фуқаролар ўртасидаги бирликни, миллий тотувликни таъминлай олишда эди. Ўзбекистон мустақиллигининг биринчи кунларидаёқ бу масалани ташкил топиши мустаҳкам қилиб қўйилган эди. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 2 боб 8- моддасида «Ўзбекистон ҳалқини миллатидан қатъий назар, Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари ташкил этади, дейилса, у боб 18- моддасида «Ўзбекистон Республикасидаги барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга... » дейилади. Бу 100 дан ортиқ миллатга эга бўлган Ўзбекистонда миллий тотувликни таъминлашга хизмат қилади. Бугунги кунда Республикада фаолият кўрсатаётган 100 дан ортиқ миллий маданий марказлар дўстликни мустаҳкамлаш, ижтимоий- сиёсий барқарорликни таъминлашга хизмат қилмоқда.

5.2. Ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлашда ижтимоий ҳаёт тузилмаларини қарор топтириш асосий омил эканлиги.

Ҳар қандай жамиятда ижтимоий-сиёсий барқарорликни қарор топтиришда иқтисодий ҳаёт тузилмаларининг базис ва усткурмасидан ўрин

олган асосий тизимларнинг бир бирига муносиб келиши ҳам катта аҳамиятга эгадир.

Ижтимоий ҳаёт тузилмасидаги элементларнинг ўзаро муносиблиги жамиятни қайта қуришга бўлган уринишларда ёки жамиятни янги босқичга ўтиши шароитида бузилади. Бундай шароитда эски базис ва усткурма ўрнига янгисини вужудга келиши жараёни бошланади. Ана шундай шароитни эски ижтимоий тузилмани бутун элементлари билан йўқ қилиб ташлаш янгисини вужудга келтириш учун уриниш табиий равишда социал портлашга сабаб бўлиб қолади. Бундай шароитда субъектнинг роли сезиларли даражада ортади. Ижтимоий-сиёсий барқарорликни сақлаб қолиш ва мустаҳкамлаш реформатерларнинг иқтидорига, уларнинг ижтимоий онгига ва савиясига кўп жиҳатдан боғлиқ бўлиб қолади.

Гап базис ва усткурмадаги тизимларнинг муносиблиги ҳақида борар экан, ижтимоий тузилмани ҳамма тизимларини умумий йўналиши бир нарсага, яъни инсонга, унинг манфаатларига ва давлат мустақиллигини сақлашга, энг яхши ва эзгу ниятларни амалга оширишни таъминлаб беришга, муҳим омил ҳисобланган ижтимоий-сиёсий барқарорликни сақлаш, мустаҳкамлаб боришга қаратилганлигидадир.

Республиканинг ижтимоий-сиёсий барқарорлиги давлатимиз жойлашган минтақадаги тинчлик осойишталикка ҳам кўп жиҳатдан боғлиқ эканлигини кўрсатиб И.А. Каримов Марказий Осиё минтақасида барқарорликка таҳдид солувчи қандай хавф- хатарлар борлигини, бу хавф- хатарларнинг олди ўз вақтида олинмаса у газак олиб кетишини ўзининг «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёти кафолатлари», «Ўзбекистон XX асрга интиломда» асрларида илмий назарий ва амалий жиҳатдан очиб берган. Шунингдек уларда минтақада ижтимоий- сиёсий барқарорликни сақлаш шартларини жуда асосли қилиб кўрсатиб берган.

5.3. Ўзбекистон халқига муносиб ҳаёт барпо этишнинг тўрт шarti.

Ўзбекистон ҳукуматининг олий мақсади мамлакат ичкарисида ва ташқарисида бўладиган хавфсизликка, барқарорликка таҳдид солувчи ҳар қандай омилларни бартараф этиб бориш, халқларнинг ҳаёт даражасини доимий равишда кўтариб бориш, Ўзбекистон халқига муносиб турмуш тарзини яратиб беришдир. Ўзбекистон халқига муносиб ҳаёт барпо этишнинг Президентмиз кўрсатиб ўтгандек , тўртта шартини бажаришни таъминлашга устиворлик берилиши ва элатлар ўртасидаги тотувликни кўз қорачиғидай асраш, бундан ҳар бир инсон манфаатдор эканлигини доимо эсдан чиқармаслик лозим иккинчидан, мулкка янгича муносабатда бўлиш, уни авайлаб асраш, кўпайтириб бериш, талон-тарожликка йўл қўймаслик, мулкнинг ҳамма формаларини тинимсиз ривожлантириб бориш, учинчидан, фуқаро, аввало фаоллар тафаккурини ўзгартириш зарур. Тафаккурни ўзгартириш ўзига хос мураккаб жараён, лекин эскича тафаккур юритиш тараққиётимизга катта тусиқдир. Шунинг учун ҳам ҳамма соҳада бўлаётган катта ўзгаришларни хис қилиш, замон ва даврни ўзгариб бораётганлигини, инсонлар, давлатлар, миллатлар ўртасидаги объектив ўзгаришлар жараёни субъектни таъсирсиз ўз

қонуниятлари асосида давр, макон ва замон қонунига бўй сундирилганини тан олиш ва тафаккуримизда кескин ўзгариш ясашимиз зарур. Тўртинчидан, бу жамиятимиз тафаккурида юрт озодлиги ғоясининг устиворлиги, миллатимизга, халқимизга берилган озодликни, мустақилликни Оллоҳ Таолонинг иноми деб тарифласак муболаға бўлмайди. Чунки бу халқимиз учун берилган маънавий неъматдир. Инсон табиатан озод ва эркин яратилиб, халқ ва миллат сифатида қарор топган экан, миллатнинг мустақиллиги ҳар қандай зўронликдан, давлатлар зулмидан озод яшаши унга берилган неъматдир. Озодлик, мустақиллик туйғуси ҳар бир Ўзбекистон фуқороси учун муқаддас туйғуга айланиши керак. Мамлакатимизнинг ҳар бир фуқаросини тафаккурида мустақиллик ва озодлик тушунчалари қатъий ўрин олиши ва қарор топиши мустақилликни мустаҳкамлашнинг муҳим омили бўлиши билан бирга мамлакатда соғлом муҳитни яратишда катта хизмат қилади.

+исқача хулосалар:

Жамият ижтимоий-сиёсий барқарорликни сақланишида ва жамиятнинг бир текисда иқтисодий, сиёсий, маданий жиҳатдан ривожланиб боришида ҳақиқий демократик жараёнларни қарор топиши муҳимдир. Бунинг учун, Президентимиз Ислом Каримов илгари сураётганидек халқимизнинг маънавий баркамоллиги, саводхонлиги, интеллектуал юксалишига эришиш асосида халқнинг иймон ва эътиқодини бақувват қилиш орқали ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлаш мумкин.

Таянч сузлар.

Барқарорлик, миллий тотувлик, тарафкашлик, сиёсий бузғунчилик, сиёсий устқурма, тотувлик, тафаккур, юрт озодлиги тафаккури.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Ўзбекистонда ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлаш қандай ёндашувлар асосида ҳал этилди?
 - а. босқичма-босқич муаммоларни ҳал этиш
 - б. муаммоларни инқилобий тарзда қисқа вақт ичда ҳал этиш.Бу икки ёндашувни қайси бири афзал эканлигини тушунтириб беринг?
2. Ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлашнинг асосий омилларига нималар киради?
3. Жамиятда иқтисодий-сиёсий барқарорликни қарор топишида ижтимоий ҳаёт базиси ва устқурманинг роли қандай?
4. Ўзбекистон халқига муносиб ҳаёт барпо этишнинг тўрт шарти қайсилар? Уларга қисқача изоҳ беринг.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. - Т.: «Ўзбекистон», 1992.
2. Каримов И.А. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир - Т.: «Ўзбекистон», 1996.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида - Т.: «Ўзбекистон», 1997.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ асрга интилмоқда - Т.: «Ўзбекистон», 1999.
5. Каримов И.А. Янгиланиш ва ўзгаришлар ортга қайтмайди. «Халқ сўзи», 2002.
6. Каримов И.А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз, том IX, 2001.
7. www.google.ru

6-Маъруза: Ўзбекистон Республикасининг кадрлар сиёсати.

6.1. Кадрлар сиёсати жамият тараққиётининг муҳим омили, бебаҳо бойлиги эканлиги.

6.2. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва унинг олдига қўйган асосий мақсади.

6.1. Кадрлар сиёсати жамият тараққиётининг муҳим омили, бебаҳо бойлиги эканлиги.

Жамият ижтимоий тараққиётнинг янги босқичига кўтарилиши билан боғлиқ бўлган муаммоларнинг энг долзарби бу кадрлар масаласидир. Чунки жамиятни идора этишнинг янги муносабатлари механизми ва усуллари тамомила бошқача тус олган ҳолда ўзига хос мураккаблашиб боради. Ана шундай шароитда кадрлар сиёсати яна ҳам муҳим аҳамият касб этиб, жамият олдида турган энг долзарб вазифалардан бирига айланади. Бу долзарб муаммони ҳар жиҳатдан пухта ва мукамал ҳолда оқилона ҳал этиш ҳар қандай давлатнинг, у қайси ижтимоий- сиёсий тизимда бўлишидан қатъий назар, энг зарурий ва маъсулиятли вазифаларидан бирига айланиши объектив қонуниятдир. Чунки ҳаёт оқимини, жамият иқтисодий- сиёсий ривожланишидаги йўлини белгилаб олиш ва амалий ҳаётда тўғри йўналтириш ҳар томонлама билимдонликни, катта ҳаётий тарзини тақозо этади. Шунинг учун ҳам юксак ақлий камолотга эришган, етук мутахассис кадрлар тайёрлаш, танлаш улардан тўғри ўз ўрнида билиб фойдаланиш ҳар қандай давлатнинг ютуғини таъминловчи, ривожига ривож қўшувчи бош омил ҳисобланади.

Сиёсий ва ижтимоий боқарув тизимларида ишлайдиган ишбилармон мутахассисларни тайёрлаш, тарбиялаш ва улардан фойдаланишнинг илмий назарий ва услубий жиҳатдан пухта ва аниқ режаларни ишлаб чиқиш ҳамда ундан адолатлик қоидаларига тўла амал қилган ҳолда уни амалга ошириш катта аҳамиятга эга. Кадрлар сиёсати масаласида изчил ва аниқ режа асосида, маъсулиятни тўла ҳис қилган ҳолда иш юритилмаса, у давлат ижтимоий- иқтисодий тараққиётдан орқада келади ва бошқариш дастакларига путур етади, мамлакат таназулга учрайди. Бундай ҳолатни биз собиқ Иттифоқнинг инқирози билан боғлиқ жараёнларида яққол кўришимиз мумкин.

Собиқ Иттифоқнинг элитаси етмиш йил давомида аристократлашиб борганлиги оқибатида жамиятни идора этувчи гуруҳнинг сафи заифланиб ноқобил, иқтидорсиз кадрлар билан тўлдирилиши унинг инқирозининг асосий сабабларидан бири бўлди. Собиқ Иттифоқ даврида кадрлар сиёсати қўпол равишда тузилди, айниқса бу миллий ва маҳаллий кадрларга нисбатан сиёсатда кўринди. Кадрларни танлашда ва жой- жойига қўйишда таниш билишлик, ошна- оғайнигарчилик, қариндош- уруғчиликнинг авж олиши кадрларни ғоявий, сиёсий, маънавий жиҳатдан бушаштириб юборди ва сифати бузилди.

Мустақиллик туфайли юртимизда кадрлар сиёсати ярамас иллатлардан ҳоли бўлишлиги, жамият равнақи йўлида фидойиллик кўрсатишга қобил, қалби виждони тоза бўлган, ташаббускор кадрларни тайёрлашга қаратилган сиёсатни амалга ошириш учун йўл очилди.

Мустақилликнинг маъсулияти жуда оғир. Бу маъсулиятни чидамли, ўтмиши бақувват ҳалқигина, миллатгина эплайди. Бугунги мустақил мамлакатимизнинг кадрлар сиёсати аждодларимиз ўгити, маънавий кадриятлар асосида яратилмоқда.

Кадрлар тайёрлаш концепциясини назариядагина эмас, шунингдек амалиётда ҳам ўз ечимини топмоқда. Биринчи навбатда катта илмий салоҳиятга эга эканлигимизни ҳисобга олиб янги институтлар, университетлар, академиялар ташкил топди. Ўзбекистонда ўқув юртларининг кенг тармоғи вужудга келди. Жумладан, 59-олий, 258 та ўрта махсус ўқув юртлари ишлаб турибди. Шулардан 75 таси коллежлардир.

Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги Давлатлар ва жамият қуриш академияси, Банк- молия академияси ҳокимият ва бошқарув органлари раҳбарларини тайёрлайдиган, малакасини оширадиган бош муассасадир.

Ёшларни жаҳон билимлари хазинасидан баҳраманд этишга катта эътибор берилмоқда. Республиканинг чет эллардаги ўқув марказлари билан алоқалари кучайди. Таълим соҳасида Ўзбекистон Америка коллежлари консорциуми, Тинчлик корпуси (А+Ш), Конрад Аденауэр фонди (Германия), Британия кенгаши каби ҳалқаро ташкилотлар ва бошқа ноҳукумат ташкилотлари билан ҳамкорлик фаол ривожланмоқда.

Ўзбекистон Америка ва Ўзбекистон - Корес Университетларини ташкил этиш устида иш олиб борилмоқда. Иқтидорли ёшларни чет элларда ўқитишни қўллаб қувватловчи «Умид» жамғармаси, «Устоз» жамғармаси ва «Улугбек» фонди ташкил этилди. Буларнинг барчаси Республикада амалга оширилаётган демократик ва иқтисодий ислохотларни муваффақиятли олиб бориш учун уларни кадрлар билан мустаҳкам таъминлашга, меҳнат ва ақл заковат салоҳиятини мустаҳкамлаш ва оширишга қаратилгандир.

6.2. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва унинг олдида қўйган асосий мақсади.

Ўзбекистонда кадрлар сиёсатини кенг қўллашда амалга оширишда ташланган катта қадам 1997 йил 29 августда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида» ги қарори ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1997 йил 6 октябрда «Таълим тарбия ва кадрлар тайёрлаш тизимини тубдан ислох қилиш, баркамол авлодни вояга етказиш» тўғрисидаги қабул қилган фармони бўлди.

Президент И.А. Каримов «Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори» мавзусида Республика Олий Мажлиси IX сессиясида сўзлаган маърузаси кадрлар тайёрлаш миллий дастури, Таълим тўғрисидаги қонунга асос бўлиб хизмат қилди.

Ушбу дастурни қабул қилишдан асосий мақсад, энг аввало, таълим соҳасини ислох қилиш асосий фуқаролар онгида сақланиб қолган эски собиқ империк мафкуравий қарашлар саркитларидан батамом ҳоли бўлиш, таълим тизимининг энг ривожланган демократик давлатлар қаторига кўтариш асосида кадрларни маънавий баркамол инсон, теран фикрловчи, кенг тафаккур қилувчи шахслар қилиб тарбиялашдан иборат. Ана шу мақсаддан келиб чиқиб, жуда

улкан вазифалар ҳал этилиши кўзда тутилган бўлиб, мақсад ва вазифаларимизни босқичма- босқич рўёбга чиқариш белгиланди.

Биринчи босқич 1997- 2000, Иккинчи босқич 2001-2005, Учинчи босқич 2005 ундан кейинги йиллар. Ҳар бир босқичнинг олдига қўйган асосий вазифаси аниқ белгилаб берилди.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида миллий модель беш таркибий қисмдан: давлат, жамият, узлуксиз таълим, фан, ишлаб чиқаришдан иборат деб белгиланди. Она шу таркибий қисмларнинг аниқ, йўналишлари, мақсадлари, вазифалар белгилаб берилган бўлиб, жамият тараққиётининг бугунги, эртанги куни тўлиқ ҳисобга олинган.

Миллий дастурда узлуксиз таълим тизимини ривожлантиришга алоҳида аҳамият берилади. Бу таълим турлари ўз ичига олади: мактабгача таълим; умумий ўрта таълим; ўрта махсус, касб- ҳунар таълими; олий таълим; олий ўқув юртларидан кейинги таълим; кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш; мактабдан ташқари таълим.

Узлуксиз таълим ижодкорлар, ижтимоий фаол, маънавий бой шахснинг шаклланиши ва юқори малакали рақобатбардош кадрларни тайёрлаш учун шарт-шароит яратади.

Мавзуга хулоса тарзида шуни айтишимиз мумкин: Таълим тизимини ислоҳ этиш вазифалари муваффақиятли ҳал этилса, ижтимоий сиёсий иқлим кескин ўзгаради, одамлар онгида демократик қадриятлар қарор топади, инсон жамиятдаги ўрнини онгли равишда узи белгилайди.

Президентимиз таъкидлаганларидек, -«жамиятни янгилаш, эркин демократик давлатни шакллантириш, тараққиёт ва раванқ йўлидаги барча сайҳаракатларимизни биз айнан мана шу тамойил адосида ташкил этишимиз керак».

+исқача хулосалар:

Мавзуга хулоса тарзида шуни айтишимиз мумкинки: Таълим тизимини ислоҳ этиш вазифаларини муваффақиятли ҳал этилса, ижтимоий-сиёсий иқлим кескин ўзгаради, одамлар онигда демократик қадриятлар қарор топади, инсон жамиятдаги ўрнини онгли равишда ўзи белгилайди.

Президентимиз таъкидлаганларидек, -«жамиятни янгилаш, эркин демократик давлатни шакллантириш, тараққиёт ва раванқ йўлидаги барча сайҳаракатларимизни биз айнан ана шу тамойил адосида ташкил этишимиз керак».

Таянч сўзлар:

Мутахассис, раҳбар маъсулияти, истеъдод, иймон, билимдон, ташаббускор, касб-ҳунарли ходим.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Давлатга уюшган жамиятда кадрларга нисбатан олиб бориладиган муайян сиёсат ҳар доим бирдай бўлмайди, сабаби нимада?

2. Ҳозир кадрларнинг жамиятдаги роли. ўрни ва вазифаларини янгитдан мушоҳада қилиш жараёни бошланди. Бу нима дегани?
3. Ҳозирги кунда ходимларга қўйилган талаб қандай?
4. Ўзбекистонда «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» ни қабул қилишдан кўзланган асосий мақсад нимада?

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т.: «Ўзбекистон», 1992,
2. Каримов И.А. Ёшлар мустақил мамлакатнинг етук мутахассислари бўлиши учун қайғуриш ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиз. Ҳалқ сўзи, 1993, 20 июнь.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида - Т.: «Ўзбекистон» 1997. 252-278 бетлар.
4. Каримов И.А. Баркамол авлод орзуси. Т.: «Ўзбекистон» 1999. 8-30, 49-85 бетлар.
5. Н. Жўраев. Агар огоҳ сен. Т.: «Шарқ», 1998. 109-114 бетлар.
6. Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамият асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. «Ўзбекистон овози», 31 август, 2002.
7. Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Том 13, 2005.
8. www.google.ru

7-Маъруза: Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига ўтишнинг зарурияти, қонуниятлари ва хусусиятлари.

7.1. Бозор иқтисодиётининг моҳияти ва асосий белгилари.

7.2. Ўзбекистоннинг бозор иқтисодиётига ўтишдаги асосий тамойиллари.

7.3. Ижтимоий жиҳатдан йўналтирилган бозор иқтисодиётини қуриш мустақил Ўзбекистоннинг ички сиёсатининг негизидир.

7.1. Бозор иқтисодиётининг моҳияти ва асосий белгилари.

Иқтисодий -сиёсий ҳалокатга юз тутган собиқ иттифоқ таркибидан ўз мустақиллигини эълон қилиб, миллий республикалар чиқиб кета бошладилар. Жумладан, Ўзбекистон ўз мустақиллигини эълон қилар экан, қайси йўлдан бориши, қандай жамият яратиши керак деган муаммоларга жавоб топиши керак эди.

Президентимиз И.А. Каримов етук иқтисодчи ва сиёсатчи, тажрибали давлат арбоби сифатида масалага жиддий ёндошиб, кўплаб ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларнинг иқтисодий ривожланиш йўлларини ўрганиб, таҳлил этар экан, ўзининг бир қатор рисолаларида Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий тараққиёт йўлини илмий-назарий жиҳатдан белгилаб берди. Жумладан «истиклол йўли; муаммолар ва режалар; «Ўзбекистон келажаги буюк давлат», «Ўзбекистон бозор муносабатларига ўтишининг ўзига хос йўли» ва бошқа асарларида ислохотларнинг илмий-назарий асосларини, миллий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, аниқ йўналишларини очиб берди.

Иқтисодий ислохотларни мустақил бошланганига қадар бўлган ижтимоий-иқтисодий ҳолати жуда оғир вазиятда эди. Бундан кўркўрона бирор бир давлатни иқтисодий моделига асосланган ҳолда чиқиб кетиб бўлмас эди. Иқтисодий кризисдан чиқиши учун ҳар томонлама пухта ўйланган бир неча давлатларнинг ижобий тажрибаларига суянган ҳолда, миллий хусусиятларни ва республикадаги мавжуд имкониятларни тўлиқ ҳисобга олиб, кенг миқёсидаги туб иқтисодий ислохотлар дастурининг назарий асосларини яратиш керак деган хулосага асосланиб иш олиб борилди.

7.2. Ўзбекистоннинг бозор иқтисодиётига ўтишдаги асосий тамойиллари.

Бозор иқтисодиётига ўтишнинг модели, иқтисодий кризислардан чиқиб кетишнинг турли йўллари бўлсада, уларнинг биронтасини тўғридан-тўғри асосий йўл қилиб олишнинг ўзи муаммога юзаки қараш бўлар эди.

Ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар борасида изланиш олиб борилар экан, жаҳон цивилизацияси ривожланиш йўлидаги муқаррар босқич- бозор иқтисодиётидир, деган хулосага келинди ва мана шу умумий қонуниятдан келиб чиқиб, фақат бозор муносабатларигина республикани инқироздан олиб чиқибгина қолмай, балки ривожланиши учун кучли иқтисодий ва сиёсий омил яратиши мумкин деган хулосага келинди ва бу услубий илмий хулосани амалга ошириши учун киритилди.

Бозор иқтисодиётининг моҳияти нимадан иборат, нима учун иқтисодий тараққиёт учун кафолат бўлиш мумкин? Бозор муносабати мураккаб ва жамият тараққиёти учун ўта аҳамиятлидир.

Бозор товар айрибошлаш соҳаси миқёси жиҳатидан ички (маҳаллий, миллий) бозорга ва ташқи (жаҳон) бозорларига бўлинади. Ижтимоий меҳнат тақсимоти ва ишлаб чиқариш мулк эгаларига айланиши бозорни вужудга келишига асос бўлади. мамлакат ичкарасида ва ташқи дунё билан бўлаётган турли муносабатларда фаоллик жараёни юзага келади. Биринчи навбатда товар айрибошлашда тезкорлик юзага келади. Товар айрибошлашнинг турли формаларидан фойдаланиш асосида қўшимча қиймат олиш муҳим омил бўлиб қолади. Агар бозор шароитида қайси давлат ўз қобиғида ўралиб қолса албатта иқтисоди ҳалокатга олиб келади шунинг учун шу йўлни танлаган давлат турли мамлакатлар билан иқтисодий алоқани кучайтиришга мажбур. Айни пайтда умум жаҳон ривожланиш оқимида қўшилиб кетади.

Бозор муносабатлари ўз моҳиятига кўра кўп қиррали система бўлиб, ижтимоий ҳаётни ҳамма жабхаларини тўлалигича қамраб олади ва ўз таъсирини ўтказди, бозор иқтисодиёти муносабатларининг қонуниятларига бўйсунушга жамиятни мажбур қилади.

Ўзбекистон бозор иқтисодиётига ўтар экан ўзига хос йўлни танлади яъни пухта ўйланган дастур бўйича учта асосий нарсага эътибор берилди:

1-чиси иқтисодиётни тўлиқ инсон манфаатларига хизмат қилишига мослаб, яъни инсон манфаатларини ҳар томонлама ҳимоя қилиш.

2-чиси эски иқтисодиёт юритиш механизмларини бирданига бузиб ташламасдан, секин аста янгисини яратиш.

3-чиси пировард мақсад Ўзбекистонни импорт мамлакатидан экспорт мамлакатига айлантириб бориш.

Давлат қурилиш дастурининг ва Ўзбекистонни иқтисодий ислох этишининг бутун ўзаги мамлакат Президенти И.А. Каримов томонидан ишлаб чиқилган беш асосий тамойилдир. Улар:

1-дан иқтисодиётни мафкурадан устинлиги;

2-дан давлат бош ислохчилиги;

3-дан +онунлар устиворлиги;

4-дан аҳолини ижтимоий ҳимоялаш;

5-дан ҳеч қандай сакрашларсиз босқичма-босқич ўтиш.

Ушбу қоидалар бозор иқтисодиётимизга ўтиш асослари қилиб олинди.

7.3. Ижтимоий жиҳатдан йўналтирилган бозор иқтисодиётини қуриш мустақил Ўзбекистонинг ички сиёсатининг негизидир.

Ички сиёсатнинг асоси аҳолининг ижтимоий ночор қатламларини давлат йўли билан ҳимоя қилишдан иборат бўлди.

Бозор муносабатларини вужудга келтиришнинг дастлабки босқичларида нархларни эркинлаштириш ва пулнинг қадирсизланиш даражасини ортиб бориш муносабати билан даромадларнинг энг кам ва ўртача даражасини мунтазам ошириш энг устун йўналишлардан бири бўлиб қолди.

Нодавлат ва хайрия ташкилотларини тузилиши ҳам катта рол ўйнайди.

«Наврўз», «Махалла», «Соғлом авлод» ва бошқа қатор жамғармалар ҳам намунали ишларни амалга оширдилар.

1992-1999 йиллар мобайнида иш ҳақи ва нафақаларнинг энг кам миқдори бу даврда 428 баробардан 1230 баробар кўпайди. 1999 йил 1 январдан бошлаб иш ҳақининг энг кам миқдори 1320 сўм бўлган ҳолда, қарилик нафақанинг энг кам миқдори 2520 сўмни, ногиронларники эса 1530 сўмни ташкил этди.

16 ёшгача болалари бўлган оилалар учун нафақалар ота-онасининг умуман оиласининг даромадидан қатъий назар барча оилаларга тўланадиган бўлди.

Иқтисодий сиёсатнинг марказида ҳалқ манфаати турар экан бу Ўзбекистон давлатининг буюклигидан даракдир.

+исқача хулосалар:

1. Бозор иқтисодиётига ўтиш бутун дунёда бўлгани каби Ўзбекистон Республикаси учун ҳам муҳим ҳаётий эҳтиёждир.
2. Бозор иқтисодиётини тангликдан олиб чиқиш воситаси, халқ турмуш фарафонлигини юксалтириш механизmidир.
3. Бозор одамларни янгиликка сезгир қилади, фан ва техниканинг энг сўнгги ютуқларини ҳаётга дадил ва ғайрат билан жорий этишни, илғор мамлаатлар тажрибаларидан ҳар доим хабардор бўлиб туришни тақозо этади.
4. И.А. Каримов томонидан ишлаб чиқилган бешта асосий қоида давлат қурилиши ва иқтисодиётини ислоҳ қилиш дастурининг ўзагини ташкил этади.
5. Ўзбекистон Республикасининг ички сиёсатининг негизи - инсон манфаатларига қаратилган меҳнатни рағбатлантиришнинг кучли механизмига эга бўлган ва ижтимоий ночор қатламларни давлат йўли билан ҳимоя қиладиган бозор иқтисодиётини қуришдир.

Таянч сўзлар.

Ижтимоий йўналтирилган бозор, «Ўзбекистон миллий модели», бозор тамойиллари.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Бозор иқтисодиётини белгилаб баерувчи шарт-шароитлар қандай? Унга ўтишнинг зарурлигини қандай изоҳлаш мумкин?
2. Ўзбекистонга хос ҳар томонлама самарали йўлни ишлаб чиқиш учун Республика жойлашган минтақага оид хусусият ва шарт-шароитларни ҳисобга олиш керак. Айтингчи, яна қандай омиллар назарга олиниши шарт?
3. Нима учун Ўзбекистон ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига ўтиш йўлини танлади?

Адабиётлар:

1. И.А. Каримов «Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида» Т.: «Ўзбекистон» 1995 й. 210-212 бетлар.
2. И.А. Каримов «Ўзбекистон бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли» Т.: «Ўзбекистон» 1993 й. 16 бет.
3. И.А. Каримов «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёти йўли» Т.: «Ўзбекистон» 1992. 43 бет.
4. И.А. Каримов «Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари» Т.: «Ўзбекистон» 1997.
5. Ш. Шарифхужаев «Истиқлол истак болалари» Т.: «Ўзбекистон» 1994.
6. А. +одиров, А. Турсунов «Иқтисодий назария» Т.: ТДТУ. 1997.
7. Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамият асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. «Ўзбекистон овози», 31 август, 2002.
8. Бизниг бош мақсадимз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир, 28 январь, 2005.
9. www.google.ru

8-Маъруза. Иқтисодий ислохотларнинг биринчи босқичи якунлари ва иккинчи босқичининг устувор вазифалари.

8.1. Иқтисодий ислохотларнинг устувор йуналишлари , дастлабки якунлари ва сабоқлари.

8.2. +ишлоқ хужалигини ислох қилиш, аграр муносабатларнинг янги турини шакллантириш.

8.3. Давлат мулкани хусусийлаштириш ва кўп укладли иқтисодиётни шакллантириш иккинчи босқичининг устувор вазифаси эканлиги.

8.4. Чуқур таркибий ўзгаришларга эришиш - барқарор ўсишнинг асосий шarti эканлиги.

8.1. Иқтисодий ислохотларнинг устувор йуналишлари , дастлабки якунлари ва сабоқлари.

Биринчи босқичда иккита ҳал қилувчи вазифани бирданга ҳал қилишга тўғри келди.

Бу вазифалар;

маъмурий-буйруқбозлик тизимининг оғир оқибатларини енгиш, тангликка барҳам бериш, иқтисодиётни барқарорлаштириш;

-республиканинг ўзига хос шароитлари ва хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда бозор муносабатларининг негизларини шакллантиришдан иборат.

Мана шу вазифаларни ҳал қилиш учун устувор йўналишлар сифатида қуйдагиларни алоҳида ажратиб кўрсатиш талаб қилинди.

1-дан, ўтиш жараёнини ҳуқуқий асосларини шакллантириш. Янги конституцияни қабул қилиш бош вазифа бўлди.

2-дан, қишлоқ шўжалигида мулкчиликни янги шаклини вужудга келтириш, кичик ва ўрта корхоналарни давлат тасарруфидан чиқариш.

3-дан, ишлаб яқаришнинг пасайиб боришига барҳам бериш, молиявий аҳволнинг барқарорлашувини таъминлаш.

Биринчи босқичда биринчи даражали чора-тадбир сифатида қуйдагилар илгари сурилди. +аттиқ молиявий сиёсат, бюджет маблағлари даромад тушгач тақсимланиш, ҳалқ хўжалигининг айрим корхоналарини ривожлантириш учун бюджетдан маблағ ажратиш солиқ тизимини такомиллаштириш, марказий банк бошчилигида тижорат ва хусусий банклар икки босқичли банк тизимини вужудга келтириш, республикада чет эл банклари бўлимлари ва ваколатхоналарини очиш учун қулай шароит яратиш, барқарор пул муомласини таъминлаш, унинг массасининг асоссиз ўсишини чеклаш, Ўзбекистон Республикасининг миллий пулини муомлага киритиш учун зарур шарт-шароит яратиш; нархнинг ролини мустаҳкамлаш, улгурчи ва чакана нархларни босқичма-босқич эркинлаштириш, ҳаётий муҳим озиқ-овқат маҳсулотлари нархини давлат томонидан вақтинча сақлаб туриш; қишлоқ хўжалик нархларини жаҳон нархлари даражасига етказиш, монополияларга қарши курашиш, нархни сунъий равишда ўсишига йўл қўймаслик.

Иқтисодий ислохатлар ҳуқуқий негизининг барпо этишда янги қонунлар туркумини ишлаб чиқиш зарур эди, сабаби қуйдагилар;

1-дан, илгариги қонунлар маъмурий буйруқбозликка асосланган, хусусий мулк ҳуқуқи ва рақобатни истисно этар,

2-дан, Умумиттифоқ талабига мослаштирилган қонунлар, республика минтақавий хусусияти ҳисобга олинмасди,

3-дан, биз янгиланиш ва тараққиёт йўлимизни, иқтисодиётни ислох қилиш учун ўз андозамизни танлаб, экспертизадан ўтказдик.

Ҳуқуқий йўналиш бўйича давлатни бошқариш қоидалари, мулкчилик тўғрисида, ер тўғрисида, хўжалик юришти, Ўзбекистонни халқаро муносабатлардаги тенг ҳуқуқли субъектлигини таърифловчи, инсоннинг ишончли конституцион ва юридик ҳуқуқларини, ижтимоий кафолатлар ва аҳолини ижтимоий қуватловчи қонунлар яратилди.

Давлат мулкни хусусийлаштириш бўйича 20 мадан ортиқ давлат дастурлари қабул қилиниб амалга оширилди. Айниқса, 1994 йил 21 январдаги «Иқтисодий ислохатларни чуқурлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» ва 1994 йил 15 мартда қабул қилинган «Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш жараёнини янада ривожлантиришнинг устивор йўналишлари тўғрисида»ги фармонлари хусусийлаштириш сифат жихатидан янги поғонага кўтарди. Кичик хусусийлаштириш 1994 йилдаёқ тугатилди. 1995 йилга келиб савдо-сотиқ хажми ва умумий овқатланиш ялпи маҳсулотининг 82 фоиздан ортиғи давлатга қарашли бўлмаган секторга туғри келди.

Ким ошди савдоси орқали савдо ва хизмат кўрсатиш соҳаси объектлари дўконлар, ресторанлар, мехмонхоналар ва бошқалар сотилди. 1995 йилга келиб 54 мингдан ортиқ корхона ва объект давлат тасарруфидан чиқарилди. Шуларнинг 18,4 мингги хусусий, 26,1 мингги акциядорлик 8,7 мингги жамоа, 661 таси ижара корхоналарига айлантирилди. 1995 йилга келиб давлатга қарашли бўлмаган секторда 4 млн киши меҳнат қилди.

8.2. Қишлоқ хўжалигини ислох қилиш, аграр муносабатларнинг янги турини шакллантириш.

Аграр муносабатларда ҳам кўпгина ўзгаришлар бўлди. 1995 йилда ялпи ички маҳсулотнинг 24% аграр секторга туғри келди. Ҳалқ хўжалигида банд бўлганларнинг 37% аграр секторда меҳнат қилишди. 1995 йилга келиб 1137 давлат хўжалигидан 1066 таси мулкчиликнинг акциядорлик, жамоа ва ижарадаги корхона шаклларига айлантирилди. Бундан ташқари 1516 та қорамолчилик фермаси меҳнат жамоаларининг мулки қилиб берилди. 1996 йилнинг 1 июлида қишлоқ хўжалигида етиштирилган маҳсулотнинг 95,1%и давлатга қарашли бўлмаган секторда яратилди.

Шахсий томорқа учун 700 минг гектар ер ажратилиб, 9 миллиондан ортиқ одам ана шу ер хосилдан фойдаландилар. Давлат буюртмаси фақат пахта ва донда қолиб улар 60-50% ташкил этди. Қишлоқларга минглаб км газ ва сув қувурлари ўтказилиб, олис қишлоқлар сув ва газ билан таъминланди.

8.3. Давлат мулкани хусусийлаштириш ва кўп укладли иқтисодий шакллантириш иккинчи босқичнинг устивор вазифаси эканлиги.

Узбекистон 1995 йилда иқтисодий ислохотларнинг иккинчи босқичи бошланди. Биз ислохотлар стратегияси йўлини танлаган эдик. Шунингдек ҳар бир босқичнинг уз стратегик мақсадлари ва устивор йуналишлари ҳам бўлади. Ҳар бир босқичнинг муддатини муайян чегара билан белгилаш майда, у ҳал қилиши лозим бўлган муамолар қуламига боғлиқ бўлади. Иккинчи босқич бу қонунятли ва бизнинг бош стратегиясидан мантқан келиб чиқадиган тараққиёт ва янгиланиш йулидан олға томон бориш давридир.

а) иккинчи босқич бозор тизимларининг шаклланиши тугалладиган давридир. Бу даврда бир қатор асосий вазифаларни амалга ошириш назарда тутилган.

1. Вазифаларнинг биринчиси-давлат мулкнинг хусусиятлаштиришни охирига етказиш, кўп укладли иқтисодий шакллантириш ишларини давом эттиришдан иборат, мулкдорлар синфи шаклланиши.

Хусусийлаштириш иқтисодий ислохот натижаси эмас, унинг йуналишларидан биридир. Хусусийлаштириш натижасида иккита масала ҳал қилинади;

1. Мулк узининг ҳақиқий хужайинига эга бўлади (текинга берилмайди, сотилади) инсоннинг яширин куч-ғайрати юзага чиқади.

2. Кўп укладли иқтисодий рағбодлантирувчи рақобатчилик муҳити вужудга келади.

Мулкка давлат монополияси тугайди, яққа ҳокимлик урнига эркин иқтисодий ва рақобатчилик муҳити вужудга келади.

Хусусийлаштирилиши чекланган корхоналар сони қисқаради. хусусийлаштирилган корхоналар авволги фаолиятини сақлаб қоладими? Шарт эмас. Махсулот тартиби талаб ва эҳтиёжга қараб белгиланади. Давлат уларга кумаклашади.

Кичик корхоналар купайиши керак, улар ҳар бир кишига узини синаб куришга, истеъдодини, имкониятини номоён қилишга имкон берувчи манбадир.

Иқтисодий ислохотлар даврида давлат корхоналари ҳам сақланиб қолади. Хусусийлаштирмайдиган корхоналар доираси аниқ белгилаб олинган бўлиши зарур. Аммо уларнинг узи ҳам эркин булади, фаолияти тижоратлаштирилади.

Хусусийлаштирилиш жараёнини чуқирлаштиришнинг асосий йуналишлари; 1-дан, давлат мулкани бошқа мулк шаклига утказиш махсус тармоқ ва маҳаллий (минтақавий) дастур асосида амалга оширилади. Ёқилғи энергетика, машинасозлик, пахтани қайта ишлаш комплекслари, транспорт корхоналарининг хусусийлаштириш кенг тус олади.

2-дан, Хусусийлаштириш ишларининг маркази умум Республика тармоқ даражасидан ҳудудий даражага кучирилади. Ҳудудий идоралар ҳуқуқи ва масулияти ошади.

3-дан, Йирик ва урта корхоналар кенг куламда акциядорликга утказилади. (ёпиқ ва очик)Аҳолининг кенг қатламлари қимматли қоғозлар бозори орқали акцияга эга булади, улар буйича дивидентлар олади.

4-дан, +ишлоқдаги хусусийлаштириш ишларига шароит яратиш долзарб вазифа. Дехқон хужаликларини ривожлантиришни давлат инвестиция дастури ишлаб чиқилади ва дехқонга умирбод хусусийлаштириш механизмнинг узини янада токомиллаштириш зарур. Аҳолини ҳамма табақалари тортилиши керак.

8.4. Чуқур таркибий ўзгаришларга эришиш - барқарор ўсишнинг асосий шarti эканлиги.

Иқтисодий барқарорлик, молиявий барқарорлик таркибий узгаришлар иқтисодиётни ривожлантиришнинг асосий шароитидир.

Барқарорлаштириш сиёсати, аввало, макроиқтисодиётда мувозанатни сақлаш ишлаб чиқаришнинг кескин даражада пасайишига ва оммавий ишсизликка йул қўймаслик сиёсатидир. Жаҳон тажрибасида барқарорлаштириш сиёсатини амалга оширишда бир қанча ёндашувлар таркиб топганлиги маълум.

1) Биринчидан - монетор ёндашув. Бу пулнинг қадирсизлантириш даражасини пасайтириб туришга асосланган, пул масаласини ҳамда туловга қадар булган жами талабни кескин камайитириш ҳисобига пул муомиласини барқарорлаштиришга асосланган. Бу ишлаб- чиқаришнинг моддий хажимлари камайишига инфляция фаолиятини тухтатишга олиб келади.

2) иккинчиси-ишлаб чиқаришни ва тадбиркорлик фаолиятининг ривожлантиришни раҳбатлантиришга, таркибий катта ўзгаришларни амалга ошириш қитисодий номуносибликларга барҳам беришга асосланган ёндашув. Бунда бир меъёрда қаттиқ молиявий ва пул-кредит сиёсати утказилади, товар билан қоплашнинг иложи булмаган ортиқча талаблар чекланади.

«Барқарорлаштириш дастурини ишлаб чиқариш чоғида деб таъкидлайди» И.А.Каримов -ана шу қаттиқ монетаризмга таянмаслик керак. Балки мувозанатга келтирилган монетар сиёсатга асосий тармоқларни ва ишлаб чиқариш таркибини қайта ташкил қилиш қўллаб-қувватлаш сиёсати билан бирга олиб бориш зарур (201-202 бетлар).

Иқтисодиётда барқарорликка эришишнинг асосий мезонлари қуйидагилардан иборат.

1. ишлаб чиқариш хажмини, агар у таркибий узгаришлар ва технологиялар билан боғлиқ булмаса, камайишига йўл қўймаслик.

2. Устивор тармоқларда ишлаб чиқаришни юксалтириш учун қулай шартлар яратиш, ишлаб чиқаришни раҳбарлантирилишига қўмаклашиш.

3. Давлат бюджети ва корхоналар молиявий аҳолининг барқарорлигини мумкин бўлган даражада таъминлаш. Бюджет интизомига риоя қилиш.

4. Пулнинг қадрсизланиши жараёнларини тухтатиб қилиш.

5. Тулов баланси ва давлат валюта резервларининг ҳолатини яхшилаш.

6. Ижтимоий аҳволни барқарорлаштириш учун кучли ижтимоий сиёсат юритиш.

7.Солиқ сиёсатини такомиллаштириш,ислоҳ қилиш зарур.

8.Солиқ турли хазинани тўлдириш (фискал), қайта тақсимлаш ва рақобатлантириш вазифасини бажариш керак.

Корхоналар зиммасидаги солиқ юкини камайтириб бориш зарур.Даромад солиғидан,фойдадан ундириладиган солиққа ўта бориш лозим. Ер ости бойликлари,ер,сув ва қайта тикланмайдиган табиий ресурслардан солиқ олиш зарурияти бор.

Умум Республика солиқлари билан маҳаллий солиқлар ўртасида аниқ чегара бўлиши зарур.Солиқ тизими иқтисодийни барқарорлаштиришнинг асосий шартидир.

3.Миллий валюта қадрини ошириш иқтисодий ислохатлар иккинчи босқичининг хал қилувчи вазифасидир.

Миллий валюта барқарорлигига эришмоқ учун тўртта дастур ишлаб чиқарилди ва амалга оширилмоқда.

1-дан,валютани товар билан барқарор таъминлаш дастури. Айниқса истемол моллари ишлаб чиқариш ошади, бозор товарга тўйиниши зарур.Хозирча молларни четдан олиб келиш буйича барча божхона солиқлари бекор қилинган.

2-дан, етарли валюта захираси булиши керак. Шунда валюта эркин алмашина оладиган булади. Бунинг учун Экспорт имконияти кенгайиши керак.

4-дан Инфляцияга қарши бақувват пухта уйланган сиёсат юритиш лозим.Хар бир сум муайян миқдорда моллар ва хизматларда намоён бўлиши керак.Харид қилиш учун етарли моллар булмаса инфляция булади, ички бозорни мол билан таъминлаш зарур.

Чуқур таркибий узгаришларга эришиш муҳим вазифа ҳисобланади.

Хом ашё етиштиришга мослашган иқтисодийни тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришга мослаб қайта ташкил этиш керак.Шундагина мамлакат мустақиллиги мустаҳкамланади.

Иқтисодий тузилишидаги узгаришларда қўйдаги вазифалар хал этиш билан боғлиқ:

1-дан,бошқа мамлакатдан хом ашё ресурслари бутловчи маҳсулотлар, озиқ-овқат олиб келишни қисқартириб ана шу маҳсулотларни узимизда ишлаб чиқарадиган корхоналар қуриш.

2-дан, маҳсулотларнинг ва халқ истеъмоли молларининг муҳим турларига булган талабларни уз вақтида узимизда ишлаб чиқариш.

3-дан Иқтисодий муносиб ва барқарор ишлашни таъминлаш.

4-дан /оят бой маънода хом ашё ресурслари ва корхонани хом ашёсини узимизда чуқурроқ, мукамалроқ ишлашни ташкил этиш ишлаб чиқаришни маҳсулотни бутлик даражасини ва рақобатбордошлигини ошириш.

5-дан, Республика Экспорт имкониятини кенгайтириш, олтин- валюта захирасини мустаҳкамлаш

6-дан Меҳнат ресурсларининг оқилона бандлигини таъминлаш.

7-дан Республика худуди буйича ишлаб чиқариш кучларини жадал жойлаштириш.

Ўзак тармоқларини ривожлантириш Ўзбекистон иқтисодий мустақиллигининг асосий шартидир.

Энергетика ёқилғи, қора ва рангли металлургия машинасозлик автомобилсозлик, самалётсозлик, радиоэлектроника, саноати ривожланишининг муҳимлиги .

+исқача хулосалар:

1. Бозор иқтисодиёти тизимини босқичма-босқич шакллантириш бу қонуний жараён бўлиб у бир вақтнинг ўзида бўладиган тadbир сифатида амалга оширилиши мумкин эмас, балки бир қанча босқичларни ўз ичига олувчи узоқ даврни талаб этади.
2. Бозор муносабатларининг бутун механизмни давлат томонидан кўрсатиладиган ва қонун билан мустаҳкамландиган бозор шарт-шароитлари доирасидагина амалга оширилади.
3. Иқтисодий ислохотларнинг ҳуқуқий негизини яратиш бир қанча муҳим йўналишлар бўйича амалга оширилади.
4. Ислохотлар биринчи босқичнинг ғоят муҳим вазифасини амалга ошириш.яъни давлат мулки яккаҳоқимлигини тугатиш ва бу мулкни хусусийлаштириш ҳисобига Республикада кўп укладли иқтисодиётни реал шакллантиради.
5. Мустақиллик йилларида иқтисодий соҳада теран ўзгаришлар рўй берди. Бу борада асосий яқунлар қуйидагилар:
 - ◆ иқтисодий муносабатларда,айниқса мулк масалаларида туб ўзгаришлар амалга оширилди. Мулкни хусусийлаштириш ва давлат тасарруфидан чиқариш дастурини амалга ошириш натижасида мамлакатимизда кўп тармоқли иқтисодиёт шакллантирилди, нодавлат сектори мустаҳкамланди ва у иқтисодиётимизда фаол роль ўйнай бошлади;
 - ◆ хўжали юритишнинг маъмурий- буйруқбозлик усули, режали бошқариш ва таҳсимлашнинг ўта марказлашган тизимига барҳам берилди, иқтисодий рағбатлантиришга, корхоналарнинг иқтисодий эркинлигига ва рақобат тамойилларига асосланган бозор механизмлари тобора кенг жорий этила борди;
 - ◆ бозор инфраструктураси умуман шакллантирилди, янги банк, молия, солиқ тизимлари, фонд ва товар хом ашё биржалари, суғурта,аудиторлик, лизинг компаниялари ва бошқа бозор тузилмалари тармоғи барпо этилди, қимматли қоғозлар бозори фаолияти кучайтирилди;
 - ◆ ўзимизнинг миллий пул тизимимиз яратилди, ўм мамлаатимизда ягона тўлов воситаси бўлиб қолди. Миллий сўмимиз бу вақтга келиб, барқарор жорий операцияларда эркин алмшиш қувватига эга бўлган пул бирлигига айланди;
 - ◆ иқтисодий молиявий барқарорликка эришилди, инфляция даражаси кескин пасайди, ишлаб чиқаришнинг пасйиши тўхтатилди. Иқтисодий ўсишни таъминлаш ва биринчи навбатда чет эл сармоясини жалб этиш асосида инвестиция фаолиятини ривожлантириш йўллари белгиланди;
 - ◆ иқтисодиётнинг тузилма жиҳатдан янгилашиши таъминлана бориб, республиканинг ёқилғи-энергия мустақиллигига эришилди, ўзимизнинг

ташқи бозорда рақобат қилишга қодир бўлган тайёр маҳсулотларимиз улуши ошди, саноат ва қишлоқ хўжалигининг бутунлай янги тармоғи барпо этиш - иқтисодий ислохотларнинг энг муҳим яқунларидан биридир.

6. 1996 йилнинг биринчи ярмидан бошлаб Ўзбекистоннинг барқарор юксалиши ва аҳоли турмуш даражасининг яхшиланиши кўзга ташланди.

Таянч сўзлар:

Бозор иқтисодиётини босқичма-босқич шакллантириш, ҳуқуқий негиз, устивор йўналиш, мулкни давлат тасарруфидан чиқариш, аграр ислохот, ижтимоий муҳофаза, кафолатлаш.

Макроиқтисодий вазифалар, хусусийлаштириш, устивор вазифалар, ялпи миллий маҳсулот, ялпи ички маҳсулот, миллий даромад, бюджет сиёсати, миллий валюта қадрини ошириш, туб таркибий ўғариш. Кучли ижтимоий сиёсат.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Бозор иқтисодиётига икки йўл билан ўтиш мумкин:
 - а) «фалаж билан даволаш усули»
 - б) босқичма-босқичАйтингчи, Ўзбекистон қаси йўлни танлади ва нима учун, танлаган йўлининг афзаллиги нимада?
2. +андай йўналишларда бозор иқтисодиёти ҳуқуқий негизи яратилди? Йўналишлар бўйича таърифланг.
3. Бозор иқтисодиётига ўтишнинг биринчи босқичида қайсилар асосий устивор йўналишларэтиб белгиланди?
4. Бозор иқтисодиёти биринчи босқичининг натижалари қандай яқунланди, ечилмай қолган вазифалар бўлдимми?
5. Икинчи босқичнинг қандай вазифалари устивор қилиб белгиланди?
6. Сўмнинг барқарорлигини, харид қуввати ва алмашув қадрини оширишга қаратилган тўрт дастур қайсилар?
7. Таркибий тузилиш сиёсатининг асосий йўналишларини айтиб, уларга қисқача изоҳ беринг?
8. Иқтисодиётнинг ижтимоий йўналишини кучайтириш мақсадида қандай ишлар амалга оширилди ва уларнинг натижалари қандай?
9. Ўзбекистонда амалга оширилаётган ва мунтазам равишда чуқурлашиб бораётган иқтисодий ислохотларнинг ютуқлари, сабоқлари ва келиб чиқадиган вазифалар И.А.Каримовнинг «Ўзбекистон ХХI асрга интиломда» асарида қандай изҳланган?

Адабиётлар:

1. И. А. Каримов «Ўзбекистон: бозор мунасобатларига ўтишнинг узига хос йули», Т.: «Ўзбекистон», 1993.

2. И. А. Каримов «Узбекистон иқтисодий сиёсатининг устивор йўналишлари», Т.: «Узбекистон».
3. И.А. Каримов «Деҳқончилик тараққиёти- фаровонлик манбаи», Т.: «Узбекистон».
4. И.А. Каримов «Узбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида»,Т.: «Узбекистон»,1995.
5. И. А.Каримов «Хозирги босқичда демократик ислохотларни чуқурлаштиришнинг муҳим вазифалари», «Халқ сузи »,1996. 30 август.
6. И.А. Каримов «Узбекистон ХХІ аср бусағасида; хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари»-Т.: «Узбекистон», 1997.
7. И.А.Каримов.Узбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида-Т.: 1995,
8. И.А. Каримов. Узбекистоннинг ижтимоий -сиёсий ва иқтисодий истиқлолининг асосий тамойиллари УзРОМ биринчи сессиясидаги маърузаси.1995й 23 феврал - Т.: 1995,
9. И.А. Каримов. Вазирлар Маҳкамасида 1995йил якунлари ҳамда жорий йиллардаги вазифаларига бағишланган мажлисдаги нутқи - Т.:1996» Халқ сўзи»1996, 20 феврал.
10. И.А. Каримов.»Узбекистон бозор муносабатларига утишнинг узига хос йўли»-Т.: «Узбекистон»1993.
11. И.А.Каримов. «Келажакни жасоратли одамлар куради», «Халқ сузи», 1999.17феврал.
12. Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамият асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. «Ўзбекистон овози», 31 август, 2002.
13. Бизнинг бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир, 28 январь, 2005.
14. www.google.ru

9-Маъруза. Демократик жамият барпо этишда фан ва таълимнинг роли.

9.1. Мамлакатимиз фанининг тарихий илдизлари.

9.2. Мустақиллик шароитида фан ва таълимдаги узгаришлар.

9.3. Хозирги даврда таълим тизимининг чуқур ислох қилиш тарихий эҳтиёж эканлиги.

9.1. Мамлакатимиз фанининг тарихий илдизлари.

Ўтиш даврининг энг муҳим масалаларидан бири мамлакатимиз илмий солохиятини ривожлантирмай туриб, республикани иқтисодий ривожлантириб булмади. Республикамиз келажагини буюк давлат булиши учун 4та асос борлиги исботланган. Булар қуйдалардир:

1-дан Буюк тарихимиз ва буюк маънавий меросимизнинг мавжудлиги;

2-дан, Ер ости ва ер усти бойликларимиз, табиат ва иқлим қулайлиги.

3-дан, Мехнаткаш ва ғайратли бунёдкор халқимиз.

4-дан, буюк хазина ақлий бойлигимиз.

Тарихи ривожланган Ўзбекистонда илмий солаҳият имкониятлари жаҳондаги ривожланаётган эса иқтисодий ривожланган мамлакатлардан қолишмайди.

Мамлакатимиз фани жуда қадим замонлардан юксала бошлаганлигини, унинг чуқур ва қудратли илдизлари борлигини фахрланиб айта оламиз. У асрлар давомида узбек миллатига, бутун инсониятга табиат сирларни урганишда, табиёт, фалсафа, ҳуқуқшунослик, илоҳиёт, адабиётшунослик ва тилшуносликда ишончли хизмат қилиб келмоқда.

Ўзоқ утмишдаёқ ўзбек халқининг иолғор мутафқкирлари амалга оширган тадқиқотлари ва кашфиётлари жаҳон умуминсоният фани ва маданиятининг олтин хизинасини ташкил этади. Билимлар ҳазинасини очган буюк аждодларимизнинг номлари бутун дунёга машҳур булар буюк математик астрономлар Ал-Хоразмий, Фарғоний, Жавҳарий, Марвазий, Улуғбек, файлосуф ва илоҳиётчи ҳуқуқшунослар Фаробий, Имом Бухорий, Имом Термизий, Марғилоний, Насафий, қомусий олимлар Беруний, Ибн-Сино, тилшунос-шоирлар+ашғорий, Юсуф хос Хожиб, За машҳарий, Алишер Навоий, тарихчилар Бобур Мирзо, Абдул ғози, Баҳодирхон ва Оғоҳий ва бошқалар шулар жумласидандир.

Ўлкамиз бойлиги, унинг осие марказида қулай жуғрофий жойдалиги қадим-қадимдан узга юртга босқинчиликлар этъиборини жалб қилиб келган.

Мамлакат ичкарасидаги уруғ-аймоқчилик ҳокимият учун олиб борилган урушлар фан ва маданиятга ҳам катта зарар етказган. Кейинги 130 йил ичида ғоят катта империянинг чекка улқасига айланди. Бу даврда фан ва маданиятнинг нодир ёдгорликлари юқотилди ва ташиб кетилди.

Шуролар даври ҳам дунёда энг саводхон жамият деб жаҳонга жар солди. Сиртдан қараганда ҳақиқатдан ҳам шундай юзлаб университетлар, ва институтлар, олий ва урта махсус билим юртлари минглаб илмий-тадқиқот

муассасалари фаолият курсатарди. Сон жихатдан кўп булгани билан жаҳон андозаларига жавоб бермас эди.

Шуро ҳукумати кадрлар тайёрлашда ҳам риёкорона сиёсат олиб борди.

Жаҳон андозаларига жавоб берувчи илмий масканлар асосан Марказда бўлиб, миллий республикалардан санокли кадрлар қабул қилинарди. Натижада миллий республикаларда кадрлар етишмас, марказ бу юртларга минг-минглаб «уз одамларини» жунатар эди. Миллий улкалардан етишиб чикқан фан арбоблари, қобилиятли ижод сохиблари сталинча қатағонликнинг қурбони бўлишди. Булар А. + одирий, Фитрат, Чулпон, К. Алиев, Ш. Сулаймон, У. Носир, О. Хошим, М. Суфизода ва бошқалардир.

Кейинги йиларда ҳам ижодкор зиёлилар шаънига бухтон ёғдириш, уларни рухан мажрух қилиш, камоқ жазоларига тортишдек ифлос, жирканч ишлар даъвом этди. Оқибатда фавқулотда истеъдод сохиблари академик ёзувчи Ойбек, хассос шоирлар М. Шайхзода, Шукрулло, Шухрат, Т. Тула, ёзувчилар М. Исмоилий, Саид Ахмад сингари ўзбек адабиётининг асл намоёндалари қувғин ва тақибларга дучор этилдилар.

9.2. Мустақиллик шароитида фан ва таълимдаги узгаришлар.

Ўзбекистон ўз мутақиллигига ижтимоий ҳаётнинг барча жабхалари сингари фан ва таълим соҳасида ҳам узгаришлар булди. Бир қотор уқув юртларининг мақоми, дастурлари ва таълим услублари бутунлай узгартирилди. Замоновий университетлар ва институтлар жумладан харбий академия, ички ишлар академияси, Президент хузурида Давлат ва жамият қурилиш академияси, Банк-молия академияси, Жаҳон Иқтисодиёти ва дипломатия университети, Тошкент авиация институти каби унлаб янги уқув муассасалари ташкил этилди.

+атор вилоят институтларига университет мақоми берилди.

Ёшларни жаҳон фани ва билимлари хазинасидан баҳраманд қилишга катта эътибор берилмоқда. Республика уқув юртларининг чет эллардаги уқув марказлари билан алоқалари мустахкамланди. Хорижлик уқувчилар ва мутахасисларни хорижий тилда машхулот олиб бориш учун таклиф, қилиш биздагилар хориждаги уқув масканларида малака ошириш учун бормоқдалар.

Айниқса Республика президентининг иқтидорли ёшларнинг чет элда уқишини қуллаб-қувватловчи «Умид» жамғармаси ташкил этилгач, бу жамғарманинг гранти хисобига кўплаб ёшларимиз А+Ш, БУЮК Британия, Франция, Германия, ва Япониянинг нуфузли университетларида кўплаб мутахасислар буйича бакалавр ва магистр даражаларини олиш имконияти яратилди. Айни вақтда жаҳоннинг 40-дан ортиқ мамлакатида 1250дан зиёд хорижий фуқоралар Ўзбекистонда таълим олмоқда.

Таълим саҳосида Республикамиз АКСЕЛС, АЙРЕКС, амерка коллегиялари консорқнуми, САРЕ, тинчлик корпуси (А+Ш), ДААД, конрад Аденауэр фонди (Германия), Британия Кенгаши, Сауз Ал-Бантин фонди (Миср) каби халқора ташкилотлар ва бошқа ноҳукумат ташкилотлари билан ҳамкорликни фаол ривожлантирмоқда.

Республикамизда мажбурий умумий ўрта таълим қонун йули билан мустахкамлаб қўйилган.

Буборада қизиқарли ва намунали статистика мавжуд. 15 ва ундан катта ёшдагиларнинг 1000 кишидан 200 нафари урта махсус маълумотли мутахасислардир. Хар 1000 кишининг 143 таси олий ва тўлиқсиз олий маълумотга эгадирлар Республика билим даражаси жихатидан ўқимишли мамлакатлар қаторига киради.

Хозирги кунда республикада 60-дан ортиқ олий ўқув юрти, 260-дан ортиқ махсус ўқув юртлари улардан 80-дан ортиғи коллежлар турли йуналишларда кадрлар тайёрламоқдалар.

Ўзбекистон Марказий Осиёдаги йирик илмий маорказдир. Бу илмий-тадқиқот бўйича 362 муассасасини, жумладан 101 илмий тадқиқот институтнинг олий ўғув юртларида 55 илмий-тадқиқот бўлинмалари, 65 лойиха-конструкторлик ташкилотини, 32 илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси ва тажрибаси корхоналарини, 30 ахборат- хисоблаш марказини уз ичига олади.

Фан соҳасида 46 мингга яқин киши банд булиб, шулардан 28 минги фан доктори ва 16,1 минги фан номзоди. Биринчи марта Ўз.Республикасининг Олий аттистация комиссияси тузилди. Унинг доирасида фаннинг 20 тармоғи бўйича малакали илмий кадрлар тайёрланмоқда .

Кейинги йилларда таълим ва кадрлар тайёрлашга Президентимиз И.А.Каримов бошчилигида эътибор кучайтирилди. Таълим ва кадрлар тайёрлаш бўйича ислохатлар бошланди. Бизга маълумки Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг IХ сеисисиясида «Таълим тўғрисида қонун» ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» қабул қилинди. Бу қонун ва дастурни уч босқич асосида амалга оширишимиз лозим.

Биринчи босқич 1997-2001 йилларни ўз ичига олиб, мавжуд таълим тизимимиз сақланган холда янгиси учун моддий базани яратиш лозим.

Икинчи босқичда (2001-2005) бутунлай янги таълим тизимига утиш.

Учинчи босқичда (2005-йилдан) тўплаган тажриба асосида фан ва таълимни янада ривожлантириш.

Республикамизни келажаги янада буюк булиши албатта кадрларга боғлиқ шунинг учун давлатимиз замонвий кадрлар тайёрлашга шароит яратиб бермоқда.

9.3.Хозирги даврда таълим тизимининг чуқур ислох қилиш тарихий эҳтиёж эканлиги.

Жамиятни янгилаш доимо мактабни қайта қуриш билан боғлиқ бўлган. Янги одамлар, кучлар талаб этилган - уларни мактаб тайёрлаши керак бўлган. +аерда ижтимоий ҳаёт маълум бир шаклга эга бўлса, ўша ерда мактаб қарор топган ва жамият талабларига жавоб берган.

Инсон ўзининг бутун ҳаёти давомида ўтмишдаги ва ҳозирдаги замон ижтимоий тажрибасини ўзлаштиради. Бу жараён икки йўл билан амалга оширилади: ҳаёт шароитини инсонга стихияли таъсири ва жамият томонидан унга тарбия жараёни ва аввало жамиятда ташкил топган таълим тизими орқали мақсадга мувофиқ тарзда таъсир кўрсатишдир. Аммо, жамият бир хил эмас: ҳар бир синф, ижтимоий гшуруҳ, миллат таълим мазмуни ҳақида ўз тасвурларига эга.

Тарихдан маълумки, ҳар доим, ўқув курсининг аниқ мазмунини белгилаш ҳақида гап борганда, ўша заҳоти сиёсий, илмиё, диний ва бошқа келишмовчиликлар юзага келган. Бу оқибат натижада давлат томонидан таълим тизимини тартибга солишга олиб келган, бу нарса ҳозирги давлатларучун ҳам долзарб масала.

Мактабларнинг ҳозирги даврдан орқадан қолиши кўп мамлакатларда мактабларни ислоҳ қилиш заруратини туғдирмоқда. Ислоҳотлардан кўзланган мақсад Ўзбекистон Республикасининг халқ таълими тўғрисидаги қонунида ҳамма соҳаларда таълимнинг юқори сифатига эришишдан иборатдир. Ҳозир етакчи мамлакатларда мактабларни экстенсив равишда ривожлантириш ўзини тўла-тўқис тугатди. Уларнинг бу соҳадаги пировард вазифаси - ХХІ аср талабларига жавоб берадиган сифатга эришишдир. Бунинг учун таълимни инсонпарварлаштириш, ижтимоийлаштириш ва байналминаллаштириш амалга оширилмоқда. Инсонпарварлаштириш деганда жамиятнинг шахсга бўлган эътиборини ошириш, унинг руҳияти, қизиқишлари, талаблари ҳисобга олишни назарда тутиш демакдир.

Ижтимоий ҳозирги давр шахсининг ҳаётида биринчи даражали аҳамиятга эга бўлган ижтимоий фанларни (айниқса иқтисодий назария, социология, сиёсатшуносликни) ўқитишга эътиборни кучайтиришни англатади.

Байналминаллаштириш - бу турли мамлакатлар учун ягона бўлган таълим тизимини ташкил этишдир. Жамиятнинг бир қисми бўлган байналминаллашув жараёнини бошидан кечирмоқда.

Таълим соҳасини чуқур ислоҳ қилиш вазифаларини ҳисобга олган ҳолда барча поғоналардаги ўқув юртларини тубдан қайта қуриш амалга оширилмоқда. Агар яқин вақтларгача кадрлар асосан Тошкент ва Самарқандда тайёрланган бўлса, эндиликда ҳар бир вилоятда фан ва таълим марказларини ташкил қилиш йўли амалга оширилмоқда.

Бир қанча университетлар, тижорат, политехника коллежлари ва бошқа ўқув юртлари очилди. Мутлақо янги йўналишлари - жаҳон тараққити ва дипломатияси, ҳалқаро журналистика ва иқтисодиёт, бозор муносабатлари ва бошқа соҳалар бўйича мутахассислар тайёрлаш ташкил қилинди.

Бозор шароитида ишлар кадрларнинг касб маҳоратига нисбатан қаттиқ талаб қўяди. Шунини ҳисобга олиб, олий ўқув юртларига, коллежларга талабалар тест синовлари асосида қабул қилинмоқда. Истеъдодли ёшлар танлов асосида, саралаб чет мамлакатларга ўқиш ва малака ошириш учун юборилмоқда.

Ҳозирги вақтда чет элларда 2.3 мингдан кўпроқ ёшлар таълим олмоқда. Дунёдаги етакчи илмий марказлардан ўқитувчилар жалб этилмоқда.

Республикада замонавий таълим-тарбия тизимини ислоҳ қилиш, замон талабларига мос кадрлар тайёрлаш ишини йўлга қўйиш мақсадида қуйидагилар асосий йўналиш сифатида қабул қилинди:

- бутун таълим тизимини тубдан ислоҳ қилиш, ишлаб турган ўқув юртларини янги йўналишга солиш ҳамда янги шароитлар ва замонавий технологияларда ишлай оладиган мутахассислар тайёрлаш учун янги ўқув юртлари, энг аввало техник коллежлар, бизнес мактаблар ва махсус ўқув юртлари ташкил этиш йўли билан тузилма янгиликларини амалга ошириш;

- ўқув-тарбия жарёнини жаҳон стандартлари даражасига кўтариш, таълим, замонавий педагогик ва ахборот технологияларининг бутунлай янги усуллари жорий этиш;
- ўқув юртлири тузилмаларини такомиллаштириш, хусусан тўққизинчи синфни битирувчилар учун тадбиркорлик фаолияти асослари, иқтисодий ва ҳуқуқий билимлар дарслари киритилган мхсус таълим муассасаларини барпо этиш ва уларнинг тармоғини кенгайтириш;
- ёшларга миллий уйғониш ва умуминсоний қадриятларни идрок этиш мафкураси асосида, Ватанга меҳр-муҳаббат, мустақиллик идеалларига садоқат руҳида таълим-тарбия бериш;
- Ўзбекистоннинг иқтисодий маънавий эҳтиёжига мос келадиган юксак малакали хорижий мутахассислар билан рақобат қила оладиган кадрлар салоҳиятини юзага чиқариш ва уни ривожлантириш;
- педагогик касбга ҳурматни ошириш, педагог ва мураббийлар меҳнатига қизиқишни кучайтириш учун зарур бўлган ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитлар яратиш.

Мавжуд таълим-тарбия тизимини тубдан ислоҳ қилиш, уни замон талблари даражасидга кўтариш, миллий кадрлар тайёрлашнинг янги тизимини барпо этиш, келажак учун баркамол, салоҳиятли авлодни тарбиялаш мақсадида "Таълим тўғрисида"ги қонун ва кадрлар тайёрлаш бўйича миллий дастурни ҳаётга тадбиқ этиш ишлари давлат сиёсатининг устивор йўналиши деб қабул қилинди.

+исқача хулосалар:

1. Фан ҳамма вақт жамият тараққиётининг энг муҳим омилларидар бири бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади, чунки фансиз жамият тараққий этмайди.
2. Фаннинг тараққиёти кўп жиҳатдан давлатнинг бу борадаги фаолияти, устивор йўналишларини белгилашга, унга ажратилган маблағларга, янги илмий хоимларни тарбиялашга. Таълим - тарбия тизимини такомиллаштиришга боғлиқ. Ўзбекистон мустақиллик йилларида фанга, хусусан, уни мамлакат раванғи этиёжлари билан боғлиқ масалаларга эътибор кучайди.
3. Мустақиллик туфайли Ўзбекистонда таълим ва тарбиянинг янги тизими барпо этилмоқда. Ундан кўзланган асосий мақсад таълим - тарбия тизимини миллий заминини мустаҳкамлаш. Замон талаблари билан уйғунлаштириш асосида жаҳон андозалари ва кўникмалари даражасига чиқаришдир.

Таянч иборалар:

Фан, таълим, устивор йўналишлар, таълим тизими, таълим-тарбия, фан ва маданият бирлиги, таълимни ислоҳ қилиш, фаннинг устивор тармоқлари.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Фан нима?

2. Фанни ривожлантириш истиқболлари ҳақида нима дейиш мумкин? Бизда қайси илмий йўналишлар биринчи навбатда ривожлантирилади?
3. Жамият ҳаётида таълимнинг роли қандай?
4. Иқтидорли ёшлар учун махсус мактаблар, лицейлар очилмоқда, буни таълим тизимини демократиялаш нишонаси сифатида ижобий баҳолаш мумкинми ёки масалан, алоҳида қобилиятга эга бўлган ўқувчилар учун махсус мактабларни очиб, уларда таълим беришликни демократияга зид деб баҳолайсизми. Айтингши сиз учун қайси бири тўғри?
5. Таълим тизимини ислоҳ қилишдан кўзланган мақсад нима?
6. Демократиялаш жамиятини янгилашнинг туб негизи, унинг ўткинчи эмаслиги кафолатидир. Адабиёт ва санъатга тадбиқан олганда демократиялаш жараёнининг ўзига хос хусусияти нимадан иборат?
7. Оддий диалектика: ҳар бир авлод ўзидан олдинги авлоднинг елкасида туради. Шу сўзнинг моҳиятини очиб беринг?

Адабиётлар:

1. И.А.Каримов «Билимдон, маънавий етук инсонларни етиштирайлик», «Истиқлол ва маънавият»,(туплам), - Т.: «Узбекистон»,1994, 68-70 бетлар.
2. И.А. Каримов «Узбекистон ХХ1 аср бусағасида: хавсизлика таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари»,Т.: «Узбекистон», 1997. 252-279-бетлар.
3. И.А.Каримов «Баркамол авлод- Узбекистон тарақ-иётининг пойдевори», Уз. Р-си Олий Мажлиси 1X-сессиясида «Таълим туғрисида қонун» ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» буйича сузлаган нутқ. «Халқ сузи»,1997. 30 август.
4. И.А. Каримов Адолат қонун устуворлигида, VI сессия, 2002.
5. И.А. Каримов Бизнинг бош мақсадимиз жамиятни демократлаштириш ва янгилаш мамлакатни модерниизация ва ислоҳ этиштир, 28 январь, 2005.
6. www.google.ru

10-Маъруза: Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг тамойиллари.

10.1. Давлат ташқи сиёсатининг моҳияти ва мазмуни.

10.2. Ҳозирги босқичда Ўзбекистон давлатининг ташқи сиёсати.

10.3. Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг асосий тамойиллари.

10.1. Давлатлар ташқи сиёсатининг моҳияти ва мазмуни.

Давлатларнинг ташқи сиёсати объектив сиёсий ходиса ҳисобланади. Ҳеч бир давлат бошқаси билан у ёки бу даражада алоқа қилмасдан ёки ўзаро муносабатда бўлмасдан самарали ривожлана олмайди. Давлатларнинг ўзаро муносабатлари ва алоқалари қай даражада олиб борилишидан катъий назар, бу жараён халқаро муносабатларнинг боришини белгилаб беради-ю. Ташқи сиёсатнинг зарурлигини ҳар бир давлатнинг эҳтиёжлари такозо этади. Эҳтиёжлар аввало, ҳар бир мамлакатнинг миллий манфаатларидан келиб чиқади. Ҳеч бир давлат ўзининг ташқи сиёсатида бошқа давлатнинг манфатларини устун қуймайди ва бунга интирмайди. Ўз навбатида у ёки бу мамлакатнинг миллий манфаатлари бошқа мамлакатларнинг манфатларидан ҳам устун қуйилмаслиги лозим. Ҳар бир давлат ўзининг ташқи сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш жараёнида ана шу талабларга оғишмай риоя қилиши зарур. Акс ҳолда давлатлар ўртасидаги ўзаро муносабатларда қарама-қаршиликлар келиб чиқиши табиийдир.

Давлатларнинг миллий манфаатлари уларнинг ташқи сиёсати орқали моддий кучга айланиб халқаро майдонда уларнинг у ёки бу даражада фаолият кўрсатишини белгилаб беради. Ташқи сиёсат зарурлигининг миллий манфаатлари орқали ифодаланиши барча давлатларга хос бўлган умумий ходиса ҳисобланади.

Давлатлар учун ташқи сиёсатнинг зарурлиги бир давлатнинг бошқаси билан ўзаро муносабатда бўлиши ва ўзаро ҳамкорликни турли хил шаклларда олиб бориши билан белгилайди. Бундан ташқари давлатнинг турли халқаро ташкилотлар билан қиладиган алоқалари ҳам уларнинг ташқи сиёсатида муҳим ўрин ағаллайди ва улар олиб борадиган ташқи сиёсатининг муҳим омили ҳисобланади.

Давлатлар ташқи сиёсатининг зарурлигини халқаро сиёсий муносабатларнинг ривожланиш эҳтиёжлари ҳам такозо этади. Халқаро муносабатларда рўй берадиган ҳар қандай муаммони ҳал қилиш биринчи навбатда давлатлар ташқи сиёсий фаолиятига боғлиқ бўлади. Бунинг сабаби шундаки давлатлар ўзларининг ташқи сиёсий фаолияти орқали халқаро муносабатларга таъсир кўрсатадилар ва уларни тартибга солиб туришда етакчи сиёсий кучлардан бири сифатида ҳаракат қиладилар.

Давлатларнинг ташқи сиёсати ва унинг амал қилинишига ички ва ташқи омиллар таъсир этиб туради. Ички омиллар объектив ва субъектив омиллардан ташкил топади. Объектив омилларга мамлакатларнинг ижтимоий ривожланиши билан боғлиқ бўлган омиллар, субъектив омилларга эса, мамлакатнинг сиёсий ҳаётида фаолият кўрсатувчи сиёсатнинг турли хилдаги субъектлари киради. Бу омиллар ташқи сиёсатга таъсир этиши билан бирга унинг зарурлигининг ҳам

таказо этади. Бинобарин, агар давлатларнинг ташқи сиёсати амалда бўлмаса, мазкур омилларнинг ҳаракати ҳам бир томонлама йуналишга эга бўлиб қолади.

Умумбашарий муаммоларни сиёсий жиҳатдан ҳал этиш эҳтиёжлари ҳам давлатлар ташқи сиёсатига кўп жиҳатдан боғлиқдир. Гарчи давлатларнинг умумбашарий муаммоларни ҳал этишга муносабати уларнинг ички сиёсати орқали ишлаб чиқилса-да уни амалга оширилиши ташқи сиёсатга боғлиқ бўлади. Чунки давлатлар ўзларининг ташқи сиёсати орқали умумбашарий муаммоларни ҳал этишда ўз ҳиссаларини бошқа давлатлар билан ҳамжиҳатликда аниқлаб оладилар.

Ташқи сиёсат ҳар бир давлатнинг бошқа давлатлар билан тинч ва ахил яшаш эҳтиёжларидан ҳам келиб чиқади. Тинч-тотув яшашнинг давлатлар ташқи сиёсати орқали амалий воқеликка айланиши унинг объектив зарурлигини ифода этади.

Халқаро хавфсизлигини таъминлаш ва дунёда барқарор тинчликка эришиш эҳтиёжлари ҳам давлатлар ташқи сиёсатининг зарурлигини ифода этади. Ташқи сиёсат ривожининг бутун тарихи давлатларнинг ташқи сиёсатида тинчлик ва хавфсизлик учун кураш ҳамиша етакчи ўринни эгаллаб келганлигини кўрсатади. Жаҳон тараққиётининг ҳозирги босқичида ҳам бу масала ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ. Ташқи сиёсат ҳам ички сиёсат сингари ўзига хос хусусиятларга эга. Ташқи сиёсатнинг ўзига хос хусусиятлари унинг моҳияти ва мазмунидан келиб чиқади ҳамда уни ички сиёсатдан фарқ қилиш имкониятини беради. Гарчи сиёсатнинг бу икки тури бир-бири билан чамбарчас боғлиқ бўлса-да, улар ўзининг жамият ҳаётига қиладиган таъсири, шарт-шароитлари, амалга ошириш усуллари билан ажралиб туради.

Давлатларнинг ташқи сиёсатига хос бўлган асосий ва муҳим хусусиятлардан бири ташқи сиёсатнинг объектив моҳиятига эга эканлиги билан белгиланади. Ташқи сиёсат у ёки бу мамлакатлардаги бирон-бир сиёсий кучининг хоҳиш-иродасига боғлиқ бўлмаган ҳолда давлатларнинг ташқи муносабатларда иштирок қилиш эҳтиёжларидан келиб чиқади.

Ҳар бир давлат бошқа давлатлар ўзаро алоқада бўлмасдан мамлакатлар ижтимоий-сиёсий, иқтисодий-маънавий ривожланиш эҳтиёжларини тўла даражада кондириша олмайди. Бу ҳол зарурият тарикасида ҳар бир давлатнинг ташқи сиёсий фаолиятида акс этади ва унга муносабат билдириш давлатлар ташқи сиёсатида ифодаланади.

Ташқи сиёсатга хос бўлган объективлик хусусияти давлатларнинг халқаро майдонда рўй бераётган ўзгаришларга муносабат билдиришида ҳам намоён бўлади. Бу муносабат, бир томондан, ҳар бир давлатнинг хоҳиш истагига боғлиқ бўлса, иккинчи томондан эса, у жаҳон сиёсатидан четда қолиб кетмаслиги зарурлигидан келиб чиқади.

Ташқи сиёсат ўзгарувчанлик хусусиятига эгадир. Маълумки, мамлакат ичида ва халқаро майдонда рўй берадиган янгидан-янги сиёсий воқеа-ҳодисаларга билдириладиган муносабат ҳамиша бир хилда бўлиб қолмайди. Гарчи бу муносабат давлатлар ташқи сиёсатининг бутунлай ўзгариб кетишига олиб келмаса-да айна пайтда бу сиёсатга маълум даражада таъсир этиб, унинг янги вазият талабларига мос равишда ўзгариб туришига сабаб бўлади.

Ташқи сиёсат ҳам ички сиёсат сингари барқарорлик хусусиятига эга бўлади. Барқарорлик, бир томондан, ташқи сиёсат вазиятга, иккинчи томондан эса, сиёсий ҳокимиятларнинг фаолиятига боғлиқ бўлади. Бунинг маъноси шундаки халқаро муносабатлар ва уларга таъсир этиб турувчи давлат ҳокимиятлари фаолиятидаги самарали натижалар ташқи сиёсатга барқарорлик руhini бахш этади. Сиёсий вазият қанчалик тез ўзгариб туришига қарамай ташқи сиёсатнинг умумий йуналиши узоқ йиллар давомида кескин ўзгаришларга учрасмаслиги мумкин. Шунга кўра ташқи сиёсат кўпчилик давлатлар фаолиятининг барқарор давом этишни билдиради.

Ташқи сиёсатга турли давлатларнинг мақсад ва манфаатларидаги умумийлик ходисаси ҳам хосдир. Бир давлатнинг ташқи сиёсати бошқа давлатларнинг ташқи сиёсатига кўп жиҳатдан мос келади. Буни ҳар бир давлатнинг жаҳон майдонида рўй бераётган ўзгаришларга бир хил муносабат билдиришда у ёки бу муаммони ҳал этишда биргаликда ҳаракат қилишида аниқ куриш мумкин. Масалан, ҳозирги кунда тинчлик ва хавфсизлик учун кураш, ҳарбий можароларни сиёсий йўл билан ҳал қилиш, давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик ва бошқа шулар сингари сиёсий муносабатларда кўпчилик давлатлар олиб бораётган ташқи сиёсатда умумийлик ходисаси устун ўринни эгаллайди.

Давлатларнинг ташқи сиёсатига мамлакат ичидаги ва халқаро майдондаги турли сиёсий кучлар таъсир қилиб турса-да бироқ улар бирон бир давлатнинг ташқи сиёсатини батамом ўзгартириб юбора олмайди. Ташқи сиёсатга қилинадиган таъсир ижобий ёки салбий бўлиши мумкин. Ҳар қандай давлатнинг ташқи сиёсатига кўрсатиладиган ижобий таъсир унинг мамлакат ичида ва халқаро майдондаги мавқеини мустаҳкамлашга, унинг обрӯ эътиборининг ошишига ёрдам беради. Бундай шароитда давлат мазкур сиёсий кучлар билан ҳамжамият бўлишига, улар фаолияти ва ҳаракатларини қўллаб-қувватлашга ҳаракат қилади.

10.2. Ҳозирги босқичда давлатларнинг ташқи сиёсатининг асосий хусусиятлари.

Барча давлатларда бўлгани сингари ҳозирги босқичда ҳам давлатларнинг ташқи сиёсати мамлакат ҳаёти ва халқаро майдонда рўй бераётган ўзгаришларга мувофиқ ҳолда ишлаб чиқилмоқда ва амалга оширилмоқда. Ҳар бир давр давлатларнинг ташқи сиёсатига ўзининг хусусиятларини киритгани сингари ҳозирги босқичнинг ўзгаришлари ҳам бу сиёсатда ўз ифодасини топмоқда. Ҳозирги халқаро муносабатлар ва уларнинг ривожланиши давлатларнинг ташқи сиёсатсиз тасаввур қилиш мумкин эмас. Бунинг сабаби шундаки, халқаро муносабатларга, улар қандай бўлишидан катъий назар, давлатларнинг ташқи сиёсати орқали таъсир кўрсатилади. Бу таъсир давлатларнинг ташқи сиёсий фаолиятида амалий кучга айланади ва турли хилдаги натижаларига олиб келади.

Давлатларнинг ташқи сиёсати халқаро муносабатларда ижобий ёки салбий оқибатларни келтириб чиқаради. Бунинг сабаби жуда хилма-хил бўлиб, уларнинг қуйидаги ҳолатлар билан изохлаш мумкин.

Биринчидан: айрим ҳолларда давлатлар ўзининг ташқи сиёсатини, ишлаб чиқиш ва амалга оширишда халқаро муносабатларда рўй бераётган ўзгаришларни ҳисобга олмаган ҳолда бу муносабатларда иштирок этишга ва унга таъсир кўрсатишга ҳаракат қилади. Бунда гап у ёки бу давлат томонидан халқаро муносабатларда рўй бераётган ўзгаришларнинг моҳиятини тушуниб етмаслик устида эмас, балки уларга онгли муносабатда бўлгани ҳолда муносабат билдириши ҳақида бормоқда. Шундай давлатлар борки, улар айрим ҳолларда халқаро муносабатларда бўладиган ўзгаришлар ва уларнинг оқибатлари билан ҳисоблашмай, халқаро аҳамиятига молик масалаларини ҳал қилишда бирон-бир даражада устун бўлишга ҳаракат қилади. Бундай ўриниш бошқа давлатларнинг манфаат ва мақсадларига зид келиб қолади ва натижада халқаро муносабатларда тенглик ҳолатлари келиб чиқишига сабаб бўлади.

Иккинчидан, халқаро муносабатларни тартибга солиб туришда давлатларнинг ташқи сиёсати муҳим аҳамиятга эгадир. Ташқи сиёсат ёрдамида давлатлар халқаро майдонда рўй берган вазиятга ўз муносабатларини билдирадилар ва унда келиб чиқадиган муаммоларни ҳал қилишга у ёки бу даражада ҳисса кўшадилар. Масалан: кейинги йилларда Босния, Сербия, Хорватия, Герцогования мамлакатлари ўртасида келиб чиққан уруш ҳаракатлари, Чеченистон воқеалари, Афғонистон ва Тожикистондаги можароларга дунёдаги кўпчилик давлатлар ўз муносабатларини билдириб, бу мамлакатларда тинчликка эришиш билан боғлиқ масалалар улар ташқи сиёсатининг муҳим вазифаларидан бирига айланади.

Бу минтакалардаги ҳарбий ҳаракатларни тухтатиш ва можароларни сиёсий йўл билан ҳал қилиш зарурлиги давлатимиз ташқи сиёсатида ҳам етакчи ўринни эгаллайди. Ўзбекистон давлати ҳам кўпчилик бошқа давлатлар сингари ўзининг ташқи сиёсатида ҳарбий ҳаракатлар ва можароларни тинч йўл билан бартараф қилиш йўлини изчиллик билан давом эттириб келмоқда.

Учинчидан, халқаро муносабатларда рўй берадиган айрим ноҳуш ҳолатлар, зиддиятли вазиятлар ва қарама-қаршиликлар ҳам давлатлар ташқи сиёсатига кўп жиҳатдан боғлиқдир. Айрим ҳолларда халқаро муносабатларда келиб чиқадиган у ёки бу муаммони ҳал қилишда манфаатли бир-бирига зид келиб қолади. Бундай шароитда мавжуд муаммоларни ҳал қилишда давлатларнинг ташқи сиёсатига хос белган субъектив ендошишлар устунлик қилиб қолади. Бунинг оқибатида халқаро муносабатларнинг боришида салбий ҳолатлар келиб чиқади.

Ҳар бир давлат халқаро муносабатларда келиб чиқадиган салбий ҳолатларни бартараф қилишда ўз ташқи сиёсатини халқаро ҳуқуқ нормаларига асосланган ҳолда амалга ошириши, кўпчилик давлатлар томонидан эътироф этилган ташқи сиёсат принциплари талабларига риоя қилиши зарур. Халқаро муносабатлар тарихидан маълумки, бу муносабатларда келиб чиқадиган муаммоларни ҳал этишга бир томонлама ендошиш ҳеч қачон ижобий натижага олиб келмаган.

Халқаро муносабатлар халқаро сиёсатнинг шундай мураккаб соҳаси ҳисобланадики, ҳар бир давлат ўзининг ташқи сиёсатида бу мураккабликларни ҳисобга олиши лозим. Халқаро муносабатлар алоҳида олинган бир мамлакат ҳаётига дахлдор бўлганлиги учун ҳам бу муносабатларда жаҳондаги барча давлатларнинг ёки кўпчилик давлатларнинг мақсад-манфаатлари умумлашган тарзда акс этади. Бундай шароитда халқаро муносабатларнинг ривожланиши бирон-бир давлатга устунлик бермайди.

Халқаро муносабатларда ташқи сиёсати белгиловчилик роли шунда намоён бўладики, бу муносабатлароанинг қандай ривожланиши биринчи навбатда давлатларнинг фаолиятига боғлиқ бўлади. Жамият ҳаётида амалда бўлган бошқа бирон-бир ташкилот ёки сиёсий куч халқаро муносабатларга давлат ташкилоти сингари кучли таъсир қила олмайди. Хатто Бирлашган миллатлар Ташкилоти ҳам ўзининг халқаро муносабатларига таъсирини унга аъзо бўлган давлатлар орқали амалга оширади.

Ҳар бир давлат ўзининг ташқи сиёсатини амалга оширадиган махсус орган Ташқи ишлар вазирлигига эга. Бу вазирлик ўзининг кўп сонли мутахассис ва ташкилотчи кадрлари орқали давлатларнинг ташқи сиёсатида ифодаланган вазифаларни хилма-хил бўлиб, уларнинг самарали ҳал қилиб борилиши ҳар бир давлатнинг халқаро майдондаги нуфўзли ва обрў-эътиборининг ошиб боришига сабаб бўлади.

Халқаро муносабатларда давлатлар ташқи сиёсатининг белгиловчилик роли уларнинг бу муносабатларнинг ривожига кўшадиган амалий ҳиссаси билан ҳам белгиланади.

Давлатларнинг халқаро муносабатлардаги амалий ҳиссаси мавжуд муаммоларни ҳал қилишга иқтисодий, сиёсий, маданий, ҳарбий йўллар билан кумак беришда аниқ намоён бўлади.

Давлатларнинг халқаро муносабатларнинг долзарб муаммоларига доир масалалардаги муносабати белгилаб берувчи халқаро аҳамиятга эга бўлган сиёсий ҳужжатларнинг ишлаб чиқилиши ва кабул қилиниши ҳам уларнинг ташқи сиёсати орқали амалга оширилади. Айрим давлатлар томонидан икки томонлама ёки кўп томонлама имзоланадиган ҳужжатлар: шартномалар, декларациялар, меморандумлар, баёноتلар ва бошқа турдаги сиёсий ҳужжатлар ҳамда уларда белгиланган сиёсий-ҳуқуқий нормаларга амал қилиш давлатлар ташқи сиёсатининг асосий жиҳати ҳисобланади.

Барча давлатлар бўлгани сингари ҳозирги босқичда ҳам давлатлар ўзининг ташқи сиёсатини турли йуналишлар орқали амалга оширмоқда. Бундай йуналишлар турлича бўлиб, улар давлатлар ташқи сиёсатининг моҳияти ва мазмунини белгилаб бермоқда.

Ҳозирги босқичда давлатлар ташқи сиёсатининг асосий йуналишларидан бири тинчлик ва хавфсизлик учун курашдан иборат.

Ҳар бир давлат ўзининг миллий хавфсизлигини таъминлашга интилиши, аввало унинг ички сиёсати орқали намоён бўлади ва ташқи сиёсатда акс этади. Бу ўз навбатида, тинчлик учун курашнинг хавфсизлик учун кураш билан бирлигини ифода қилади ва шу асосда давлатлар сиёсатида асос бўлади.

Тинчлик ва хавфсизлик масаласи сиёсий масала бўлганлиги учун ҳам у давлатлар ташқи сиёсати орқали моддийдашади. Бинобарин, ҳар бир давлат ўзининг ташқи сиёсати орқали тинчлик учун амалий фаолият олиб боради ва бошқа давлатларни унга даъват этади.

Тинчлик ва хавфсизлик учун кураш ҳозирги энг долзарб масалаларидан бири бўлиб келмоқда. Дунёнинг айрим минтакаларида тинч вазиятнинг бўзилиб туриши, ҳарбий ҳаракатларнинг рўй бериши, ҳарбий курол-яроглар ишлаб чиқариш ва ҳарбий ҳаражатларни кўпайтиришга игтилиш сингари ҳолатлар тинчлик ва хавфсизликка доимий равишда хавф солиб туради. Шунинг учун ҳам тинчлик ва хавфсизлик учун курашдан манфаатдор бўлган ҳар бир давлат бу йўлини ўз ташқи сиёсатининг асосий йуналиш қилиб олмоқда.

Ҳозирги даврнинг муҳим талабларидан бири тинчлик ва хавфсизлик учун курашда ягона давлат сиёсатининг бўлишидан иборат. Бу курашда сиёсий, ташкилий, ҳуқуқий, ҳарбий, иқтисодий ёки бошқа чора-тадбирларнинг ўзаро уйғун тизимига эга бўлиш ва уларнинг имкониятларидан самарали фойдаланиш муҳим аҳамиятга эгадир. Ҳозирги кунда дунёдаги кўпчилик давлатлар ўзининг ташқи сиёсатини яна шу асосда куришга ва олиб боришга ҳаракат қилмоқда.

Давлатлар ташқи сиёсатининг асосий ва муҳим йуналишларидан яна бири умумбашарий муаммоларни ҳал этишда давлат сиёсатининг зарурлиги шундаки, бу сиёсат орқали давлатлар ўзининг имкониятларидан келиб чиққан ҳолда уларни ҳал қилишда иштирок этади.

Умумбашарий муаммолар у ёки бу мамлакат ҳудудида келиб чиққан бўлишига қарамай, уларнинг зарарли оқибатлари барча сиёсатида чуқур англаб этилмоғи лозим. Давлат сиёсатида сансоларликка йўл қуйиб бўлмагани сингари умумбашарий муаммоларни ҳал этишга ҳам ташқаридан томошабин бўлиб қолиш мумкин эмас. Бу умумбашарий муаммоларни ҳал қилишнинг объектив эҳтиёжларига тўғри келмайди. Шунинг учун ҳам давлатлар ўзининг ташқи сиёсатида бу муаммоларнинг салбий оқибатларини чуқур англаб етиши ва уларни ҳал этишга амалда ҳаракат қилиши лозим.

Халқаро вазиятни соғломлаштириш учун кураш ҳам давлатлар ташқи сиёсатининг асосий йуналишларидан биридир. Давлатлар ўзининг ташқи сиёсати орқали халқаро вазиятнинг ўзгаришига таъсир кўрсатади. Бундай таъсир ижобий ёки салбий бўлиши мумкин. Агар ижобий таъсир халқаро вазиятнинг барқарор бўлишига олиб келса, салбий таъсир натижасида эса, халқаро вазиятда кескинлик ҳолатлари кучаяди, давлатлар ўртасида ишончсизлик келиб чиқади.

Ҳар бир давлат ўзининг ташқи сиёсатида халқаро вазиятнинг ўзгариб туришини тўғри ҳисобга олиши унда рўй берадиган ўзгаришларнинг моҳиятини чуқур англаб етиши, уларнинг оқибатларини олдиндан сезиши ва шу асосда халқаро вазиятни тўғри баҳолай олиши лозим. Халқаро вазиятнинг боришини тўғри баҳолай билиш бу соҳада келиб чиқиши мумкин бўлган муаммоларни ҳал қилишнинг йўллари олдиндан аниқлаш имконини беради.

Давлатлар ташқи сиёсатининг муҳим йуналишларидан яна бири давлатлараро муносабатларни чуқурлаштириш ва уни янада такомиллаштириб

боришдан иборат. Лавларлараро муносабатлар иқтисодий, ижтимоий-сиёсий, маданий, илмий-техникавий, ҳарбий ҳамкорлик шаклларида иборат бўлиб, бундай ҳамкорликни йўлга қўйиш ва амалга ошириш ташқи сиёсатга боғлиқ бўлади.

Халқаро ташкилотлар билан алоқаларни ташкил этиш ва ривожлантириш ҳам ташқи сиёсатнинг муҳим йуналишларидан биридир. Давлатларнинг жаҳон ҳамжамиятидаги ўрни ва роли билан белгиланади. Давлатлар турли хилдаги халқаро ташкилотларнинг тенг ҳуқуқли аъзоси сифатида халқаро муносабатларда иштирок этади. Уларнинг бундай иштироки ўз ташқи сиёсатининг ишлаб чиқиш ва амалга оширишда муҳим асос бўлиб хизмат қилади.

Халқаро ташкилотларнинг жаҳон сиёсатидаги аҳамияти бениҳоя катта бўлганлиги сабабли уларнинг фаолияти давлатларнинг ташқи сиёсатига у ёки бу даражада таъсир кўрсатиши мумкин. Шу жиҳатдан қараганда, давлатларнинг ташқи сиёсатида уларнинг халқаро ташкилотларга муносабат билдириши ҳам турлича бўлиши табиийдир.

Ҳозирги даврда ташқи сиёсатни мафкурадан холи қилишнинг зарурлиги ва аҳамияти жаҳондаги кўпчилик давлатлар томонидан эътироф этилмоқда ва бунинг учун амалий ҳаракатлар қилинмоқда. Бундай ҳаракатлар давлатлар ташқи сиёсатининг йуналишларидан бири сифатида давлатлараро муносабатларнинг ривожидан муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ғоявий муҳолифлик барча замонларда ҳам давлатлар ўртасидаги душманлик муносабатларининг кескинлашишига сабаб бўлиб келган. Ғоявий муҳолифликка асосланган давлат сиёсати ҳеч қачон самарали натижага олиб келмаган. Аксинча, бундай сиёсат айрим ҳолларда дунёни ҳалоқат екасига олиб келган. Шунинг учун ҳам ғоявий курашдан воз кечиш ҳозирги кунда давлатлар ташқи сиёсатидаги муҳим йуналишлардан бирига айланиб кетмоқда. Ғоявий курашнинг зарурли оқибатларини Ўзбекистон Президенти И.А.Каримов қуйидагича таърифлаб кўрсатади: "Ғоявий муҳолифлик утмишда давлатлараро муносабатларга соя солиб, давлатларнинг бир-бирига қарши икки гуруҳга бўлинишига сабаб бўлди. Дунёни ҳалоқат екасига олиб келди. Бундай келишмовчиликлар бугун ҳам давлатлараро ихтилофларни куч ишлатиш йўли билан ҳал қилишга, беғуноҳ одамларнинг қурбон бўлишига, бутун-бутун халқларнинг фожиясига сабаб бўлаётир".

Давлатлар томонидан олиб бориладиган ташқи сиёсатнинг самарали бўлиши кўп жиҳатдан давлатларнинг ташқи сиёсати соҳасида амал қиладиган тамойилларида ҳар бир давлатнинг бошқа давлатлар олдида б урчи ва маъсулияти акс этади. Бунинг маъноси шундаки, давлатлар ўзининг ташқи сиёсати орқали жаҳон сиёсатида рўй берадиган ўзгаришларга баҳо беришни, ўзаро мажбуриятларни доимо хис қилиб туришни, ташқи сиёсат соҳасида кўпчилик давлатлар учун маъқул бўлган қоида ва нормаларга амал қилишни ўз фаолиятларининг асосий жиҳати деб билишлари талаб қилинади.

Ташқи сиёсат соҳасида амал қиладиган тамойиллар ҳам жамият ҳаётининг бошқа соҳаларида амал қиладиган тамойиллар сингари бирон-бир давлат томонидан ишлаб чиқилмаган. Улар давлатлар ўртасидаги ўзаро

муносабатларнинг ташкил топиш жараёнида бу муносабатларни самарали ривожлантириш этиежларидан келиб чиққан. Шунинг учун ҳам давлатларнинг ташқи сиёсатида амал қиладиган тамойиллар мажбурий характерга эга эмас. Уларга амал қилмаслик эса, давлатларнинг халқаро майдонда яққаланиб қолишига сабаб бўлади.

Давлатларнинг ташқи сиёсатида кўпгина умумий томонлар борки, бу уларнинг жаҳон сиёсатининг долзарб муаммоларни ҳал қилишда ўз фаолиятларини мувафיקлаштиришларини талаб этади. Бу объектив зарурият давлатларнинг ташқи сиёсати соҳасида амал қиладиган тамойилларнинг талабларидан келиб чиқади. Тенг ҳуқуқли асосларда ҳамкорлик қилиш, бир давлатнинг бошқасига ўз ҳукмини утказмаслиги, ички ишларга аралашмаслик, ғоявий мухолифликдан хола бўлиш, халқаро муносабатларга доир муаммоларни ҳал қилиш ишларида фаоллик кўрсатиш, ташқи сиёсат соҳасида ўзаро ишончни мустахкамлашга ҳаракат қилиш ва бошқа шулар сингари кўплаб тамойиллар ҳозирга босқичда давлатлар ташқи сиёсатини белгилаб бермоқда. Бу тамойилларга оғишмай амал қилиш давлатлар ташқи сиёсатининг ишончли ва самарали бўлишига ёрдам беради.

Ташқи сиёсат соҳасида давлатларнинг тенг ҳуқуқли ҳамкорлиги тамойили халқаро аҳамиятга доир масалаларни қандай муҳофама қилиш ишларида ҳар бир давлатнинг ҳеч қандай чеклашларисиз иштирок қилиниши, уларнинг кабул қиладиган қарорларида барабар овоз бериш ҳуқуқига эга бўлишини билдиради. Бинобарин, ҳеч бир давлат ташқи сиёсат соҳасида ҳам ўзининг камситилишига йўл қўймайди.

Давлатлар ташқи сиёсатининг тажрибаси шуни кўрсатадики, айрим ҳолларда бир давлатнинг бошқасига нисбатан ўз ҳуқуқини утказишга ўриниши рўй бериб турган. Бундай ҳаракатлар оқибати кўп ҳолларда босқинчилик урушлари билан тугаган. Аммо бунга барча мамлакатлар ташқи сиёсатига хос хусусият деб қарамаслик керак. Дунёда кўпчилик давлатлар ўзининг ташқи сиёсий фаолиятини бошқа давлатлар билан тенг ҳуқуқли ҳамкорлик асосида олиб борган. Бундай давлатларнинг халқаро давлатларнинг майдондаги обру-этибори ошиб борган. Шунинг учун ҳам кўпчилик давлатлар ташқи сиёсат соҳасида бошқа давлатларга ўз ҳукмини утказмасликка ҳаракат қилиб келмоқда ва бу соҳадаги ҳар қандай ташаббусни қўллаб-қувватламоқда. Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикаси ўзининг ташқи сиёсатида бу тамойилга оғишмай амал қилиш асосида жаҳон ҳамжамиятида алоҳида нуфўзга эга бўлмоқда.

Давлатлар ўртасида ишончсизлик ҳолларнинг рўй бериши уларнинг ички ишларига аралашини оқибатида келиб чиқади. Бундай ҳолатлар давлатлар тарихида жуда кўп бўлган. Ҳозирги давр ҳам бундан мустасно эмас. Кейинги ун йилликлар давомида собик СССР, А+Ш, Англия, Франция, Исроил, Жанубий Африка Республикаси, Хитой сингари мамлакатларнинг ташқи сиёсатида бошқа давлатларнинг ва халқаро муносабатларга кучли салбий таъсир кўрсатмоқда. Шунинг учун ҳам дунёдаги кўпчилик давлатлар ўзларининг ташқи сиёсатида ички ишларга аралашмаслик тамойилига амал қилишга ҳаракат қилмоқдалар ва бошқа давлатларни ҳам бунга даъват этмоқдалар.

Давлатлар ташқи сиёсатининг ишончли бўлишида ғоявий муҳолифатликдан воз кечиш тамойилига амал қилиш ҳам муҳим аҳамиятга эгадир. ғоявий муҳолифлик давлатларни бир-бирига яқинлаштириш эмас, балки уларни узоқлаштиришга, улар ўртасида душманлик кайфиятининг авж олишига сабаб бўлади.

10.3.Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсатининг асосий тамойиллари.

Президент И.А.Каримовнинг “Ўзбекистоннинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли”, “Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартларива тараққиёт кафолатлари” каби асарларида, маъруза ванутқларида мамлакатимиз ташқи сиёсат ва ташқи иқтисодий алоқаларининг асосий тамойиллари назарий ва амалий жиҳатдан пухта асослаб берилди. Ташқи сиёсий ва ташқи иқтисодий йўлни белгилашда жаҳон тажрибасидан фойдаланилди, мамлакатимиз, халқимиз хусусиятлари ва манфаатлари ҳисобга олинди. Ташқи сиёсатга тинчлик, барқарорлик, ҳамкорлик йўли асос қилиб олинди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 17-моддасида мамлакатимиз ташқи сиёсат қоидалари қонунлаштирилди. Ўзбекистонни халқаро ҳуқуқ субъекти сифатида белгилайдиган, республиканинг ташқи сиёсий ва ташқи иқтисодий алоқаларини тартибга соладиган қонунлар қабул қилинди.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистон Ўзининг ташқи сиёсати қуйидаги тамойилларга асосланган ҳолда олиб бормоқда. Бу тамойиллар:

- мафкуравий қарашлардан қатъий назар ҳамкорлик учун очиқлик, умуминсоний қадриятларга, тинчлик ва хавфсизликни сақлашга содиқлик;
- давлатларнинг суверен тенглиги ва чегаралар дахлсизлигини ҳурмат қилиш;
- бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик;
- низоларни тинч йўл билан ҳал этиш;
- куч ишлатмаслик ва куч билан таҳдид қилмаслик;
- инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳурматлаш;
- ички миллий қонунлар ва ҳуқуқий нормалардан халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган қоидалари ва нормаларининг устиворлиги;
- давлатнинг, халқнинг олий манфаатлари, фаровонлиги ва хавфсизлигини таъминлаш мақсадида иттифоқлар тўзиш, ҳамдўстликларга кириш ва улардан ажралиб чиқиш;
- тажовўзкор ҳарбий блоклар ва уюшмаларга кирмаслик;
- ташқи алоқаларни ҳам икки томонлама, ҳам кўптомонлама келишувлар асосида ривожлантириш, бир давлат билан яқинлашиш ҳисобига бошқасидан ўзоқмаслик;

Мамлакатимизнинг жаҳон халқлари тинчлиги ва хавфсизлигига мос бўлиб тушган тинчликсевар ташқи сиёсати, уни жаҳонда мустақил давлат сифатида тезда тан олишини таъминлади.

+исқача хулосалар:

1. Ташқи сиёсат объектив сиёсий ҳодиса сифатида давлатларнинг эҳтиёжлари ва миллий манфаатларидан келиб чиқади. Давлатлар учун ташқи сиёсатнинг зарурлиги бир давлатнинг бошқаси билан ўзаро муносабатда бўлиши ва ўзаро ҳамкорликни турли шаклларда олиб бориши билан бошланади.
2. Ҳозирги даврда давлатлар ташқи сиёсатида муҳим аҳамиятга эга ҳолат – ташқи сиёсатни мафкурадан ҳоли қилишнинг зарурлигидир. Иккинчи томондан эса, ташқи сиёсат соҳасида амал қиладиган тамойилларда ҳар бир давлатнинг бошқа давлатлар олдидаги бурчи ва маъсулиятининг англаши масаласидир.
3. Мустақил Ўзбекистон ташқи сиёсатидаги муҳим жиҳатлар – халқаро муносабатларда очиқ-ойдинлик, тенг ҳуқуқлилиқ ва ўзаро манфаатдорликнинг амал қилишидир.

Таянч иборалар.

Ташқи сиёсат, халқаро муносабатлар, ташқи фаолият, дипломатия, элчи, ваколотхона, қўшилмаслик сиёсати.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Давлатнинг ташқи сиёсатига таъсир кўрсатувчи ички ва ташқи омиллар деганда нимани тушунаси?
2. Халқаро муносабатларда давлатлар ташқи сиёсатининг қайси жиҳатлари кўпроқ аҳамият касб этади?
3. Халқаро муносабатларда “бир давлат билан яқинлашиш ҳисобига бошқасидан ўзоқлашмаслик” деганда нима тушунилади?

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. “Ўзбекистон келажаги буюк давлат”. Т.: Ўзбекистон. 1992.
2. Каримов И.А. “Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболнинг асосий тамойиллари”. Т.: Ўзбекистон. 1995
3. Каримов И.А. “Ўзбекистон ХХI асрга интилмоқда”. Т.: Ўзбекистон. 1999
4. Каримов И.А. “Ўзбекистон буюк келажак сари”. Т.: Ўзбекистон. 1998
5. Каримов И.А. “Озод ва обод Ватан, эркин вафаровон ҳаёт - пировард мақсадимиз” Т.: 2000
6. Шарипов Ф. “Сиёсатшунослик” Ўқув қўлланма. Т.: 1996/
7. Каримов И.А. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Том X. 2002.
8. www.google.ru

12-майруза.Ўзбекистон ва МДХ

12.1. МДХ нинг ташкил топиши . Мустақил Ўзбекистоннинг унга аъзо булиши.

12.2. МДХ давлатлари уртасидаги интеграцияни ривожлантириш масалалари.

12.3. Кавказ ва Болтиқбуйи мамлакатлари билан Ўзбекистон уртасидаги алоқаларни урнатилиши.

12.1. МДХ нинг ташкил топиши. Мустақил Ўзбекистоннинг унга аъзо булиши.

1991 йилнинг охирига келиб Собиқ Иттифок таркибидаги республикаларнинг купу уз мустақиллигини эълон қилди.

1991 йил 8- декабрда уч славян республикаларининг раҳбарлари Б.Ельсин, А.Кравчук, ва С.Шушкевичларнинг Белоруссиянинг Беловежское Пушчеда учрашуви булди. Бу учрашувда МДХни тузиш туғрисида шартнома имзоланди. Бунга хоҳлаганлар кириши мумкин деб эълон қилинди. Шартномада ягона иқтисодий макон, ягона валюта ва молия-банк системаси булади, фан, таълим маъданият ва бошқа соҳаларда ҳамкорлик қилинади, ташқи сиёсат ва армия соҳасида сиёсат келишилган холда белгиланади дейилган эди.

1991 йил 12 декабрда С.Ниёзов ташаббуси билан Ашхободда Марказий Осиё давлат раҳбарларининг учрашуви булиб унда Баёнат қабул қилдилар. Унда МДХ ихтиёрийлик ва тенглик асосида тузилиши ва улар ҳам таъсис этувчилар сафида киришларини билдирдилар. Таклифлар таҳлил этилгандан кейин 11 республика раҳбарлари 1991 йил 21-декабрда Олмати шаҳрида учрашдилар. Бу кенгашнинг қарори, битими ва протоколи эълон, қуроли кучлар ислох қилунгунча қумондонлик маршал Е.И.Шапошниковга топширилди. Бунда қуйидагилар келишилди:

-бир-бирининг ҳуқуқий яхлитлигини, ҳамда мавжуд чегаралар бузилмаслигини тан олиш ва ҳурмат қилиш;

-чуқур таркибий илдизларга эга булган дустликни яхшилаш, ҳар томонлама ҳамкорликни йулга қуйиш;

-фуқораларнинг тинчлигини ва миллатлараро тотувликни сақлаб қолиш;

-МДХни тузиш туғрисидаги битимнинг мақсадлари ва қоидаларига содиқ қолиш;

-МДХ давлат ҳам эмас давлатлар устидаги тузилма ҳам эмас;

-Халқора стратегик барқорорликни ва хавфсизликни таъминлаш мақсадида ҳарбий- стратегик кучларнинг бирлашган қумондонлиги ва ядро қуроли устидаги назорат сақлаб қолиш;

-умумий иқтисодий маконни, умумевропа ва Европа-Осиё бозорларини вужудга келтиришда ва ривожлантиришда ҳамкорлик қилишга содиқлик. МДХ қатнашчилари мазкур декларация қоидаларига оғишмай риоя этиш мажбуриятларини олишиди.

12.2. МДХ давлатлари уртасидаги интеграцияни ривожлантириш масалалари.

1992 йил 15 майдаги Тошкент кенгашида 13 та мухим муаммо юзасидан битимга эришилди. Асосийси «Коллектив хавфсизлик, тинчликни сақлаш, коллектив кучларнинг мақоми хақида битимдир».

1993 йил 24 сентябрдаги Москва учрашувида Иқтисодий иттифоқ барпо этиш масаласи мухокама қилиниб шартнома имзоланди. Бунда Грузия кушилганлиги эълон қилинди.

1998 йил 29 апрель учрашувида Б.Ельсин МДХ давлат бошлиқларининг 2000 йилгача раиси, У.Султонов МДХ мамлакатлари ҳукумат раҳбарлари Кенгашининг раиси этиб тайинланди. Шу йилларда 1300 га яқин ҳужжатлар қабул қилиниб аксарияти қоғозларда қолиб кетди.

МДХ давлатлари орасида иккилик, туртлик бешлик тарзида гуруҳлар пайдо бўлиб МДХнинг ҳар томонлама заифланишига олиб келди.

Ўзбекистон Россия билан алоқаларни кенгайтириб бормоқда масалан 1997 йилги савдо обороти 600 миллион А+Ш доллорини ташкил этди. Икки мамлакат уртасида 260 дан ортиқ қушма корхоналар фаолият курсатмоқда.

Украина билан ҳам алоқалар ривожланмоқда 1997 йилда савдо ҳажми 350 миллион долларга етди, 20 та қушма корхоналар фаолият курсатмоқда.

12.3. Кавказ ва Болтиқбуйи мамлакатлари билан Ўзбекистон уртасидаги алоқаларни урнатилиши.

1996 йил 12 майда Ашхабодда Ўзбекистон, Туркменистон, Грузия ва Озарбайжон Президентлари учрашуви бўлиб утди. Бунда темир йул транспортини мувофиқлаштириш хақида транзит юк ташиш туғрисида битим имзоланди. 1996 йил 27 май куни И.А.Каримовнинг Озарбайжонга давлат ташрифи бўлиб икки қардош малакат уртасида алоқаларни ривожлантириш туғрисида бир қатор ҳужжатлар имзоланди. 1998 йил 8 сентябрда Бокуда Буюк ипак йулини қайта тиклашга бағишланган Европа-Кавказ-Осиё (ТРАСЕКА) транспот тармоғини ривожлантиришга бағишланган халқора анжуманда И.А.Каримов нутқ, сузлаб, Жаҳон давлатлари Хамжамиятини иқтисодий интеграциялашувида ТРАСЕКА нинг роли катта эканлиги туғрисида маъруза қилди. Шу йул очилгандан бери 660 тонна 470 миллион долларлик юклар ташилди. ТРАСЕКА шимолий йуналишга нисбатан 2 минг км қисқарди ёки 12 миллион доллар тежалди.

1995 йил июн ойида Латвия ва Литва давлатларига Президент И.А.Каримовнинг ташрифи бўлиб бир қанча ҳужжатлар имзоланди жумладан электр ускуналари, шакар, эфир мойи ва қора метал сотиб олинди.

Латвияга ипак, пахта ва бошқа маҳсулотлар етказиб бермоқда. Транспортга ҳужалик коммуникацияси, денгиз йулига, Клайпед бандаргоҳидан фойдаланишга келишиб олинди.

+исқача хулосалар:

1. МДХ ни ташкил этишдан асосий мақсад мустақил давлатлар ўртасидаги иқтисодий, маданий, умуминсоний алоқаларнинг янада бузилиб кетишига йўл қўймаслик, МДХ ўртасида икки томонлама ва кўп томонлама иқтисодий, савдо ва маданий ҳамкорликни ривожлантиришга қаратилди.

2. МДХ га кирган мамлакатлар билан бевосита ва кўп томонлама муносабатларни ривожлантириш Ўзбекистон ташқи сиёсатининг устивор йўналишларидан ҳисобланади.
3. Ўзбекистон МДХ ва барча кўмиталари ва муассасаларининг энг фаол аъзоси бўлиб, ташқи сиёсий , савдо, иқтисодий ва бошқа имзоланган шартномаларни фаол бажариб келмоқда.

Таянч иборалар:

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги, кўп томонлама муносабатлар, иқтисодий интеграция.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Собиқ СССР дан ажралиб давлат мустақиллигини кўлга киритган республикалар яна нима учун МДХ ни туздилар? Уларнинг ҳар бири ўз хўжалигини ўзи мустақил юритаверса бўлмасмиди?
2. Нега МДХ мамлакатлари билан кўп томонлама муносабатларни ривожлантириш Ўзбекистон ташқи сиёсатининг устивор вазифаси ҳисобланади?
3. Ўзбекистоннинг МДХ даги иштироки унинг учун нимани беради?

Адабиётлар:

1. И.А.Каримов «Ўзбекистон ХХ1 аср бусағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолотлари» - Т.: «Ўзбекистон», 1997. 312-бет.
2. И.А.Каримов. «Ўзбекистоннинг уз истиқлол ва тараққиёт йули», Т.: «Ўзбекистон», 1992 й. 29-бет, 31-32 бетлар.
3. И.А.Каримов «Амир Темур фахримиз ғуруримиз», «Халқ сузи», 1996. 25октябрь.
4. «Халқ сузи», 1998 йил 10 сентябрь.
5. И.А.Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. Том-9, 2001.
6. И.А.Каримов. «Империя даврида бизни иккинчи даражали одамлар деб ҳисоблашар эди.» 2005.
7. И.А.Каримов. Ватанимиз тинчликлиги ва хавфсизлиги ўз куч-қудратимизга, халқимизни ҳамжихатлиги ва букилмас иродасига боғлиқ. 29 апрель, 2004.
8. www.google.ru

13-Маъруза. Ўзбекистоннинг хорижий мамлакатлар билан сиёсий, иқтисодий ва маданий алоқалари.

13.1. Ўзбекистон ва А+Ш ўртасидаги давлатлараро алоқаларнинг ўрнатилиши. икки давлат ўртасидаги ҳамкорликларнинг чуқурлашиши.

13.2. Ўзбекистон билан Европа мамлакатлари ўртасида дипломатик алоқаларни йўлга қўйиш ва ўзаро савдо иқтисодий ҳамкорликнинг қарор топиши.

13.3. Ўзбекистон Республикасининг Туркия,Покистон, Саудия Арабистони, Миср, Ҳиндистон, Эрон давлатлари билан дипломатик, маданий иқтисодий ҳамкорликни қўйиш ва ривожлантирилиши.

13.1. Ўзбекистон ва А+Ш ўртасидаги давлатлараро алоқаларнинг ўрнатилиши. икки давлат ўртасидаги ҳамкорликларнинг чуқурлашиши.

Ўзбекистон билан А+Ш ўртасидаги алоқалар мустақилликнинг дастлабки йилларидаёқ йўлга қўйилди. 1992 йил 15-16 февраль кунлари А+Ш давлат котиби Жеймс Бейкер Ўзбекистонга расмий ташриф буюрд ва икки давлат ўртасида дипломатик алоқалар ўрнатилди.

1993 йили Америка-Ўзбекистон савдо палатаси тузилди. Ушбу қўшма палата икки томонлама савдо-иқтисодий алоқаларни ривожлантиришга кўмаклашиши ва Ўзбекистон иқтисодиётига Америка сармоясини жалб қилиш вазифасини ўз олдига қўйди. Бугунги кунга келиб, ушбу палата мамлакатимизда фаоллик кўрсатаётган ёки Ўзбекистонга қизиқиш билан қараётган 63 та Америка компаниялари ва хусусий ташкилотларини, шунингдек етакчи ўзбек корхоналари ва иқтисодий идоарларини бирлаштирган. Америка-Ўзбекистон савдо палатаси аъзолари қаторига "Боинг", "Уайнд-энд", "Кейс", "Кока-кола", "Катерпиллер", "Каргил", "Энрон", "Эксон", "Ньюмонт голд", "Тексако", "Эрон оий газ интернешнл" каби жаҳон бозорларида тан олинган компаниялар киради.

1992-98 йиллар давомида Америка сармоялари иштирокида 200 тадан ортиқ Ўзбекистон-Америка қўшма корхоналари ташкил топди ва фаолият кўрсатмоқдалар. Булар орасида 1992 йилад олтин қазиб олиш бўйича "Зарфшон-Ньюмонт" Ўзбекистон-Америка қўшма корхонаси ташкил этилагн эди. Корхонанинг муассиси Американинг "Ньюмонт Майнинг Корпарейшн" компаниясидир. Ушбу корхона Мурунгов кон ағдармаларининг мигнераллашган уюмидан олтин ажратиб олиш мақсадида барпо этилган. +иймат 220 миллион А+Ш долларига тегнг бўлган завод қурилиши 1993 йил октябрида бошланди ва бор-йўғи 18 ойда - 1995 ил майда тугатилди. 1995 йилда қўшма кохона олтининг биринчи туркумини ишлаб чиқарди.

Ўзбекистон саноатининг бугунги кундаги рванақи учун А+Ш сармоясини киритилиши катта аҳамиятга эга бўлмоқда.Масалан: А+Ш даги хорижий хусусий самоялар корпорацияси ОПЕК ажратган 400 миллион А+Ш доллари Ўзбекистонда газ саноатини ривожлантиришга хизмат қилаётган бўлса, А+Ш нинг Экспорт-Импорт банки (Эксимбанк) 800 миллион А+Ш доллари ҳажмидаги кредити билан Ўзбекистонда ўндан ортиқ лойиҳаларни амалга оширишда иштирок этмоқда. Жумладан: Кўкдумалоқ Компрессор станцияси,

Бухоро нефтни ғайта ишлаш заводи, Шўртангаз кимё мажмуи ва бошқалар шулар жумласидандир.

Ўзбекистон ва А+Ш ўртасидаги савдо-иқтисодий алоқаларини ривожланиб боришида "Кейс корпорейшен" компанияси алоҳида ўрин тутмоқда. 1994 -1998 йиллар давомида ушбу компаниянинг 1554 та Кейс русумли тракторлари, 825 та комбайнлари Ўзбекистон томнидан сотиб олинди. Ҳозирги пайтда "Кейс корпорейшен" компанияси билан ҳамкорликда учта кўшма корхона фаолият кўрсатмоқда. 1998 йил 3 декабрда Ўзбекистон Президенти И.Каримов ва корпорация раҳбари Жан Пьер Россо ўртасида бўлиб ўтган мулоқотдан кейин ушбу компания ўзининг тўртинчи корхонасини очиш масаласида келишиб олинди. Мазкур компаниянинг хизмати билан Ўзбекистон деҳқонлари замонавий илғор техникаларга эга бўлмоқдалар.

Ўзбекистон ва Америка ўртасидаги тенг ҳамкорликдаги олиб борилаган маданий иқтисодий алоқалардан қониқиш ҳосил қилган икки давлат ўртасидаги муносабатлар чуқурлашиб, сиёсий маслаҳатлашувлар ҳам муҳим ўрин тутаётганлиги, бу муносабатларнинг ўзаро ишонч ва ҳурмат асосида ривожланаётган икки мамлакатнинг кўплаб халқаро муаммолари бўйича яқин ва ўхшаш нуқтаи назар эканлиги намоён бўлиб бормоқда.

13.2. Ўзбекистон билан Европа мамлакатлари ўртасида дипломатик алоқаларни йўлга қўйиш ва ўзаро савдо иқтисодий ҳамкорликнинг қарор топиши.

"Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамияти билан ҳамкорлик қилишда Европанинг имкониятлари миллий манфаатларимиз нуқтаи назаридан ҳаёти муҳимдир. Европа ва бутун /арб - юксак технологилар ва инвестициялар манбаидир, ҳозирги замон демократияси ва инсон ҳуқуқларининг рамзидир. Буларнинг барчаси ХХІ асрга хавфсизлиги таъминланган ва барқарор ривожланаётган даражада тараққий этган ва замонавий демократик давлат бўлиб кириш мақсадида янгиланиш ва тараққиётини ўзининг миллий стратегик вазифаси қилиб олган, ёш Ўзбекистон давлати учун ҳаётий заруриятдир". И.Каримов Европа мамлакатларининг Ўзбекистон учун муҳимлигига ана шундай юқори баҳо берар экан, мустақилликни биринчи йилларидаёқ Европа мамлакатлари билан алоқарни ўрнатиш мақсадида 1993 йил 28 апрел куни Германияга расмий ташриф билан борди. Бу беш кунлик ташриф Ўзбекистонни Европа сари йўлини очди. 1995 йил апрелда Германия федерал Президенти Роман Герцогнинг Ўзбекистонга расмий ташрифи, 1995 йил 14-15 ноябрда И.Каримовни ГФР га иккинчи ташрифи икки мамлакат ўртасидаги ҳамкорлик муносабатларини янги поғонага кўтарди. Икки мамлакат ўртасидаги товар айирбошлаш ҳажми 1994 йил 209.2 миллион А+Ш долларини ташкил этган бўлса, 1995 йилнинг тўққиз ойидаёқ 226 мин. А+Ш доллрани ташкил этган. Бугунги кунда Ўзбекистонда 60 га яқин Герман сармоялари иштирокида фаолият кўрсатаётган "Мерседес-Бенц", "Алкатель", "Сименс" каби фирма ва компаниялар, К.Аденаур жамғармаси мустақил Ўзбекистон-Германия ҳамкорлигини кашшофлари ҳисобланади. Ўзбекистонда

яшаётган 50 мингга яқин немис миллатига мансуб Ўзбекистон фуқоролари ҳам ушбу ҳамкорликни ривожланиб боришига ўз хиссаларини қўшмоқдалар.

Европанинг ривожланган давлатларидан бири бўлган Францияга И.Каримовни 1993 йил 28-30 октябрь кунларида қилган расмий ташрифи икки давлат ўртасидаги ҳамкорликка асос солди. Ўзбекистон Президенти И.Каримов ва Франция Президенти Ф.Миттеран билан музокаралар олиб борилди. Ф.Миттеран Ўзбекистонни Марказий Осиёда етакчи ўринга эга эканлигини, у Шарқ билан /арб ўртасида ишончли кўприк бўлиши мумкинлигига, ўтмиши буюк бўлган Ўзбекистон доим французларни диққатини тортиб келганлигига тўхталиб, Ўзбекистоннинг ўтмиш ва бугунги кундаги ҳарқатига юксак баҳо берди. Франциянинг пойтахти Парижда Ўзбекистон Республикаси билан Франция Республикаси ўртасида дўстлик, ҳамкорлик тўғрисида шартнома имзоланди. Маданият илмий-техникавий ва маориф соҳасида ҳамкорлик, сармояларни ўзаро рағбатлантириш ва ҳимоялаш тўғрисида битимлар имзоланди. Ўзбекистон Президенти Париж хартиясини имзолаши, шунингдек, Ўзбекистоннинг Европа ва бошқа тараққий этган мамлакатлар билан янада яқинлашуви муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Ҳозирги пайтда Ўзбекистонда "Технип", "Дилепланк", "Рон-пуленк агрошими", "Элф-акитен", "Копико", "Софинфро", "Шомбон са" каби таниқли фирмаларнинг ваколотхоналари очилган.

"Оричейт", "Биомет", "Тереза" Ўзбекистон Франция қўшма корхоналари барпо этилган бўлиб, улар муваффақиятли ихламоқда. Бу корхоналар пафимерия моллари, дори дармонлар ишлаб чиқармоқда, маркетинг сервис ва реклама хизмати билан шуғулланмоқдалар. Францияни "Технил" фирмаси Ўзбекистонда кенг кўламли лойиҳаларини амалга оширишда қатнашмоқда, жумладан: "Ўзбекнефтгаз" корпорацияси билан биргаликда Бухорода нефтни қайта ишлаш заводи қурилди. Завод 300 гектар ерни эгаллаган, қиймати 500 млн А+Ш долларига тенг. 1997 йил 22 августда ишга туширилди. 1996 йилнинг май ойида Франциянинг "Бунг" фирмаси билан Ўзбекистон "Бунг" қўшма корхонасига асос солинган эди. Ушбу қўшма корхона 21 ойда, 181 млн франк турадиган "Хилтон-Тошкент" меҳмонхонасини қуриб битказди. Ўзбекистон-Франция ўртасида товар айирбошлаш ҳажми ҳам ўсиб бормоқда. 1995 йили 16 млн.А+Ш долларини ташкил этган бўлса, 1998 йилга келиб, 172 млн. долларни ташкил этди. Ўзбекистон-Франция ҳамкорлиги фан соҳасида ҳам яхши йўлга қўйилган, ўзбек ва француз тарихчилари томонидан Темурийлар даври тарихи ва санъатини ўрганиш соҳасида катта илмий ишлар амалга оширилиши мўлжалланган.

Ўзбекистон Европанинг нуфузли мамлакати бўлган Буюк Британия билан ҳам ҳамкорлик алоқаларини яхши йўлга қўйган. 1993 йил 15 октябрда Буюк Британия ташқи ишлари бўйича давлат вазири Даглос Хочнинг Ўзбекистонга сафари чоғида икки давлат ўртасида маданият ва таълим соҳасидаги ҳамкорлик битими имзоланди.

Ўзбекистон ўзининг ташқи сиёсий иқтисодий алоқаларида Европа йўналишидаги давлатлар билан ҳамкорликни ривожлантиришга катта эътибор бериб келмоқда. Европа мамлакатлари орасида Италия билан Ўзбекистоннинг

алоқалари собиқ Иттифоқ давридаёқ йўлга қўйилган эди. Ўзбекистон мустақиллигини олганидан кейин бу олақалар янада кенгайиб бормоқда. Италия Ўзбекистонни иқтисодий илмий салоҳиятини яхши билган мамлакатлардан бири бўлгани учун ҳам икки давлат ўртасидаги алоқаларни йўлга қўйиш мақсадида 1992 йил сентябрда биринчилардан бўлиб Италия Ўзбекистонда ўзининг элчихонасини очди. Кейинги йилларда икки мамлакат ўртасидаги алоқалар кенгайиб ривожланиб бормоқда. Икки мамлакат ўртасидаги товар айирбошлаш 1993 йилга нисбатан 1998 йилга келиб уч баробардан кўпроқ ошди. 1996 йил товар айирбошлаш 142 млн. А+Ш доллари ҳажмига тенг келди. Ўзбекистон-Италия ҳамкорлигидаги "Ўзпластитал", қўшма корхонаси республикада катта даромад олаётган корхоналардан биридир. "Ўзбек телком" ва Италия "Стет интернейшнл" корпорациялари ҳамкорликда "Удинет" қўшма корхонасига асос солдилар. Бу қўшма корхона Ўзбекистондаги телекоммуникация тармоқларини такомиллаштириш мақсадида фаолият кўрсатмоқда. Айти пайтда мамлакатимизда 30 дан ортиқ Ўзбекистон-Италия қўшма корхоналари фаолият кўрсатмоқда.

Ўзбекистон, Финландия, Нидерландия, Голландия, Австрия, Бельгия, Швейцария, Италия, Греция, Польша, Венгрия, Чехия, Словакия, Хорватия, Болгария каби Европа мамлакатлари билан сиёсий, дипломатик, иқтисодий ва маданий алоқалар ўрнатди ва бу алоқаларни кенгайтириб бормоқда.

13.3. Ўзбекистон Республикасининг Туркия, Покистон, Саудия Арабистони, Миср, Ҳиндистон, Эрон давлатлари билан дипломатик, маданий иқтисодий ҳамкорликни қўйиш ва ривожлантирилиши.

Ўзбекистон ўз мустақиллигининг биринчи кунларидаёқ урф-одатлари ва тарихий анъаналарига яқин бўлган ва ўрта Шарқ давлатлари билан маданий иқтисодий ва дипломатик алоқаларини йўлга қўйишга киришди.

1991 йил 16-19 декабрь кунлари Президент И.Каримов бошлиқ Ўзбекистон делегацияси Туркия жумҳуриясида бўлди. Туркия Президенти Турғут Ўзол, бош вазир Сулаймон Дэмирэл ва бошқа раҳбарлар, ишбилармонлар турли компаниялар, фирмаларнинг раҳбарлари билан амалий учрашувлар ўтказиб, фикр алмашдилар. Икки мамлакат ўртасидаги давлатлараро ҳамкорликнинг асослари ва мақсадлари тўғрисида шартнома, консуллик ваколотхоналарини айирбошлаш тўғрисида протокол, иқтисодий ва савдо соҳаларидаги ҳамкорлик тўғрисида битм, маданият, фан, таълим, едицина, спорт ва туризм соҳасидаги ўзаро ҳамкорлик тўғрисидаги битим, транспорт ва коммуникация лар соҳасидаги ҳамкорлик тўғрисидаги битим, ахборот айирбошлаш, телевидения ва радио эшиттириш бўйича ҳамкорлик қилиш ҳақида протоколлар, бошқа расмий ҳужжатлар имзоланди.

Ушбу ташрифдан кейин икки давлат ўртасидаги яқинлашув ва ҳамкорлик ривожланиб борди. Ўзбекистонда Туркия элчихонаси очилди ва фаолият

кўрсатмоқда. Ўзбекистонга Туркия давлат раҳбарлари Турғут Ўзол, Сулаймон Дэмирэл, Тансу Чиллер, Месут Илмаз ва Ҳикмат Четинларнинг расмий ташрифи чоғида имзоланган ҳужжатларни икки давлат ўртасидаги муносабатларни кенг қулоқ ёйиб ривожланишига асос бўлди. Икки давлат ўртасидаги ҳамкорликка асосан 50 ортиқроқ ҳужжатлар имзоланди. Икки давлат ўртасидаги ҳамкорлик ва тайёр кийим-кечак ишлаб чиқариш, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш, қўшимча корхоналар қуриш, кадрлар тайёрлаш тизимини ривожлантириш ва бошқа соҳалардаги ҳамкорлиги ривожланиб бормоқда. Икки давлат ўртасидаги товар айирбошлаш 1992 йили 75 млн. А+Ш долларини ташкил этган бўлса, 1997 йилга келиб 320 млн.ни ташкил этди. 1998 йили 275 млн. А+Ш долларини ташкил этди.

Ўзбекистон-Туркия қўшма корхоналарининг сони 200 дан ортиб кетди. Ўзбекистонда фаолият кўрсатаётган фирмалар, компаниялар орасида "Коч холдинг", "Ай сел", "Дамо" фирмаларининг ўрни алоҳида аҳамиятга эга.

1992 йил 27-28 июнда Покистон Ислום Республикасининг бош вазири Муҳаммад Навоз Шарифнинг Ўзбекистонга расмий давлат ташрифи икки давлат ўртасида давлатлараро муносабатлар ва ҳамкорлик принциплари тўғрисида, иқтисодий ва савдо ҳамкорлиги тўғрисида, маданият, соғлиқни сақлаш, фан, техника, туризм оммавий ахборот соҳаларида ҳамкорлик қилиш тўғрисида битимлар имзоланди. 1994 йили Покистон ва Ўзбекистон ўртасидаги ўзаро товар айирбошлаш ҳажми 4.3 млн. А+Ш долларига тенг бўлган, Ўзбекистон Покистонга чарм хом ашёси, пилла, енгил саноат учун машина ва ускуналар етказиб берса, Покистон эса халқ истеъмол моллари, пойабзал, тамаки, тайёр кийимлар, чарм буюмлар, какао ва шакар етказиб беришни йўлга қўйди. Ўзбекистонда Покистон ишбилармонлари ишторикаида 120 та қўшма корхона тузилди. "Табани", "Меркурий", "Метро", "Ласкон", "Тарақа" каби 19 та йирик фирма ва компаниялар фаолият кўрсатмоқда. Икки мамлакат ўртасидаги қатор минтақавий муаммолар, жаҳоншумул лойиҳаларни биргаликда амалга ошириш юзасидан шартномалар имзоланди.

Ўзбекистон ғатор яқин ва ўрта Шарқ ҳамда Араб давлатлари: Афғонистон, Ҳиндистон, Саудия Арабистони, Миср, эрон каби мамлакатлар билан маданий дипломатик, савдо-иқтисодий, йфан-техника, кадрлар тайёрлаш, туризм ва бошқа соҳаларда битимлар, шартномалар имзоланган. Бу давлатлар ўртасидаги ҳамкорлик алоқаларини ривожлантириб, мустаҳкамлаб бориш учун Ўзбекистон барча имкониятларини ишга солмоқда.

Ўзбекистоннинг ташқи сиёсатида қўлга киритган ютуқларидан яна бири шундаки, у Шарқий ва Жанубий Шарқий Осиё мамлакатлари - Хитой, Жанубий Корея, Япония, Вьетнам, Малайзия, Ҳиндистон, Индонезия ва бошқа мамлакатлар билан алоқаларини мустаҳкамлаб, ривожлантириб бормоқда.

Ўзбекистон мустақиллигини қўлга киритган дастлабки пайтларидаёқ, Ўзбекистон ва Хитой халқ Республикаси ўртасида дипломатик муносабатлар ўрнатилди. Ўзбекистон Республикаси ва Хитой халқ Республикаси ўртасида 1992 йил 2 январдан бошлаб элчилар даражасида дипломатия муносабатларини ўрнатиш, элчихоналар очиш тўғрисида қўшма ахборот берилди. Икки мамлакат ҳукуматлари мамлакат ўртасидаги дўстлик, ҳамкорлик муносабатлари, бир-

бирларига ҳужум қилмаслик, бир-бирларининг ички ишларига аралашмаслик, тенглик ва ўзаро манфаатдорлик, шунингдек тинч-тотув яшаш қоидалри асосида ривожланишага келишиб олдилар.

1994 йил 25-26 октябрь кунлари Ўзбекистон Президенти И.Каримовни Хитойга иккинчи марта сафар қилиши мамлакатлар ўртасидаги алоқаларнинг асосий принциплари, ўзаро манфаатли ҳамкорликларни ривожлантириш тўғрисида баённома имзоланди. Тошкент- Пекин, Тошкент-Урумчи ҳаво йўли очилди. Тошкентда бешта Хитой компаниясининг ваколотхоналари очилди. "Ойдин-Мниза" қўшма корхонаси болалар учун кийим кечаклар, Урумчидаги корхона билан "Ташинтерм" бирлашмаси ишлаб чиқараётган кўркам "Термослар ўзининг сифати билан мамлакатимизда машхур бўлди. Ўзбекистон билан ХХР нинг товар айирбошлаш ҳажми 1993 йил 73 млн. А+Ш долларини ташкил этди. Ўзбекистон- Хитой қўшма корхоналарининг сони 72 тадан ошиб кетган.

Ўзбекистон билан Жанубий Корея ўртасидаги ўзаро савдо иқтисодий алоқалар алоҳида аҳамиятга эгадир. Ўзбекистон ва Жанубий Корея ўртасида дипломатик алоқаларга 1992 йил март ойида асос солинди. 1992 йил 19 июнда Ўзбекистон Президенти И.Каримов Жанубий Кореяга давлат ташрифи билан борди. Бу ташриф чоғида икки мамлакат ўртасида савдо, маданий техникавий алоқаларга асос солинди. Ўзбекистон Президенти И.Каримов ва Жанубий Корея Президенти Ким Ен Самнинг Ўзбекистонга ташрифи икки мамлакат ўртасидаги ҳамкорликни ривожлантиришни янги босқичга кўтарди.

И.Каримов 1992 йилги сафари чоғида "ДЭУ" компаниясига қарашли "Паблик Матрос" заводида бўлиб завод ишлари билан танишар экан, "Ўз ДЭУ авто" қўшма корхонасининг тамал тошини қўйди. Республика Вазирлар Маҳкамаси 1992 йил ноябрда Андижонга Асака автомобил заводини куриш тўғрисида қарор қабул қилди. Бу заводга нисбатан қисқа муддатда - учун ичида курилиб, ишга туширилди. завод курилишига жалб этилган маблағнинг 52 % ни Ўзбекистон, 48 % Жанубий Корея ҳисобига туғри келади. 1996 йил 25 мартда заводнинг 1 босқичи фойдаланишга топширилди. "DAMAS" русумидаги кичик автобус чиқара бошлади. кейинги босқичларда "ТИКО" ва "НЕКСИЯ" машиналарини чиқара бошлади. келишуга кўра қисмларнинг 30 % , кейинроқ эса 70 % мамлакатимизда ишлаб чиқариш мўлжалланган эди. Ана шу келишувга кўра яна бир нечта қўшма корхоналари асос солинди. жумладан "УЗ КОРАМ" , "УЗ ДОНГ" , "УЗ ТОНГ ХОН" , "УЗ ДОНГ ЯНГ" қўшма корхоналари шулар жумласидан бўлиб, булар машиналарни бампер ва ускуна понелларини , уриндиклар, автомобил бўлаклари , ички эҳтиёт қисмлар ва бошқа ускуналар тайёрлаб берди. шу жумладан автомобил глушителлари, филдирак - дискалари ҳам чиқариш кўзда тутилган эди. бу қўшма корхоналар муваффақиятли фаолият курсатмоқда.

Шарқнинг энг ривожланган мамлакати Япония билан Ўзбекистоннинг ҳамкорлиги 1994 йил 16- 19 майда бошланди. Ўзбекистон Делегацияси расмий ташриф билан Японияда бўлиб 2 давлат ўртасидаги муносабатларнинг асосий принциплари қўшма баёнотва бир қатор расмий

хужжатлар имзоланди. Ўзбекистон Делегацияси машҳур "Панасоник" концернининг раҳбарлари билан концернининг филиалини очишга келишилди. Республикада "Панасоник" маҳсулотларини сотиш йўлга қўйилди.

Ўзбекистонда Япониянинг дунёга машҳур "Мицуи ва ХО, ЛТД", "Мицубиси корпорейшн", "Чори" компанияларининг доимий ваколотхоналари фаолият кўрсатмоқда. Япония ҳукумати Кўкдумалоқ нефть-газ конденсати конини ўзлаштиришда, Бухоро нефтини қайта ишлаш заводини таъмирлашда, телеалоқа тармоқларини таъмирлашда ўз сармоялари билан қатнашдилар.

1995 йилдан буён Япониянинг Ўзбекистон иқтисодиётига киритган сармояси бир миллиард А+Ш долларидан ошиб кетди. Ўзаро товар айирбошлаш ҳажми эса 1998 йилда 117 млн. А+Ш долларини ташкил қилди.

1999 йилдан бошлаб Япония Ўзбекистон учун янги имтиёзли кредитлар вилоятлардаги телекоммуникация соҳасини замонавийлаштириш учун 12.69 млрд., оналар ва болалар соғлиғини муҳофаза қилиш соҳаси учун 670 млн. иен сарфлаш кўзда тутилган.

Бу алоқалар йилдан йилга ривожланиб бормоқда, фан, кадрлар тайёрлаш соҳаларида ҳам икки давлат ҳамкорлиги ривожланмоқда.

Ўзбекистон Малайзия, Индонезия, Вьетнам, Таиланд, Австралия, Комбоджа ва бошқалар қатор Шарқ ва тинч океани ҳавзаси, Осиё ва Окения минтақасидаги давлатлар билан ўзининг дипломатик савдо-иқтисодий ҳамкорликларини ўрнатган, ҳар томонлама ривожланиб бормоқда. Мазкур мамлакатлар билан яқиндан, узоқ муддатли ҳамкорлик қилишимиз, савдо-иқтисодий алоқаларни кенгайтириб бориш, ҳар икки томоннинг мавжуд имкониятларидан фаол фойдаланиш учун катта истиқболлар очиб бермоқда. Бу эса мамлакатимизни иқтисодий тараққиётида муҳим аҳамият касб этади.

+исқача хулосалар:

1. Ўзбекистон ўзининг ташқи сиёсатида дунёнинг етакчи давлатлари билан ҳамкорлик қилишга алоҳида эътибор бериб келмоқда. Ўзбекистоннинг А+Ш билан кўптомонлама муносабатларни ривожлантириш биз учун устивор аҳамиятга эга. Бу алоқалар турли соҳаларда амалга оширилиб ўзининг ижобий натижаларини бермоқда.
2. Ўзбекистон жаҳон ҳамжамияти билан ҳамкорлик қилишда Европанинг имкониятларидан миллий мафаатларимиз нуқтаи назардан фойдаланиш ҳаётий муҳимдир. Европа ва бутун /арб юксак технологиялар ва инвестициялар манбаидир, ҳозирги замон демократияси ва инсон ҳуқуқларининг рамзидир.
3. Ўзбекистон ўз урф-одатлари ва тарихий анъаналарига яқин бўлган яқин ва ўрта Шарқ давлатлари билан маданий-иқтисодий алоқаларни жадал суръатларда олиб бормоқда.
4. Ўзбекистоннинг ташқи сиёсатида марказий ва жанубий шарқий Осиё мамлакатлари алоҳида рооль ўйнайди.

Таянч иборалар:

Яқин ва ўрта Шарқ мамлакатлари, Тинч океан ҳавзаси мамлакатлари, А+Ш. Оврупа мамлакатлари, дипломатик. иқтисодий алоқалр, жаҳон иқтисодиётига қўшилиш.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Ўзбекистоннинг А+Ш билан иқтисодий ва маданий алоқаларида қайси йўналиш етакчи ҳисобланади?
2. Ўзбекистоннинг Япония ва жанубий Корея давлатлари билан ҳамкорлигида қандай корхоналар қурилганини айта оласизми?
3. Ўзбекистоннинг ғарбнинг ривожланган мамлакатлари билан муносабатлари ўрнатишга ёндашувлари қандай?
4. Ҳорижий сармоядорлар мамлакатимиз табиийресурсларини ўз манфаатлари йўлида жадал ўзлаштирмоқда, одамларимизни энг тарзон ишчи кучи сифатида ишлатмоқда деган гап-сўзлар қулоққа чалинмоқда, буни қандай изоҳлаш мумкин? Бир "оға" дан қутилиб, бошқалар изнига тушиб қолмаймизми?

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Ркспубликасининг Конституцияси. Т.: "Ўзбекистон",1992 йил
2. Каримов И.А "Ўзбекистон иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш йўлида" - Т.: "Ўзбекистон",1995
3. Каримов И.А. "Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли" Т.: "Ўзбекистон". 1992
4. Каримов И.А "Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ватарққиёт кафолотлари". Т.: "Ўзбекистон". 1997
5. И.А.Каримов. Ўзбекистонда демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришниг асосий йўналишлар. «ўзбекистон овози», 31 август, 2002.
6. И.А.Каримов. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашморқ керак. Том -10, 2002.
7. И.А.Каримов. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. Том-13, 2005.
8. www.google.ru

14-Маъруза. Демократия. Демократиянинг асосий концепциялари

14.1. Демократия тушунчаси, демократик жараёнларнинг шарқона узига хос хусусиятлари.

14.2. Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини қуришга йул тутилганлиги.

14.1. Демократия тушунчаси, демократик жараёнларнинг шарқона узига хос хусусиятлари.

Давлат қурилишининг олий, маданий шакли демократиядир ва у қуйидаги асосий тамойилларга таянади:

- халқнинг эркинлиги ва иродаси;
- фуқароларнинг тенг ҳуқуқлиги;
- инсон ҳуқуқларининг устиворлиги;
- ҳокимият органларининг сайланиб қуйилиши;
- уларнинг сайловчиларга бўйсунуши;
- танлаш йули билан шаклланадиган давлат органлари олдида ҳисоб беришга бурчлилиги;
- ҳокимият органларининг тақсимланиши.

/арб демократиясини шарқ мамлакатларига жорий этиш мумкин эмас. Хар бир халқ хур фикрлаш даражаси, воқеа ва ҳодисаларга ўз муносабатини билдириш, уни баҳолаш мезони, ўзининг тарихий келиб чиқиши, қадимий анъаналар асосида шаклланган турмуш тарзи ва табиати билан белгиланади. Гарб демократиясида ҳудбинлик, Шарқ демократиясида эса аксинча-андишалилик, Гарбда катталарни сенсираш, Шарқда эса ўзидан катталарга, раҳбарга ҳурмат билан қараш, Гарбда тап тортмай гапириш, Шарқ демократиясида мулоҳаза юритиб, ақл билан иш тутиш анъаналари мавжуд. Худди шу кадрлар ва мезонларни қур-қуруна қучириш, нусха олиш хар қандай тақлидчи миллатни инкирозга олиб қелади.

Юқоридагиларни қуқуқлаштириш ва жаҳон тажрибасини урганиш асосида "Ўзбек модели" вужудга келди. "Ўзбек модели" ўзига хослиги, ўзининг қучли прагматизми, шовқин-суронли сафсатабозлик ҳамда популизмнинг йқлиги билан ажралиб туради.

14.2. Ўзбекистонда фуқаролик жамиятини қуришга йул тутилганлиги.

Фуқаролик жамиятида авваллари давлатга, давлат тузилмаларига тааллуқли бўлган қупгина масалалар фуқаролар томонидан, уларнинг ташкилотлари томонидан амалга оширилади. Сиёсий, иқтисодий ҳаётда фуқаролар кенг, фаол иштирок этиш имқониятлари кенгайди. Давлат тузилмалари ўстидан Фуқароларнинг таъсирчан назорати ўрнатилади. Бу эса жамиятдаги давлат, шахс, нодавлат ташкилотлари ўртасида янғича, фуқаролар манфаатларига хизмат қилувчи муносабатларга келтиради. Давлат жамиятнинг ривожланишига ижобий таъсир қилса, ўз навбатида фуқаролик жамияти асло давлатни заифлаштирмаган ҳолда ўнинг такомиллашувига шароит яратади.

Албатта хар қандай мамлакат ривожланган, фуқароларнинг орзу-

истакларини тула кондира оладиган жамият куришни орзу қилади. Ўзбекистон шундай жамият куриш йулидан бормокда.

Кучли жамиятга утишда мухим шартлардан бири - бу фукаролар онги ва карашидир. Онгли инсонларнинг бирикмаси жамият булса, кучли жамият юксак онгли шахслар бирикмасидир. Фукаролик жамияти куришда фукаролар иштирок этади. Иштирок онгли булганда самара беради. Фукаролик жамияти юксак онгли, билимли, маданиятли, маънавияти юкори - холис ва эркин фикрловчи хар кандай тобеликдан холи кишилар жамияти булади.

+исқача хулосалар:

Хлоса қилиб айтганда Ўзбекистонда амалга оширилаётган кенг кўламдаги демократик ислохатлар инсон манфаатлари учун хизмат қиладиган, унинг турмиш фаровонлиги, қобилияти, таланти ва истьебодини рўёбга чиқаришга қаратилган фуқоролик жамиятини куришга қаратилган. Ўзбекистондаги фуқоролик жамияти, унинг хуқуқий давлати яратиб берган кенг имкониятлар, жумхуриятимиздаги ўзига хос хусусиятларга мувофик шароитда мавжуд бўлиб турган демократия туфайли юзага келган ва тобора кучайиб бороётган қулайликлар натижасида ўлкамизда миллий, ахлоқий, диний кадриятлар тикланиб мустақиллигимизнинг маънавий заминлари теранлашиб, хуқуқий маданият ўсиб бормокда. Буларнинг хаммаси иқтисоди ва сиёсий мустақиллигимизнинг қомусий оқибати ва бундан кейинги ўсиши, ривжланиши ва мустахкамланишининг омили, маънавий камолатнинг зарурий шартидир.

Таянч иборалар:

Демократик жамият, шарқона демократия, фуқоролик жамияти, давлат, ўз-ўзини бошқариш, хуқуқ, эркинлик, бурч.

Назорат ва муҳокама учун саволлар:

1. Демократия нима? Дунё демакрatik давлатлари конституцияларида бу масала ўзининг қандай ифодасини топган?
2. Кейинги йилларда шарқона демократия хақида гапирилмокда. Айтингчи, шарқона демократиянинг мохияти нимада?
3. Нима учун демократиянинг душманлари бор? Улар кўпми? Демократия учун кураш йўллари, демократиянинг химоя қилиш усуллари қандай?
4. Парламент аъзолари - «Халқ хизматкори» эканлигига сиз розимисиз? Ўз фикрингизни асосланг.
5. Фуқоролик жамиятининг маъноси қандай? Уни давлат тушунчаси билан ифодалаш мумкинми?

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т. "Ўзбекистон", 1992.10-11, 3-40 бетлар.

2. Узбекистон Республикасининг Фуқролик кодекси. Т. "Адолат", 1996
- Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ аср бусагасида. Т. "Ўзбекистон", 1997. 137-156 бетлар.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. Т. "Ўзбекистон", 1998. 19-22 бетлар.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ асрга интиломда. Т. "Ўзбекистон", 1999. 9, 31, 99-100 бетлар.
5. Н. Жураев. Агар огоҳ сен. Т. "Шарк", 1998. 17-40 бетлар.

15-Маъруза: Мустақиллик ва Ўзбекистонда демократик жамиятга ўтиш жараёни.

15.1. Мустамлака ва ярим мустамлакачиликдан озод бўлган давлатларда сиёсий ўтиш даврининг зарурлиги.

15.2. Ўзбекистонда ўтиш даврининг бошланиши ва унинг ўзига хос хусусиятлари.

15.3. Ўтиш даврида демократик жараёнларни шакллантириш асосида фуқаролик жамиятини қуришнинг негизларини вужудга келтириш жараёнлари.

15.1. Мустамлака ва ярим мустамлакачиликдан озод бўлган давлатларда сиёсий ўтиш даврининг зарурлиги.

Мамлакатлар тараққиёт тажрибалари кўрсатмоқдаки, мустақилликни қўлга киритган давлатлар ўзларининг юксак даражасига бирдагина эмас, балки маълум бир тарихий босқичларни босиб ўтганлар. Ана шу босқичларнинг биридан иккинчисига ўтишларида, албатта, ўз бошларидан маълум бир оралик босқични босиб ўтганлар. Бундай босқич барча мамлакатлар учун умумий қонуният ҳисобланиб, политологияда ўтиш даври дейилади.

Хўш, ўтиш даври нима учун умумий қонуният ҳисобланади? Чунки мамлакатнинг бир ижтимоий тузумдан иккинчисига ўтиши жуда мураккаб жараён ҳисобланади. Бу давр эскининг ўлиши, янгининг шаклланиши билан боғлиқдир. Бу жараёнда тараққиёт талабларига жавоб бераётган, давлат сиёсий ҳаёти билан боғлиқ бўлган барча механизмларни тугатиб, унинг ўрнига тараққиёт эҳтиёжларига жавоб берадиган янги механизмларни шакллантириш жараёнлари кечади.

Ўтиш даврининг зурурлиги ва унинг ўта мураккаб муаммоси – бу эски тузум, унинг тартиб қоидалари, анъаналар, бошқарув тизими, маънавий-мафкуравий салоҳияти ва дунёқараши билан яшаган аҳолини тубдан янги шаклланаётган тузумга ўрганиш, мослашиши, яна ҳам аниқроғи, уларни кўникиши билан боғлиқдир. Бугунги кунда дунёнинг тараққий қилган мамлакатлари тажрибалари кўрсатмоқдаки, улар қандай тарихий босқичларни босиб ўтмасинлар, уларнинг бугунги юксак даражага, аҳолининг фаровонлигига эришишларини таъминлаган асосий омил – демократик тараққиёт йўлини танлаганлиги ва эга бўлганидир.

Ўтиш даври тараққиётининг алоҳида босқичи эмас, балки демократик тамойилларга асосланган жамиятни вужудга келтириш учун зарур бўлган, заминларни тайёрлаш учун зарур бўлган оралик муҳлат ҳисобланади.

Маълумки, демократия фақат моддий ва маънавий тараққиёт омили бўлибгина қолмасдан, шунинг билан бирга, шу жамият инсоннинг ўз-ўзини анлатишни, қадр-қимматини таъминлашни ҳам кафолатлайди.

Демократия тамойилларни таъминланган ва тараққиётга эришган бир қатор мамлакатларнинг тажрибаларидан маълумки, бу жамиятга ўтишнинг асосан учта йўли вужудга келди. Уларнинг биринчиси классик йўл ҳисобланади. Ўтиш даврининг бу йўлининг хусусияти шундаки, у узоқ тарихий даврда амалга ошади ва мамлакат иқтисодий ҳаётида хусусий мулкчилик етакчи ўрин эгаллайди. Бу аҳолининг иродасидан ва моддий аҳолининг

мураккаб ҳолатига тушишидан қатъий назар, уларни шаклланаётган тартибга ўрганиш ва кўнишга мажбур қилиб боради.

Шунинг учун бу йўлни ўз бошидан кечирган Оврупа мамлакатларида жуда катта сиёсий бурҳонлар, инқилоблар содир бўлган эди. Бу йўлдан борган мамлакатлар 2-2,5 асрдан иборат бўлган ўтиш даврида демократик қадриятларни шакллантирдилар ва бксак тараққиёт даражаларига кўтарилдилар.

Ўтиш даврининг иккинчиси инқилобий йўл ҳисобланади. Унинг характерли хусусияти шундаки, давалт ҳаётида вужудга келтирилган иқтисодий салоҳият, фан, техника ва технология имкониятлари ҳамда аҳоли турмуш тарзининг нисбатан юқори даражасига эришилганлиги асосида мамлакат сиёсий ҳокимияти бир тизимдан иккинчисига ўтади. Яъни эски ҳокимият ва бошқарув ўрнатилади. Бу ўз навбтида мамлакатнинг иқтисодий, ижтимоий ва маънавий-маърифий соҳаларининг жадал суръатлар билан олиб келади. Инқилобий йўл учун асосий шарт шуки, бунда демократик тамойилларнинг бир қатор куртаклари, албатта, эски тизим шароитида шаклланаётган бўлишидир. Ҳеч бўлмаганда ана шу шароитнинг вужудга келиши зарурдир. Ўтишнинг бу йўлини собиқ жаҳон социализм тизимида кирган Оврупанинг айрим мамлакатлари ўз бошидан ўтказмоқдалар. Тўғри, уларнинг айримларида бу жараён ўта мураккаб кечмоқда. Муҳими, ана шу мураккаб ҳолатларга қарамадан, демократик жараёнлар ривожланиши учун имкониятлар вужудга келмоқда.

Ўтиш даврининг учунчи йўли, босқичма-босқич ёки эволюцион йўл ҳисобланади. Унинг характерли хусусияти шундаки, ҳокимият кўлга ўтгач, унинг эски механизмлари бирдан йўқотилиб юборилмасдан, аста-секинлик билан тугатилиб борилади, уларнинг ўрнига янгилари вужудга келтирилади. Сиёсий соҳада амалга ошириладиган ана шу тадбирларга мос равишда янги равишда янги иқтисодий тизим ва маънавий-мафкуравий салоҳият шакллантиради.

Ҳўш нима учун аста-секинлик билан ўтиш зарурияти туғилади? Чунки, мустақиллик туфайли ўтиш авдри бошланиши янги сиёсий тизимнинг иқтисодий заминлари, халқнинг моддий даражалари бир томондан заиф бўлса, иккинчи томондан эски тузумга мослашган бўлади. Бундан ташқари халқнинг дунёқараши, моддий бойликларни яратишга бўлган муносабатларида эски тузум асоратлари кучли бўлади. Ана шу сабабларга кўра, ўтишнинг эволюцион йўлида, эскиларидан ҳам уддабуронлик билан фойдаланилади ва янгиси вазминлик билан яратилади.

Ўтишнинг эволюцион йўлининг ижобий томони шундаки, халқни янги сиёсий ва иқтисодий ҳаётга аста-секинлик билан «мослаштирилиб» борилади. Бу эса, жамиятда содир бўлиши мумкин бўлган социал «портлашларнинг» олдини олиш, қарама-қаршиликларни бартараф этиб бориш имкониятини яратиб беради.

Тажриба куўрсатмоқдаки, мустамлака ва ярим мустамлакамда бўлган мамлакатларнинг қайси бири ўтишнинг учинчи, яъни эволюцион йўлини танлаган бўлса, улар ўз олдига қўйган мақсадларига эришиб келмоқдалар.

Бундай мамлакатларнинг қайси бири ўз мустақиллигини қўлга киритгандан кейин, янги жамиятга ўтишнинг инқилобий йўлидан борган бўлсалар, уларда катта социал «портлашлар» содир бўлмоқда. Бунинг оқибатида жамият гуруҳларга бўлиниб, улар ўртасида ҳокимият учун курашлар содир бўлмоқда ва фуқаролар урушлари вужудга келмоқда.

Ўтишнинг у ёки бу йўлини танлашда умумий қонуниятлар билан бирга ҳар бир мамлакат ва миллатларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш ҳам катта амалий аҳамиятга эгадир. Шу маънода биронта мамлакатга бошқа мамлакатларнинг тажрибаларини айнан тадбиқ қилиб бўлмайди. Аммо, уларнинг барчаси учун ўтиш даврининг зарурлиги умумий қонуният ҳисобланади.

15.2. Ўзбекистонда ўтиш даврининг бошланиши ва унинг ўзига хос хусусиятлари.

Ўзбекистон сиёсий мустақиллигини қўлга киритишнинг ҳуқуқий асосларининг яратилиши Олий Кенгашнинг иккинчи сессиясида 20-июнь 1990 йил қабул қилиниши билан бошланди. Унинг ўз сиёсий мустақиллигини тўла қўлга олиши, ҳамда янги жамиятга ўтиш даври 1991 йилнинг 31 августидан Олий Кенгашнинг навбатдан ташқари ўтказилган олтинчи сессиясида «Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисида Олий Кенгаш баёноти»нинг эълон қилиниши ва «Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг асослари тўғрисида»ги қонуннинг қабул қилиниши Ўзбекистоннинг амалда ўз мустақиллигини ва сиёсий ҳокимиятни қўлга киритилгани билан характерланади.

Ўзбекистоннинг ва МДХнинг бошқа давлатларида янги жамиятга ўтиш бир қатор хусусиятларга эга. Жумладан, ўтиш даврининг классик йўлини ўз бошидан кечирган мамлакатларнинг аксарият қисми ўз мустақиллигига тўла эга бўлган ҳолатда, янги жамиятга ўтиш жараёнини амалга оширган эдилар. Ўтишнинг инқилобий йўлидан борган мамлакатлар эса, жаҳон социализм тизими барбод бўлиши ва уларнинг мустақил йўлни танлаши билан бошлаган эди. Ўзбекистон эса амалда собиқ марказга қарам ҳолатидан, мустақилликка эришиш билан ўтиш даври бошланган.

Ўзбекистон учун сиёсий ўтишнинг мураккаблиги шунда эдики, давлат ҳокимияти, бошқарув тизими ва бошқа институтлар собиқ марказ томонидан вужудга келтирилган ва тоталитаризм тизими ўзининг тўла ҳукмронлигини ўрнатган эди. Бу тизимни бир «зарба» билан тугатиш, яна ҳам аниқроғи қонунларни бугун қабул қилиб, эртага улар асосида демократик жамиятга ўтиш мумкин эмас эди. Чунки тоталитаризм тизими қудратли куч сифатида ўз таъсирини барча соҳаларга ўтказиб, жамиятда амалда системага айланган эди. Бундан ташқари аҳолининг ҳам тоталитаризм иллатларидан қутилиши янги дунёқараш ва тартиботларга қўниқиб боришини таъминлаш мураккаб эди. Боз устига мустақилликнинг дастлабки йилларида қарамлик ҳолатига тушиб қолиш хавфи бутунлай тугумаган эди.

Ана шундай вазиятда демократик жамиятга ўтишнинг энг мақбул йўлини танлаш зарур эди. Республикамиз президентининг бу мураккаб шолатдан чиқиб

кетиш борасида танлаган эволюцион йўли ўзининг тўғри эканлигини ўтган давр ичида амалга оширилган ишлар натижалари тасдиқлади.

Ўзбекистонда танлаган эволюцион йўлнинг муваффақияти шундаки, унга биноан ўтиш даври бошланган пайтда давлат ҳокимиятнинг айрим механизмларидан, айниқса унинг кадрлар салоҳиятидан ҳам унумли фойдаланилди. Бу эса янги қурилмқчи бўлган демократик жамиятнинг кадрларини ва давлат ҳокимияти механизмларини вазминлик билан аста-секин шакллантириш имкониятини берди.

Ўзбекистонда ўтиш даврида амалга оширилиши зарур бўлган вазифалар кўлами тўғри белгилаб олинди. Ўтиш даври шунинг учун ҳам умумий қонуниятки, у эски умри тугаган жамият асоратлари билан янги қурилмоқчи бўлган жамият барҳам беради. Ўтиш даврида янги жамиятнинг механизмлари ва асослари вужудга келтирилади. Хусусан, сиёсий соҳада бу даврда эски давлат ҳокимияти ва бошқарув тизими тугатилади, янги жамиятнинг ҳуқуқий базалари вужудга келтирилади ва шу асосда давлат ҳокимияти ва бошқарув тизими шакллантирилади: иқтисодий соҳада, демократик жамиятнинг асосий шарти бўлган эски иқтисодий тизим тугатилди. Инсоннинг манфаатларига хизмат қилувчи, унинг қобилиятини юзага чиқарувчи ва эркин фаолият кўрсатишни таъминловчи бозор муносабатларига ўтишнинг шарт-шароитлари, ҳуқуқий асослари яратилади ва аста-секин уларни реал ҳаётга тадбиқ қилиш амалга оширилади. Маънави-мафкуравий соҳада ҳам туб ўзгаришлар амалга оширилади. Жумладан эски тузумга хизмат қилган, инсонларнинг онги ва қалбига зўравонлик билан киритилган тоталитар мафкура ва дунёқарашдан озод бўлинади ва янги демократик жамиятнинг маънавий-мафкуравий салоҳияти вужудга келтирилади. Жамиятда турли фикрлилик тамойилининг устувор бўлишига эришилади.

Кўриниб турибдики, ўтиш даври ниҳоятда мураккаб босқич ҳисобланади. Унинг моҳияти ва вазифаларини теран англаш, ҳамда шу асосида фаолият кўрсатиш кутилган мақсадга эришишнинг гарови ҳисобланади.

Мамлакатимизда ўтиш даврида ва амалга оширилиши зарур бўлган вазифалар изчиллик билан реал ҳаётга тадбиқ қилинмоқда. Энг асосийси, демократик жамиятга ўтиш учун зарур бўлган ўтиш даврининг биринчи навбатдаги асосий вазифалари ва иккинчи навбатдаги вазифалар йўналишлари тўғри белгилаб олинди. Улар мавҳум ҳаёллар асосида эмас, балки президент томонидан ишлаб чиқилган аниқ концептуал назариялар асосида амалга оширилмоқда. Айниқса, бу концепциядаги давлатнинг бош ислохотчилик роли зарур эканлигининг илмий асосланиши жуда катта амалий аҳамиятга эга бўлади. Чунки ўтиш даврида давлат жамият ҳаётининг жоловини қўйиб юбориши қўлга киритилган мустақилликни ҳам хавф остига қўйиши мумкин эди.

Давлат мамлакатда амалга ошириладиган ислохотларга бошчилик қилмас экан, мамлакатда гуруҳбозлик, манфаатларни ҳимоя қилиш баҳонасида турли зиддиятларнинг вужудга келиш хавфи мавжуд бўлиши ҳам мумкин эди. Бундай ҳолат МДХ мамлакатларининг кўпчилигида содир бўлганлиги фикримизга ёрқин мисол ҳисобланади.

Бундан ташқари, демократик жамиятнинг вужудга келиши давлатнинг «йўқ» бўлиши эмас, балки унинг механизмларининг табиий ишлаш тизимига ўтишини билдиради. Шу маънода ҳам ўтиш даврида унинг ислохотларда ўрни ва ролининг сақланиб қолиши мамлакатда содир бўлиши мумкин бўладиган турли салбий ҳолатларнинг олдини олиш учун амалий аҳамиятга эга бўлди.

Ўзбекистонда танланган ўтишнинг эволюцион йўли бугунги кунда жуда ката назарий ва амалий аҳамиятга эгадир. Шунинг учун ҳам уни жаҳоннинг кўпгина мамлакатлари ўрганмоқдалар ва ўзлари учун мақбул бўлган томонларини қабул қилмоқдалар.

15.3. Ўтиш даврида демократик жараёнларни шакллантириш асосида фуқаролик жамиятини қуришнинг негизларини вужудга келтириш жараёнлари.

Демократик жамият халқнинг ҳокимият фаолиятида иштирок этишини таъминлашга қаратилади. Аммо, бу вазифани осонлик билан амалга ошириб бўлмайди. Чунки, юқоридаги таъкидлаганидек, эски тузум асоратларидан қутилиш ва янги жамиятнинг ҳуқуқий, иқтисодий базаларини ва маънавий-мафкуравий салоҳиятини вужудга келтириш, ҳамда демократик жараёнларнинг бошланишига эришиш катта фаол меҳнат қилишини талаб этади.

Айниқса, демократик жараёнларни амалга оширилишида изчиллик талаб этилишини эса сақлаш лозим. Чунки демократик жамият қонунлар устуворлигини таъминлаш билан белгиланади. Ҳонунлар бузилган, улар назар-писанд қилинмаган ҳар қандай ҳолатларда демократия бўомайди, балки зўравонлик вужудга келади.

Демократия жамият учун зарур бўлган барча имкониятларни ўтиш даврида яратилади. Барча соҳаларда демократик тамойиллар босқичма-босқич амалга оширилади.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ўтиш даврининг муҳлатини ва вазифаларини амалга оширганлик даражаларни мамлакатда демократиянинг умум эътироф тамойилларининг қай даражага эришганлигини белгилаб беради.

Демократия жамият ҳам ўз навбатида фуқаролик жамиятига ўтишнинг муҳим шарти ҳисобланади. Фуқаролик жамияти инсониятнинг идеали бўлиб, у сиёсий қарашлар тарихида алоҳида ўринни эгалаб келмоқда.

Фуқаролик жамияти тўғрисида Аристотел ва Платон, Кант, Гегель ўз асарларида асосий эътиборини қаратган.

Буюк бобомиз Абу Наср Фаробий давлат ва жамиятни бошқариш масалаларини таҳлил қилган. Хусусан, у ўзининг «Фозил одамлар шаҳри» асарида фаолиятнинг тузилиши тўғрисида, фозиллик ва жлҳиллик сабаблари, фозиллар шаҳри ҳокими, унинг фазилатлари тўғрисида қимматли фикрларни билдирган.

Адолатли жамият ва уни бошқариш масалалари Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Заҳриддин Муҳаммад Бобур ва Алишер Навоий ҳам ўз асарларида кенг эътиборларини қаратганлар.

Уларнинг билдирган фикрлари фуқаролик жамиятини қуришда катта аҳамият моликдир.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда демократик жараёнларни ривожлантириш асосида мамлакатимизда фуқаролик жамиятини қуриш борасидаги назарий ва амалий ишлар бажарилади. Шу жумладан фуқаролик жамиятининг моҳияти ва уни ривожлантириш масалалари тўғрисида Президент И.Каримов томонидан билдирилган фикрлар моҳияти жиҳатидан теран ва жуда бой, ҳаётийлиги билан алоҳида моликдир. У Ўзбекистоннинг фуқаролик жамиятини қуришга интилаётганини таъкидлаб, бу жамиятнинг маъносини ҳарактерлаб: «бунинг маъноси шуки, давлатчилигимиз ривожлана борган сари бошқарувнинг турли хил вазифаларини бевосита халққа топшириш, яъни ўзини-ўзи бошқариш органларини янада ривожлантириш демакдир»,-деб кўрсатди.

Фуқаролик жамияти қурилиши жараёнида давлат икки хил йўл билан, яъни жамият ҳаётининг қонуний асосларини яратиш, ҳамда қатъий назорат ўрнатиш орқали яратувчанлик ишларини амалга оширишга шарт-шароит тайёрлаб беради. Фуқаролик жамиятида давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари умуммиллий манфаатларга дахлдор энг муҳим вазифаларнигина амалга оширади. Мудофа, давлат хавфсизлиги, ташқи сиёсат, пул-молия ва солиқ тизимини шакллантириш, қонунчиликни ривожлантириш шулар жумласидандир.

Ўзбекистонда демократик жараёнларни такомиллаштириш а фуқаролик жамиятини қуришда ўз-ўзини бошқаришнинг энг муҳим кадриятларга айланган ва миллий давлатчилигимиз ривожланишига ўзининг катта таъсирини кўрсатиб келмоқда.

Демократик жамиятни қуриш жараёни ва жамият ижтимоий тузилишида, ижтимоий гуруҳ ва қатламлар, миллий муносабатлар, оила-турмуш муносабатларини ҳам муайян ўзгаришлар билан характерланади. Давлатнинг ўрни ва мавқеини янгича қарашнинг амалда жорий этилиш билан ижтимоий муносабатларда инсон ва умуминсоний тамойиллар, кадриятларга алоҳида аҳамият берила бошлади.

Сиёсий, иқтисодий ва молиявий ислоҳотлар ижтимоий муносабатларда ҳам демократик тамойилларнинг устуворлиги таъминланади.

Худди ана шу ўзгаришларни изчиллик билан амалга ошириш орқали фуқаролик жамиятига ўтила борилади.

Фуқаролик жамияти инсон ва давлат ўртасидаги муносабатларда инсон манфаатларининг устуворлиги тамойилига асосланади. Ҳар қандай қонун ҳаракат соҳасидан қатъий назар, ишлаб чиқиладиган ва муҳокама этиладиган пайтида, шунингдек, уни амалда таъминлашда инсон манфаатлари, ҳуқуқларига қанчалик мос тушиш даражасига қараб, ҳуқуқий давлатга эришиш мумкин. Фуқароларнинг қонун билан яшаши ҳаётий заруриятга айланиши ва жамият ҳаётининг табиий ишлаш тизими вужудга келиши фуқаролик жамиятининг асосий мезонларидан бири сифатида вужудга келади.

Ўзбекистонда демократик тамойилларнинг шаклланиб бораётганлиги мамлакатимизда фуқаролик жамиятини қуриш мустаҳкам замин тайёрламоқда. Мустақиллик йилларида давлат ҳокимияти тизимини, иқтисодий ва маънавий-маърифий соҳалардаги демократик жараёнларни ривожлантириш

тараққиётимизни таъминлашнинг асосий омилига айланади. Уларни изчиллик билан давом эттириш эса фуқаролик жамиятини қуриш имкониятини яратади.

Таянч тушунчалар:

Мустамлака, ярим мустамлака, ўтиш даври, ўтиш даврининг: классик (анъанавий), инқилобий эволюцион шакллари, умумий қонуният. Эскининг ўлиши ва янгининг пайдо бўлиши, Ўзбекистоннинг эволюцион йўли, Ўзбекистонда ўтиш даври, тоталитаризм, демократия, МДХ давлатлари, давлат бош ислохотчи, маҳалла, фуқаролик жамияти, қонун устуворлиги.

Мустақил иш учун топшириқлар:

1. Ўтиш даври нима учун ҳамма мамлакатлар учун умумий қонуният ҳисобланади?
2. Демократик жамиятга ўтишнинг нечта йўли бор ва улар қандай хусусиятларга эга?
3. Мустақил Ўзбекистонда ўтиш даври қачон ва қандай ҳужжатларнинг қабул қилиниши билан бошланган?

Адбиётлар:

1. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли. Т., «Ўзбекистон», 1992.
2. Каримов И.А. Янги уй қурмай туриб, эскисини бузманг. - +аранг. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т., «Ўзбекистон», 1993.
3. Каримов И.А. Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари. Т., «Ўзбекистон», 1995.
4. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Т., «Ўзбекистон», 1998.
5. Ўзбекистон ХХІ асрга интилмоқда. Т., «Ўзбекистон», 2000.
6. Каримов И.А. Амир Темур – фахримиз, ғуруримиз. Т., «Ўзбекистон», 1996.
7. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Т., «Шарқ», 1998.
8. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ асрга интилмоқда. Т., «Ўзбекистон», 1999.
9. Аристотель. Политика. Соч. Т.Ч.М. Мўсль, 1983.
10. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шаҳри. Т., Халқ мероси, 1993.
11. М. Бобур. Бобурнома. Т., 1989.
12. Низомулмулк. Сиёсатнома ёки суярулмулк. Т., «Адолат», 1997.
13. Темур тузуклари. Т., 1991.
14. Отамуродов С., Эргашев И., Акромов Ш., +одиров А. Политология (ўқув қўлланмаси). Т., «Ўзбекистон», 1999.

15. Каримов И.А. Янгиланиш ва ўзгаришлар ортга қайтмайди. «Халқ сўзи» газетаси, 2002.
16. Каримов И.А. Милий давлатчилик истиқлол мафкураси ва ҳуқуқий маданият тўғрисида. Т., 2005.
17. www.google.ru.

16-Маъруза ОАВ ва демократия

Режа:

16.1 «Ахборот», «оммавий ахборот» тушунчалари.

16.2. ОАВ «Тўртинчи ҳокимият» эканлиги. Жамият ҳаётнинг демократиялашиши.

16.1 «Ахборот», «оммавий ахборот» тушунчалари.

Сиёсий фаолият, сиёсий жараёнларда иштирок этиш, аниқ мақсад ва йўналишларга эга бўлишини ахборотсиз ёки оммавий ахборот воситаларининг тасаввур этиб бўлмайди. ОАВ орқали аввало инсонлар сиёсий –ижтимоий, иқтисодий, маданий ҳаётда, ҳамда дунёҳамжамияти, давлатлараро муносабатларда содир бўлаётган ўзгаришлардан хабардор бўлади. Уни идрок этади. Муносабатлар билдиради, қабул қилиши ҳамда сиёсий жараёнларнинг иштирокчисига айланиши ёки аксинча, холисона туриши мумкин. Лекин, нима бўлганда ҳам бугунги ҳаёт тарзимизни ОАВ ларсиз тасаввур этолмаймиз. ОАВ ижтимоий ҳаётидаги ўрни ва роли ошиб бормоқда. «Ахборотлашган жамият» тўғрисидаги қарашларнинг негизи ҳам дунёда ахборот кўламининг ортиб бораётганлиги билан боғлиқ.

«Ахборот», «оммавий ахборот» ХХ асрда кенг ишлатила бошланди. У аввало халқлар, ижтимоий гуруҳлар ўртасидаги ўзаро муносабатлар, хулқ-атвор нормаларини, ижтимоийлашиш жараёнларига таъсирининг ортиб бораётганлигини билан боғлиқ. Бугун ахборотни жамлаш, асраш ва узатиш жараёни ўзгарди. У «оғзаки сўз» дан энг замонавий компьютер ахборот узатиш, кабилли, спутник орқали кўрсатиладиган телевизорлар, телетайп ва факсимал алоқалар, алоқа спутниклари билан боғлиқ. Янги ХХ асрни «ахборот асри» бўлиш ҳамда ахборотни асосий «ресурс»га айланиши тўғрисидаги қарашлар реалликка айланиб, айрим мамлакатлар тараққиётнинг устувор йўналишини белгилмоқда. Ахборот соҳасидаги техник тараққиёт кўпгина ижтимоий, сиёсий муоммоларни ҳал этиш имкониятини беришга қодир эканлиги шубҳасиз. Айни пайтда, оммавий ахборот ахборот воситалари, дунёда «мафкуравий кураш» ёки «инсон онги ва тафаккурини эгаллаш унга таъсир кўрсатиш» майдони ҳамдир. Бугунги мураккаб сиёсий мафкуравий жараёнлар буни тасдиқламоқда. Оммавий ахборот воситалари турли халқлар маданий ҳаётига, тафаккур тарзига, урф-одат, анъаналарга, қадриятларга ҳам таъсир кўрсатиш ва кўпроқ таъсир «майдони» эга бўлиши имкониятига эга. Унга алоҳида эътиборини қаратиш ва фуқароларда унга нисбатан «мафкуравий иммунитетни» шакллантириш ҳам алоҳида аҳамият касб этаётганлигини инкор этиб бўлмайди. ОАВ жамияти маънавий янгилашдан кўзланган бош мақсад-юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ эркинлиги ва фаровонлигига эришиш, комил инонни тарбиялаш, ижтимоий ҳамкорлик ва миллатлараро тотувлик, диний бағрикенглик каби ишончини шакллантиришда, ҳамда халқнинг, миллатнинг ўтда ёнмайдиган, сувда чўкмайдиган ўлмас эътиқодини (И.Каримов) уйғотишда ва қарор топтиришда муҳим рол ўйнайди. ОАВ жамоатчилик фикрини

уйғотади, шакллантиради, йўналтиради ва уларни сафарбар этиш «қувватига» эга. Шунинг учун мамлакатдаги ижтимоий-сиёсий барқарорлик жамоатчилик фикрининг ҳолатига етарли даражада боғлиқ бўлиб, унда ОАВ муҳим ўрин тутди.

16.2. ОАВ «Тўртинчи ҳокимият» эканлиги. Жамият ҳаётининг демократиятлашиши

ОАВ инсонларни мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаёти билан узвий боғлайди. Ҳамда уларни бу жараёнларга ихтирок этишга туртки беради. Шунда «ахборот холис», «ишончли», «аниқ», бўлиши муҳим. Нохолис, далиллар билан тўсиқ тасдиқламаган, ёки «ёлғон» ахборотлар инсон ҳаётига, шунингдек, унинг кўлами, ахборотни қамровли даражасига қараб халқлар, давлатлар ўртасидаги муносабатлар салбий таъсир кўрсатади. Оммавий ахборот воситаларини ҳақиқий «тўртинчи ҳокимият»га айлантириш жараёни ҳамма жойда ҳам анча мураккаб кечаётганлиги кузатилмоқда.

Хусусан, ахборот таҳлилида эскича фикр юритиш ўз таъсирини сақлаб турибди. Эски сарқитлардан жудо бўлиш эса дунёқарашлар, психология, турли даъволар ўртасидаги кўзга кўринмайдиган курашлар билан бирга бормоқда.

Инсонлар эга бўлаётган ахборотнинг характери ва тарқатиш усуллари ташвиқот кўринишларига ҳам таъсир этади ва уни белгилаб боради. Ахборотнинг кундалик бўлаётган воқеа ва ҳодисалар билан мос келиши сиёсий муносабатларда шахс фаоллигини оширади. Фуқароларнинг мустақиллигини, эркин фикрини янада мустаҳкамлайди. Ҳозирги замонда ахборот тарқатиш техникалари қисқа муддатда кенг аудиторияни қамраб олиш имкониятига эга. У кўпқ «чегара» билмайдиган омилга айланиб қолди.

Бугун инсонлар дунё ахбороти «майдони» билан бирга яшайпти. Сиёсат, сиёсий муносабатларни ва жараёнларни ахборот билан боғлиқлиги эса ошиб бормоқда. Бу уни ҳисобга олишни тақозо этади.

Масалан, Ўзбекистон Республикасида, ҳозирги пайтда жамият ҳаёти ва фаолиятига ОАВ ролини фаоллаштириш қуйидагича тасаввур этилмоқда. Биринчидан, оммавий-ахборот воситалари имкониятини ошириш учун керакли шароитлар яратиш, уларга жамиятнинг сиёсий, иқтисодий ва маънавий ҳаётида муносиб ўрин бериш, журналистлар фаолиятини ижтимоий ва ҳуқуқий кафолатлаш; оммавий ахборот воситалари мамлакатда юз бераётган жараёнларга турлича қарашларни эркин ва холис ифодалашга қодир бўлиши, ҳокимият билан жамият ўртасида холис воситачи бўлиши ва муҳим, инсон ва жамият манфаатларининг фаол ва изчил ҳимоячиси бўлиши учун профессионал журналистлар ва оммавий ахборот воситаларини тайёрлаш жараёнини кўриб чиқиш. Ахборот олиш, таҳлил қилиш, ишлаш ва етказишнинг замонавий усуллари ва воситаларини ўзгартиришда уларга ёрдам бериш; иккинчидан, ОАВ фаоллигини ва уларнинг самарали ишлашига ёрдам берадиган механизмларни тартибга солувчи қонунчилик базасини такомиллаштиришга алоҳида аҳамият берилмоқда. Бу соҳада муйян ютуқларга эришилди. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида ОАВ соҳасида фуқароларнинг эркинликларини, ҳуқуқ ва мажбуриятларини, белгилаб қўйилди. Матбуот

тўғрисида, ҳамда журналистлар фаолияти, ахборот олиш билан боғлиқ меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди.

Демократик жамият қуриш вазифалари матбуот ва сўз эркинлиги тамойилига амал қилади. ОАВ ни сиёсий қарорлар қабул қилишида бевосита ўрни бор. Шунингдек, ахборот сиёсати, мамлакат сиёсий режими, характери билан бевосита боғлиқ. Масалан, авторитар ва тоталитар режимлар «ахборот»ни бўғиш, уни «сир» сақлашдан унга «ҳукмронлик» қилишда кўпроқ манфаатдор. Демократик жамиятлар эса ахборотни эркин алмашиш, унинг хилма-хиллигидан кўпроқ манфаат кўради. Бу шу жамиятларни яшовчилигини таъминлаб беради.

Янги аср, сиёсий муносабатларни ахборот майдони билан боғлиқлигини янада ошириши шубҳасиз. Бу ҳар бир мамлакат, ҳамда дунё ахборот марказлари олдида янги маъсулиятли вазифалар қўяди. ОАВ такомиллашиб борган сари унинг холислиги ҳам ортиб бориши керак. Мамлакатлар, халқлар ўртасида ўзаро ҳамкорлик, озод ва фаровон ҳаётни, тинчлик ва барқарорликни мустақамланиб боришига хизмат қилиши зарур. Оммавий ахборот дунё ҳамжамияти ҳаётини бойитиши, уни ранг-баранг бўлишига кўмаклашиши, халқларни бунёдкорлик ишларига сафарбар этиши, ҳуқуқий, эркин, демократик жамият қуриш талабларига мос тушади.

Хулоса ўрнида, шунини таъкидлаш лозимки, оммавий ахборот воситалари «Тўртинчи ҳокимият» сифатида инсонлар онги, қалби, дунёқарашига, хоҳиш – иродасига таъсир этишининг муҳим омилидир. У мамлакатлар, халқлар ҳаётида мавжуд сиёсий жараёнларни шаклланиши қарор топишида, кишилар иродасини йўналтиришда ўзига хос «ҳокимият», таъсир кўрсатиш қувватига эга эканлиги билан характерли. ОАВ инсонларни ҳокимиятга нисбатан муносабатини шакллантиради, уларни сиёсий жараёнларни амалга оширишнинг муҳим субъектига айланишига хизмат қилади. Бу эса ахборотнинг «холис»лигига кўп жиҳатдан боғлиқ бўлади. Ахборот майдонида ҳам турли сиёсий кучлар, мамлакатлар, халқлар, социал гуруҳлар билан боғлиқ «манфаатлар», «қарашлар» бир-бири билан дуч келади. Ахборот холислиги таъминланмаса у «хавф-хатар», «беқарорлик» омилига айланиб қолиш эҳтимоли йўқ эмас. Жамият сиёсий ҳаётини эркинлаштириш вазифалари эркин ва мустақил оммавий ахборот воситалари ҳар томонлама ривож топишини тақозо этади. Улар ҳақли равишда ҳокимиятнинг тўртинчи тармоғи бўлиши даркор. (И. Каримов). Бундан кейин ҳам оммавий ахборот воситалари ҳаётимизга кун сайин, чуқурроқ кириб бораверади. Ўзбекистон буни табиий хол деб қабул қилмоқда. Мустақиллик йилларида нашрлар сони кўпаймоқда. Ҳозир мамлакатимизда 490 дан ортиқ газета ва 138 дан ортиқ журналлар чоп этилмоқда. Радио ва телекўрсатувларнинг ҳажми кўпаяди. Уларнинг жамиятни ривожлантириш ва давлат қурилишида тутган ўрни ортиб бормоқда.

+абул қилинган +онунлар ва қонун ҳужжатлари ижроси устидан ОАВ жамоат назоратини таъминлашда ўзига хос мавқега эга. Шунингдек, ОАВ давлат ва мансабдор шахсларнинг фаолияти устидан назоратни амалга оширадиган ўзига хос механизмдир. Айни пайтда ОАВ ҳар бир киши ўз фикрини эркин ифода эта олишига имкон берадиган мансабдир. Шунинг билан

бирга ОАБ демократик жараёнларни амалга ошириш, демократик қадриятларни ҳимоя қилиш, жамоатчилик фикрига кучли таъсир ўтказишга қодир ва мамлакатимизда, дунёда демократик жамият қуриш вазифаларини амалга оширишда муҳим рол ўйнайди.

Таянч тушунчалар:

Ахборот: Оммавий воситалари, сўз ва матбуот эркинлиги, «тўртинчи ҳокимият», холис ахборот, ахборотнинг жамият ҳаётига таъсири, ахборот ва демократия. Ахборотлашган жамият.

Мустақил иш учун топшириқлар

1. Ахборотни сиёсий ҳаёт ва режим билан боғлиқлигини таҳлил этинг.
2. Ахборотлашган жамият деганда нимани тушунаси?
3. Демократик жамиятда ахборот ролининг ошиб боришига эътибор берилишининг сабабларини аниқланг.
4. Ўзбекистонда ОАБ ва унинг имкониятлари тўғрисида ўз фикр ва мулоҳазаларингизни билдириг.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Т.; Ўзбекистон, 1992.
2. Каримов И. А. Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт. Т.; Ўзбекистон, 1998.
3. Каримов И. А. Жамиятимиз мафқураси халқни-халқ, миллатни-миллат қилишга хизмат этсин. Т.; Ўзбекистон.; 1999.
4. Каримов И. А. Ўзбекистон ХХІ асрга интиломда. Т.; Ўзбекистон, 1999.
5. Каримов И. А «Озод ва Обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт-пировард мақсадимиз». Т.; Ўзбекистон 2000.
6. Каримов И.А. Миллий истиқлол мафқураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. Т.; Ўзбекистон, 2000.
7. Ўзбекистон ХХІ асрга интиломда. Т.; Ўзбекистон 2000.
8. Азизхўжаев А. А. Давлатчилик ва маънавият. Т.; Шарқ, 1997.
9. Азизхўжаев А. А. Демократия халқ ҳокимияти демакдир. Т.; 1996.
10. Эргашев И. Тараққиёт фалсафаси. Академия, 2000.
11. Каримов И. А. Ватан равнақи учун ҳар биримиз масъулмиз. 2001й.
12. Каримов И. А. Ўзбекистон демократик ўзгаришларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йўналишлари. «Ўзбекистон овози» 31 август. 2002й.
13. www.google.ru.